

VÝZKUM PRO PRAXI
SEŠIT 61

TEKOUCÍ (POVRCHOVÁ) VODA
PRÁVNĚ-FILOSOFICKÝ POHLED NA ROZDÍLNÉ ZPŮSOBY
VYMEZOVÁNÍ OCHRANY VODY A VODNÍHO PROSTŘEDÍ

Ing. Arnošt Kult

Vydal Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka, v.v.i.
Praha 2010

Vědecká redakce:

Ing. Šárka Blažková, DrSc., prof. Ing. Alexander Grünwald, CSc.
doc. Ing. Aleš Havlík, CSc., prof. Ing. Pavel Pitter, DrSc.,
prof. RNDr. Alena Sládečková, CSc., prof. Ing. Jiří Zezulák, DrSc.

Lektoroval: JUDr. Jiří Šembera, CSc.

Tato publikace vznikla za podpory výzkumného záměru MZP0002071101
„Výzkum a ochrana hydrosféry – výzkum vztahů a procesů ve vodní složce
životního prostředí, orientovaný na vliv antropogenních tlaků, její trvalé
užívání a ochranu, včetně legislativních nástrojů“.

© Arnošt Kult, 2010

ISBN 978-80-87402-07-8

Autor této publikace se pokusil provést podrobnou právně-historickou a lingvistickou analýzu pojmu tekoucí (povrchová) voda a zhodnotit některé aspekty jejího pojetí v římském, rakouském, českém a německém vodním právu. S ohledem na zpracování předkládaného příspěvku byly přeloženy relevantní části původních latinských textů římské kodifikace zahrnutých do sbírky *Digesta seu Pandectae* a právní učebnice *Institutiones seu Elementa*. Dále se autor zaměřil na znění rakouského Obecného občanského zákoníku z roku 1811 (ABGB), říšského vodního zákona č. 93/1869 ř. z. a českého zemského vodního zákona č. 71/1870 čes. z. z. (též v německých verzích). Kromě těchto právních dokumentů byla rovněž využita dostupná právní literatura (převážně z 19. století), která s pojednávanou problematikou věcně souvisí. Především lze jmenovat publikace vydané v Rakousko-Uhersku (např. A. Randa, J. Pražák, Peyrer von Heimstätt), Německu (např. A. Pernice, A. Ossig, F. Eisele), Švédsku (např. A. Åström) a Švýcarsku (např. A. Kapeller). V další části této publikace byl zhodnocen současný český zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), ve znění pozdějších předpisů. Pro srovnání jsme rovněž uvedli vybraná ustanovení jak slovenského zákona č. 364/2004 Z. z. o vodách, tak i bavorského vodního zákona. Pozornost byla věnována i definicím obsaženým ve směrnici Evropského parlamentu a Rady 2000/60/ES ze dne 23. října 2000 ustavující rámec pro činnost Společenství v oblasti vodní politiky.

K dostání ve Výzkumném ústavu vodohospodářském T. G. Masaryka, v.v.i., Podbabská 30, 160 00 Praha 6.

Available from the T. G. Masaryk Water Research Institute, p.r.i., Prague 6, Podbabská 30, Czech Republic.

Obsah

1	Úvod.....	7
1.1	Úvodní – spíše „filosofické zamyšlení“.....	7
1.2	Historický přehled výskytu vybraných základních <i>vodoprávních</i> pojmů	12
1.3	Dva právní názory, které od sebe dělí více než jedno století.....	13
1.4	Dva právní názory, které od sebe dělí téměř dvě tisíciletí.....	14
1.5	Pojem <i>aqua profluens</i> (tekoucí voda) a <i>res omnium communes</i> (věci všem společné) – Marciánova definice	16
1.6	Shrnutí úvodních otázek	16
2	Římské právo	17
2.1	Řecká filosofie – její vliv na evropské pojetí přírody a koncepci římského <i>ius naturale</i> (přírozeného práva).....	17
2.2	Stručný souhrn – kodifikace římského práva za císaře Justiniána	33
2.3	Právní pojem <i>věc</i> v římském právu.....	33
2.4	Pojem <i>flumen publicum</i> (veřejná řeka)	42
2.5	<i>Ius naturale</i> (přírozené právo) definované v „ <i>Digestech</i> “ a „ <i>Institucích</i> “	43
3	Historický vývoj <i>vodního práva</i> na území Čech, Moravy a Slezska do roku 1948 s ohledem na způsob vymezení jeho základních pojmů	45
3.1	Vladislavské zřízení zemské.....	45
3.2	<i>Voda</i> a <i>vody</i> ve staročeštině – lingvistické souvislosti	45
3.3	Obecný občanský zákoník z roku 1811 (<i>ABGB</i>) platný pro Rakouské císařství – včetně zemí Koruny české.....	46
3.4	Základní ustanovení říšského vodního zákona č. 93/1869 ř. z. a českého zemského vodního zákona č. 71/1870 čes. z. z.	47
3.5	<i>Voda</i> a <i>vody</i> v češtině národního obrození na počátku 19. století – historická a jazyková analýza	49
3.6	Pojem <i>Gewässer</i> používaný v Obecném občanském zákoníku z roku 1811 (<i>ABGB</i>).....	49
3.7	Pojem <i>voda</i> (<i>vody</i>) vyskytující se v českém překladu říšského vodního zákona č. 93/1869 ř. z.	50
3.8	Pojem <i>voda</i> (<i>vody</i>) vyskytující se v českém zemském vodním zákonu č. 71/1870 čes. z. z.	53
4	<i>Vodoprávní</i> a přímo související obecně-právní teorie 19. století.....	54
4.1	Stanovisko A. Randy a jeho oponentů.....	54
4.2	Studie <i>Die sogenannten res communes omnium</i> A. Perniceho.....	59
5	České <i>vodní právo</i> a související právní předpisy po roce 1948	69
5.1	Zákon č. 11/1955 Sb., o vodním hospodářství – <i>povrchové vody</i> a <i>vodní tok</i>	69
5.2	Zákon č. 138/1973 Sb. – definice <i>povrchových vod</i> a <i>vodního toku</i>	72

5.3	Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon) – definice <i>povrchových vod</i> , <i>vodního toku</i> a <i>koryta vodního toku</i>	74
5.4	Související platné české právní předpisy – jejich věcná působnost a definice	77
6	Související komunitární a vybraná zahraniční právní úprava	78
6.1	Rámcová směrnice a její základní definice – právní a věcná analýza	78
6.2	Směrnice 76/464/EHS o znečištění způsobeném určitými nebezpečnými látkami vypouštěnými do vodního prostředí a její základní definice	84
6.3	Bavorský vodní zákon – úvodní ustanovení	84
6.4	Slovenský zákon č. 364/2004 Z. z. o vodách – definice <i>povrchové vody</i> , <i>vodního toku</i> a <i>vodního útvaru</i>	85
7	Celkové shrnutí a závěry.....	89
7.1	Závěrečné shrnutí – pojem <i>aqua profluens</i> (tekoucí voda) a <i>ius civile</i> (občanské právo)	90
7.2	Závěrečné shrnutí – pojem <i>aqua profluens</i> (tekoucí voda), <i>ius naturale</i> (přirozené právo) a <i>habitatio aquatica</i> (vodní prostředí)	91
7.3	Zcela na závěr	92
	Summary	94
	Vysvětlivky a další poznámky	95
	Seznam literatury a dalších podkladů	98

1 ÚVOD

*Povrchovou vodu*¹ je možné ve smyslu čl. 2 odst. 4 a 5 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/60/ES ze dne 23. října 2000 ustavující rámec pro činnost Společenství v oblasti vodní politiky [142] rozdělit na *tekoucí povrchovou vodu* a *stojatou povrchovou vodu*. V této publikaci jsme se pokusili provést věcné vymezení a historickou analýzu pouze *aqua profluens*ⁱ⁾ (tekoucí vody^{2 3 4}) – konkrétně ve vazbě na právní, historické, filosofické, a částečně i lingvistické aspekty. Naší snahou bylo osvětlit souvislost s pojmem *res omnium communes*^{ii) iii)} (věci všem společně^{iv)}), *res nullius*^{v)} (věc nikoho) – též i v „širší“ (spíše „filosofické“) oblasti *δικαίον φυσικόν*⁵ (přirozeného práva) (*ius naturale*^{5 vi)}) – či pozdějšího středověkého pojmu *lex naturalis*). Dále jsme věnovali pozornost českému – věcně odpovídajícímu pojmu⁶ *povrchové vody* (též v množném čísle¹); na ten v našem *vodním právu* přímo váže *vodní tok*. S ohledem na směrnici 2000/60/ES [142] nebylo možné opominout *vodní útvar* (v současnosti v Evropě již značně frekventovaný pojem).

1.1 Úvodní – spíše „filosofické zamyšlení“

Na začátku této poněkud neobvyklé dílčí (zároveň úvodní) kapitoly lze naznačit jistou (i když jen právně-filosofickou) otázku: „*Může mít oprávnění „ryze“ odborné řešení bez „ohraničení“ právním řádem?*“ Jde o otázku první – po ní následuje logicky druhá (již jen ryze „filosoficky-ekologická“): „*Může bezezbytku ovládat civilizaci lidského společenství formální právo bez (filosoficky pojímané) spravedlnosti? Mají ekologické aspekty rovněž etický rozměr?*“ Tato publikace je nejen o *vodě*, ale též o jiných souvislostech. Za značně problematickou můžeme označit (rovněž ve vztahu k vývoji evropské civilizace) vnitřní podstatu *vody* v *přírodě* – jak ve vazbě na (v širším smyslu pojímanou) řeckou *φύσις*^{7 8}, tak na latinský pojem *ius naturale*

¹ V českém *vodním právu* je používáno množné číslo, ve směrnici 2000/60 ES [142] je tomu naopak. Podrobně se této záležitosti budeme věnovat až v dalších kapitolách.

² Jde spíše, s ohledem na platné české *vodoprávní předpisy*, o (*tekoucí povrchovou vodu*). Nicméně doslovný překlad latinského pojmu je pouze *tekoucí voda* (doplňující poznámka: do určité míry jde v daném případě o „pleonasmus“ – voda může v přírodě téci především po povrchu zemském, s výjimkou např. *řeky Punkvy*).

³ Do určité míry (a to okrajově) bude zmíněna i *stojatá (povrchová) voda*. Problémem však je, že české *vodní právo* členění na *tekoucí (povrchové) vody* a *stojaté (povrchové) vody* nezná. Jak v evropských směrnících, tak i v evropských národních *vodoprávních* dokumentech je naopak toto základní rozlišení běžně používáno.

⁴ Problematice *povrchové stojaté vody* se autor této publikace částečně věnoval spolu s V. Klavdivovou již v samostatném příspěvku ve *VTEI* [50]. Pozornost zde byla věnována *rybníkům*.

⁵ Podrobně tento pojem vysvětlíme až v dílčí kapitole 2.1.

⁶ S ohledem k výše uvedené *aqua profluens*ⁱ⁾ (tekoucí vodě).

⁷ Český překlad je velmi obtížný. Podle Lepaře [64] znamená *φύσις* přírodu, přirozenost, přirozenou povahu či vlastnost. S ohledem na tělo jde o jeho podobu, sílu, tělesnou schopnost (způsobilost). Dokonce uvedený význam znamená silnou mužskou povahu (proti slabší ženské). Dále pak u *přírody* jde o její moc, přirozený běh, pravdivost, rozumnost. V souvislosti s narozením (zplozením) (viz sloveso *φύω*) může znamenat rod, původ, pokolení. Obecně pak je smyslem tohoto pojmu *přirozený řád* a pořádek. Sloveso *φύω* znamená plodit, rodit, vydávat

(přirozeného práva). Do určité míry je zřejmé, že s ohledem na stávající koncept *vodního práva* bude časem (pravděpodobně ne v nejbližší době) vhodné (v souvislosti s předkládaným obecně-filosofickým zkoumáním) odvodit oprávněnost, či dokonce nezbytnost definování odlišného (spíše *environmentálního*) pojmu *vodního prostředí* a jeho případného zakotvení ve *vodoprávních* a souvisejících právních předpisech.

Nyní si dovolíme provést určitou „odbočku“. Autor publikace je odborně zaměřen na ochranu *vody* (*vod*)¹; přesto se pokusil, a to v poněkud nesouvisející oblasti, o zhodnocení určitého nesouladu mezi *právem pozitivním* a *právem přirozeným* (které je stanoveno *přírodou* /*Přírodou*)⁹. Je však otázkou – „*přírodou sofistů*“¹⁰, *Aristotela*,

plody (podrobněji se etymologii v širším indoevropském kontextu budeme věnovat až v poznámce pod čarou č. 48). To co „roste“, to „je“ (vždy rovněž v *přirozeném řádu*, nikoliv pouhé „nahodilosti“). Je jisté, že podstatou *přírody* (v širším filosofickém pojetí) je schopnost samu sebe „reprodukovat“ – v dalších pokoleních. Vyhyne-li nějaký druh, pak tato *příroda* je vždy (opět v obecném pojetí) neoprávněně ničena – jde v každém případě (nelze nalézt žádné „ospravedlnění“) o negativní skutečnost. Ve spojení se širším filosofickým pojmem *λόγος* (viz níže) je možné vnitřně pochopit (obecně pojímanou) *φύσις* (a též naopak).

- ⁸ Rádi bychom (s ohledem na hlubší chápání tohoto řeckého pojmu) upozornili na nedávno vydaný překlad knihy *Závoj Isidin* [33] od P. Hadota. Autor se mj. věnuje historicko-filosofickému rozboru slavného Hérakleitova výroku: „*φύσις κρύπτεσθαι φιλεῖ*“ [Příroda (přirozenost) se ráda skrývá.] (B 123 (Kahn X)). S ohledem na pojem *φύσις* lze rovněž upozornit na publikaci (skripta) K. Flosse a M. Navrátila [22]. Zde autoři na str. 26 uvádějí:

„*Φύσις má v řečtině celou řadu významů: příroda jako celek, jednotlivá přirozenost, vzrůst, podoba, povaha atd. Pochází ze slova φύειν – růst, rodit se. To nás upomíná na to, že Řekové chápali skutečnost jako neustále vzcházející, jako proces růstu a nabývání tvaru. Ve filosofii se stává termínem s řadou dalších, odvozených významů. Například Platón a Aristotelés ji označují za první látku či pralátku. (Obecně platí, že koncovka –is je v řečtině příznakem procesuality, označuje děj, pohyb, vznikání, dění.)*“

- ⁹ Jean Jacques Rousseau v knize *O původu nerovnosti mezi lidmi* [102] k problematice tzv. přirozeného zákona poznamenává (překlad Eva Blažková):

„*Římští právníci podrobovali člověka i všechny ostatní živočichy bez rozdílu témuž přirozenému zákonu; bud' proto, že si pod tímto pojmem představovali spíše zákon, jež si příroda sama vnutila, než ten, který stanovila, nebo spíše pro zvláštní pojetí, podle kterého tito právníci chápali slovo zákon, který zřejmě považovali v tomto případě jen za vyjádření obecných vztahů, vložených přírodou mezi všechny živé bytosti k jejich společnému zachování. Protože moderní právníci rozumějí pod pojmem zákon jen pravidlo předepsané bytosti morální, tj. rozumné, volné a pozorované ve svých vztazích k ostatním bytostem, omezují platnost přirozeného zákona na jediného živočicha nadaného rozumem, totiž na člověka. Protože však každý definuje tento zákon svým způsobem, zakládají jej všichni na zásadách tak metafyzických, že jen nemnozí z lidí jsou schopni tyto zásady pochopit nebo je dokonce sami objevit. Všechny definice těchto učených mužů, kteří jsou ostatně mezi sebou ve stálém rozporu, se tak shodují jen v tom, že jen velcí učenci a metafyzikové mohou přírodnímu zákonu rozumět a tím ho i poslouchat. To doslova znamená, že pro založení společnosti lidé museli použít osvěty, která se vyvíjí jen velmi těžce a u velmi malého počtu lidí, v lůně společnosti samé. Známe přírodu tak málo a tak špatně se shodujeme na významu slova zákon, že je velmi nesnadné dohodnout se na správné definici přirozeného práva. Také všechny definice, které najdeme v knihách, nejsou nikterak shodné. Jsou odvozeny z mnoha znalostí, jež lidé nemají od přírody, ale z výhod, o nichž mohli nabýt představy, až když opustili přírodní stav. To se nejdříve vyhledají pravidla, která by lidé měli pěstovat ve vzájemném styku k všeobecné užitečnosti. Pak se souboru těchto pravidel dá název přirozený zákon, přičemž jediným důkazem je předpokládané blaho, které by vzniklo z jejich všeobecného užívání. Toto je ovšem velmi pohodlný způsob sestavování definice a vykládání*

stoiků, či novověku?¹¹ – jak velká je odlišnost rozdílných pohledů na to, co lze označit za přirozené?^{12 13} Řešení není snadné¹⁴. „Můžeme snad nalézt „přirozenost“ pouze v předstátních (bezpeněžních¹⁵) civilizacích?“¹⁶ Jedno je jisté – *aqua profluens*¹⁾ (tekoucí voda) je více než jen materiálně nepostradatelná.

povahy věcí téměř libovolnou přiměřeností. Pokud však nepoznáme přirozeného člověka, budeme se marně snažit určovat, jaký zákon dostal s sebou nebo jaký je nejvýhodnější pro jeho povahu. Jasně vidíme jen to, že k tomu, aby zákon byl zákonem, je třeba, aby nejen vůle toho, kterého zákon zavazuje, se mu uvědoměle podrobovala, ale aby zákon byl též přirozený, aby mluvil bezprostředně hlasem přírody.“

¹⁰ Je velmi obtížné pochopit (v rámci *psychologie* dnešní doby) např. postavu Thrasymacha (viz I. knihu Platónovy *Ústavy* [86], [87]). Nejde zde totiž (přes zdánlivou podobnost) o novodobý zjednodušený „materialismus“ či jen „ekonomický“ *neoliberalismus*. Na Thrasymacha svým způsobem navazuje v II. knize Glaukón. Známa je např. jeho úvaha o podplatitelnosti bohů. Je obecným pravidlem, že je vždy velmi obtížné zařazovat záležitosti starší více než např. jen 100 let skrze „perspektivu“ současnosti (viz též známé stanovisko J. Pekaře v jeho sporu s TGM).

¹¹ Následující myšlenka byla možná jedním z „prvotních popudů“ rozvoje novodobé (buržoazní) civilizace (Jean Jacques Rousseau, *O původu nerovnosti mezi lidmi* [102] – překlad Eva Blažková):

„Rozum, jenž svým postupným vývojem potlačil nakonec i přírodu, je pak nucen uvést tato pravidla na jiný základ. A tak nemusíme dělat z člověka filozofa dřívě, než z něho uděláme člověka. Jeho povinnosti vůči druhým mu nejsou ukládány pozdějším poučením moudrosti. Protože neodporuje vnitřním popudům svého soucitu, nezpůsobí nikdy zlo druhému člověku, ba ani žádné citlivé bytosti, jen v případech sebeobrany, kdy má obavu o své zachování a musí dát přednost sám sobě. Tím ukončíme i někdejší spory o účasti zvířat na přirozeném zákonu: je zřejmé, že tento zákon nemohou poznat, neboť nemají osvětlu a svobodu; protože však mají něco z naší povahy a je jim dána citlivost, soudíme, že mají jistě také účast na přirozeném právu a že člověk k nim má určité povinnosti. Vskutku, zdá se, že jsem vázán neubližovat žádnému ze svých bližních spíše proto, že je bytostí citlivou, než proto, že je myslící. Jelikož je citlivost společná vlastnost zvířete i člověka, má zvíře právo, aby s ním člověk nenakládá špatně. Podobná studie o prvobytném člověku, o jeho skutečných potřebách a základních zásadách jeho povinností je stále ještě jediným způsobem, jak odstranit množství nesnází, jež nacházíme, když pátráme po vzniku mravní nerovnosti, po pravém základě politického útvaru a po vzájemných právech jeho členů a když řešíme tisíce podobných otázek, stejně důležitých jako nejasných.“

¹² Téměř „klasickým“ protipólem je Platón–Popper (samozřejmě „fiktivně“ s ohledem na časové působení).

¹³ Dané téma velmi podrobně analyzoval např. Foucault [23].

¹⁴ Zjednodušeně lze vymezit tři směry chápání *ius naturale* (přirozeného práva): *naturalistické* (zdrojem je *příroda*), *teologické* (zdrojem a podstatou všeho je *Bůh*) a *rozumové* (přirozené je dáno na základě *rozumu* – správné úvahy). Otázkou však vždy zůstane, jak může být jednotlivými filozofy (nebo jejich školami) chápán pojem *příroda* (*Příroda*) či *Bůh*. Jinak tomu bude u Platóna, jinak u *sofistů*. Nestejný pohled na metafyzické vymezení (především ve vazbě na *ius naturale*) má v novověku např. Hugo Grotius (vychází především z *ius naturale* (přirozeného zákona) daného *Stvořitelem*) a Jean Jacques Rousseau (ze zákona spíše *Přírody*).

¹⁵ Zde se vynořuje (samozřejmě) možná obava. Jde zde o širší veřejnosti známé Engelsovo pojetí. Do určité míry ho autor této publikace chápe – na straně druhé má však poněkud odlišné duchovní pojetí vývoje historicko-mytologicko-filosoficky ukotvené etiky ve vnitřní duši jak společnosti, tak v (neměnné) podstatě jednotlivce (tj. v „prostoru“ „skutečné“ *přirozenosti*).

Na závěr této „ryze filosofické“ úvahy je vhodné uvést (čtenář snad autorovi odpustí vyjádření jistého osobního přesvědčení, které má pravděpodobně svůj původ především v tom, že při zpracovávání této publikace bylo zapotřebí překonávat určitou mnohoznačnost související s nejednoduchými historicko-filosoficko-právními aspekty pojednávané problematiky – současně v tom, že bylo nutné prostudovat řadu článků a publikací z různých (mnohdy nesouvisejících) oborů a nakonec i v tom, že celou řadu dostupných podkladů autor nestihl bezezbytku podrobně pročíst) Sókratův známý výrok:

„Οἶδα οὐδὲν εἰδέσθαι.^{vii)} 17 (*Scio me nihil scire^{viii)}*) [Vím, že nic nevím.]“

Řada podkladů (mnohdy jen internetově dostupných) byla prostudována proto, aby se podařilo popřípadě nalézt hlubší souvislosti českého *vodního práva*, a též právně-historického vývoje, silně ovlivněného určitou politicky podmíněnou (tradiční

¹⁶ Zde by šlo především o Platónovo pojetí tak, jak je dáno v *Ústavě* [86], [87]. Tomsa [114] na str. 95 výstižně objasňuje:

„Platón má sice v úctě zákony a činí je takřka duší pozemského státu. Je si však vědom podmíněné hodnoty zákona, která plyne z jeho nedokonalosti. Ve svém dialogu „O státníku“ (*Politikos*) výslovně podotýká, že zákonodárná věda je vědou královskou; přece však považuje za nejlepší, aby nevládly zákony, nýbrž moudrý vládce, jehož úkolem je bezprostředně uskutečňovat myšlenku spravedlnosti ve státě. Zákon, byť byl nejlepší a nejspravedlivější, nemůže ustanovit to, co by všem přiléhalo. Neboť různosti, které plynou z lidí samých, z jich jednání a toho, že takřka nic z lidských poměrů nezůstává v klidu, nedovolují, aby třeba sebe dokonalejší umění ustanovilo něco jednoduchého o něčem na nějaký čas. Zákon má právě takovou snahu, jako zkostnatělý, nevědomý člověk, který nikomu nedovoluje konat něco proti jeho předpisu, ani tázat se někoho, kdyby se mu naskytlo něco nového a lepšího, než je ten řád, který zavedl. Spravedlnost proti tomu je stále působící silou, živou ideou, která poskytuje možnost stálého uskutečňování a trvalého osvědčování v pozemském životě. Proto i ve státě, v němž vládne zákon, je zapotřebí moudrého vládce, aby byl jakýmsi korektivem nepoddajné normy zákona; takový vládce znaje, co je spravedlivé a co nikoliv, je schopen v každém okamžiku uskutečňovat, čeho si spravedlnost žádá. Jestliže lékař opouští nemocného a pro dobu své nepřítomnosti dá mu jisté předpisy, když se však navrátí, nebude se zřetelem na průběh choroby považovat jimi za vázán, nýbrž udělí chorému předpisy jiné, přítomnému stavu lépe odpovídající – tak ani vládce nemůže být vázán zákony, které jednou dal, nýbrž bude je moci dle potřeby měnit. Neboť ve státě má spíše vládnout moudrost, vědoucí, co spravedlivé a nespravedlivé, než zákon. Zákon je náhradou za spravedlnost, pokud jí nelze v pozemském státě bezvýhradně uskutečnit. Úkolu toho však by nemohl plnit, kdyby v něm nebyla část toho božského živlu, kterým se nám spravedlnost zjevuje: rozumu. Rozum je to, co činí příbuzným zákon spravedlnosti a staví jej v její služby.“

¹⁷ Většinu Sókratových výroků známe pouze z Platónových dialogů. Je všeobecně známo, že Sókratovy (dnes dostupné) výroky jsou do značné míry ovlivněny Platónem – ten mj. během svého života navštívil řadu zemí. Hypotéza, že pobýval i v Egyptě (viz především Nietzsche) je v současnosti spíše zpochybňována – nicméně vliv této civilizace na jeho myšlenkový svět je více než zřetelný – proto si dovolíme (pro srovnání) citovat z *Naučení vezíra Ptahhotepa* (str. 12, [117]):

„Nebud' pyšný na své vědění a nespolehej na to, že jsi znalec, nýbrž rad' se s neznalým stejně jako s mudrcem. Hranic umění nelze totiž dosáhnout a není umělce, který by byl vybaven dokonalostí. Ačkoliv je dokonalá řeč skrytější než malachit, lze ji najít i u otrokyň drtících obilí. Když se utkáš s řečníkem, který je schopný a předčí tě, pozvedni ruce a skloň se. Napadneš-li ho, nebudeš se s ním moci vůbec srovnat. Nebudeš-li mu odporovat, když mluví, pak právě on bude označen za neznalého.“

odvrhující) diskontinuitou, která nastala na území stávající *České republiky*¹⁸ ve druhé polovině minulého století. Sociálně, politicky, filosoficky či právně můžeme každý společenský jev pochopit jen *sine ira et studio*^{ix)} – při tomto postoji lze nalézat pravou objektivitu; rovněž pouze tak je možné nalézat hlubší kořeny *práva a spravedlnosti*. Na základě tohoto přístupu lze rovněž nestranně nalézat (jak již bylo naznačeno) podstatu určitého rozporu mezi *pozitivním a přirozeným právem*¹⁹. Též o to se v této publikaci (i když jen částečně) pokusíme.

Evropské (především kontinentální) národní *právní systémy* vycházely ze zásad stanovených přibližně před 2 000 lety²⁰ starými Římany. Autor si je této skutečnosti (do určité míry) vědom – jeho cílem bylo mj. (s využitím římského /právního/ pojmu *věc*) zhodnotit různá pojetí *ochrany vody a vodního prostředí*. Starší české předpisy (z „totalitního“ období)²¹ pojednávaly převážně jen o *vodě* – hmotné látce (téměř ve všech ustanoveních bylo používáno množné číslo *povrchové vody*¹⁾) – podstata *vody* byla vyjadřována pouze v ukazatelích fyzikálně-chemických. „Užší“ pojetí můžeme též zaznamenat ve starších evropských směrnících²². Pokud jde o majetkoprávní pojetí *vodstva*^{x)} – v českých zemích je možné nalézt velmi úzkou návaznost na *římské vodní právo*, a to až do doby vydání zákona č. 11/1955 Sb., o vodním hospodářství [127]. Problematickým se stalo „deklarované“ – avšak nedostatečně *veřejnoprávně* vymezené pojetí obsažené v čl. 8 *Ústavy ČSSR*, ústavním zákonu č. 100/1960 Sb., kde bylo mj. stanoveno, že tzv. *národním majetkem*^{xi)} jsou *vodní toky*. Po roce 1989 došlo ke zrušení tohoto článku (ústavním zákonem, kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky č. 23/1991 Sb.), s tím, že za něj dodnes neexistuje jednoznačná (právně bezrozporná) náhrada.

Po vydání směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/60/ES [142] se nabízí možnost provést zásadní změnu celkové koncepce *ochrany nejen vody, ale též vodního*

¹⁸ Jde nám o územní rozsah dřívějšího *Československa* – hlavně pak příslušných *zemí Koruny české* (po roce 1763).

¹⁹ Pouze v oblasti pojednávaného tématu – na širší pojetí si autor této publikace netroufá.

²⁰ Bez ohledu na to, že teprve až βασιλεύς (král) Justinián (latinsky: *imperátor /císař/*), který vládl od roku 527 do roku 565, nechal zpracovat tzv. *Tria volumina* (tři svazky /zákonů/). Při jejich sestavování se vycházelo ze starších podkladů. Kodifikaci (na základě starších podkladů) řídil Tribonián. Císař se obrátil rovněž na profesory Theofila a Dorothea s požadavkem na vypracování učebnice *Institutiones seu Elementa* [149] (v češtině se používá název *Instituce*). I ta zpracovávala historicky starší jurisprudenci.

²¹ Bohužel si nemůžeme odpustit neformální poznámku. Je pravdou, že uvedené pojetí má skutečně kořeny v uvedeném „totalitním“ období. Stávající české *vodní právo* však značnou část (i když ne vše) beze změny přejalo.

²² Například směrnice Rady 75/440/EHS ze dne 16. června 1975 o požadované jakosti povrchových vod určených v členských státech k odběru pitné vody, směrnice Rady 76/160/EHS ze dne 8. prosince 1975 o jakosti vod ke koupání, směrnice Rady 76/464/EHS ze dne 4. května 1976 o znečišťování některými nebezpečnými látkami vypouštěnými do vodního prostředí Společenství [141], směrnice Rady 78/659/EHS ze dne 18. července 1978 o jakosti sladkých vod vyžadujících ochranu nebo zlepšení pro podporu života ryb, směrnice Rady 86/280/EHS ze dne 12. června 1986 o mezních hodnotách a jakostních cílech pro vypouštění některých nebezpečných látek uvedených v seznamu I přílohy směrnice 76/464/EHS a směrnice Rady 91/271/EHS ze dne 21. května 1991 o čištění městských odpadních vod.

prostředí v jeho celistvosti, a to tak, že by se vhodně využily historicky zakotvené a ověřené zásady nejen českého, nýbrž i evropského (spíše kontinentálního) *vodního práva*. Doufejme, že celkový, poněkud neobvyklý, postup autora částečně ospravedlní výrok Savignyho²³:

„Právní věda není nic jiného než právní historie.“

Na závěr tohoto poněkud „filosofického“ úvodního textu by autor rád vyjádřil svou omluvu. Laskavý čtenář necht' je prosím shovívavý – k většině citovaných původních latinských, řeckých a německých textů doposud neexistuje autorizované české znění – s ohledem na pojednávané téma však bylo nezbytné provést jejich (pravděpodobně ne zcela profesionální) překlad. Jinou možnost autor totiž neměl.

1.2 Historický přehled výskytu vybraných základních vodoprávních pojmů

V této dílčí úvodní kapitole se pokusíme o celkové shrnutí některých pojmů tak, jak byly obsaženy v příslušných právních dokumentech, a to v průběhu zkoumaného historického vývoje *vodního práva*. S ohledem na zaměření předkládané publikace byl vybrán pojem *tekoucí voda*², *povrchová voda* – či spíše v množném čísle častěji používané slovní spojení *povrchové vody*¹, pojem *vodní tok* – či širší ekvivalent (i když jde do určité míry o germanismus) *vodstvo*^{x)} a nově používaný (v širším evropském pojetí) *vodní útvar*.

Právní dokument	tekoucí ² voda	povrchová voda ¹	vodní tok (vodstvo) ^{x)}	vodní útvar
Římské právo: Ulpian, Cassius, Labeo	pojem se nevyskytuje	pojem se nevyskytuje	<i>flumen</i> (řeka), <i>fluvius</i> (řeka), <i>rivus</i> (potok)	pojem se nevyskytuje
Římské právo: Marcian	<i>aqua profluens</i> (tekoucí voda)			
Vladislavské zřízení zemské [60]	pojem se nevyskytuje	<i>voda</i>	<i>silnice na vodách, vody</i> (množné číslo)	pojem se nevyskytuje
Obecný občanský zákoník (<i>Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch</i> (ABGB)) [123]	pojem se nevyskytuje	<i>Wasser, Regenwasser</i> (voda, dešťová voda ²⁴)	<i>Strom</i> (velká řeka), <i>Fluss</i> (řeka), <i>Gewässer</i> (vodstvo /i množné číslo/)	pojem se nevyskytuje
Říšský vodní zákon č. 93/1869 ř. z. [124] Český zákon zemský č. 71/1870 čes. z. z. (německá verze) [125]	pojem se nevyskytuje	<i>Wasser</i> (voda)	<i>Strom</i> (velká řeka), <i>Fluss</i> (řeka), <i>Bach</i> (potok), <i>Gewässer</i> (vodstvo /i množné číslo/)	pojem se nevyskytuje
Český zákon zemský č. 71/1870 čes. z. z. (české znění) [125]	pojem se nevyskytuje	<i>voda</i>	<i>veleřeka, řeka, potok, voda</i> (většinou množné číslo)	pojem se nevyskytuje

²³ Viz Gerlochova publikace [27]. Friedrich Carl von Savigny (1779–1861) patří do tzv. historicko-právní školy. Věnoval se především římskému právu (patří mezi tzv. *romanisty*).

²⁴ Míní se tím *nesoustředěná (povrchová) voda* na zemském povrchu, která má svůj původ v atmosférických srážkách.

Právní dokument	tekoucí ² voda	povrchová voda ¹	vodní tok (vodstvo) ^{x)}	vodní útvar
Zákon č. 11/1955 Sb., o vodním hospodářství [127]	pojem se nevyskytuje	<i>povrchové vody</i> (pouze množné číslo)	<i>vodní tok</i>	pojem se nevyskytuje
Zákon č. 138/1973 Sb., o vodách (vodní zákon) [130]	pojem se nevyskytuje	<i>povrchové vody</i> (pouze množné číslo) definice v § 2	<i>vodní tok</i> – definice v § 31	pojem se nevyskytuje
Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon) [137]	pojem se nevyskytuje	<i>povrchové vody</i> (pouze množné číslo) definice v § 2	<i>vodní tok</i> – definice v § 43	<i>vodní útvar, útvar povrchové vody</i>
Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/60/ES [142] (tzv. rámcová směrnice)	<i>tekoucí²</i> a <i>stojaté vody</i> se zařazují do kategorie <i>řeka</i> či <i>jezero</i>	<i>surface water</i> – (v jednotném čísle – definována na základě <i>inland water</i>)	<i>river</i> (řeka)	<i>body of surface water</i> (<i>body of groundwater</i>)

V následujících kapitolách budeme pojům tohoto tabelárního přehledu věnovat důkladnější pozornost – uvedeme rovněž citace příslušných právních definic.

1.3 Dva právní názory, které od sebe dělí více než jedno století

Tuto dílčí kapitolu je možné označit za poněkud „netradiční“. Budeme se v ní snažit popsat dva teoretické právní názory, které jsou poněkud časově vzdálené. Kupudivu mezi nimi existuje jistá souvislost – tu se pokusíme postupně objasňovat též v dalších částech publikace. Podíváme se na celou problematiku nejdříve „od konce“ – hned v úvodu čtenáře seznámíme s částí textu (úryvkem), která byla obsažena v *Důvodové zprávě vládního návrhu novely zákona o vodách (vodního zákona)*, parlamentním tisku 688/0 – II. (zvláštní části) [146]:

*„Povrchovými vodami jsou ve smyslu definice zejména vody ve vodních tocích, včetně vod ve vodních tocích uměle vzdutých, vody odtékající po zemském povrchu v podobě dešťových srážek atd. Za povrchové vody se nepovažují vody, které byly z vod povrchových odebrány. Odebrané vody jsou mimo dosah působnosti tohoto zákona. Povrchové ani podzemní vody nejsou pro svou neovladatelnost předmětem vlastnických ani dalších soukromých práv s vlastnictvím spojených a jsou v tomto smyslu věci bez pána (*res nullius*).“*

Použití odborného právního termínu *res nullius*^{v)} (věc nikoho, „věc bez pána“), vedlo k odborné diskusi, jež nebyla do dnešních dní zcela jednoznačně rozhodnuta (viz [45], [46], [57], [58], [72], [121]). Vyslovíme hypotézu, kterou se pokusíme v dalších částech textu obhájit, a to že původ výše uvedeného pojetí nepochybně souvisí s právním názorem publikovaným JUDr. Randou v roce 1891 [96] – na str. 5 autor uvádí:

„Das Eigentum setzt seinem Begriffe nach selbständige und der menschlichen Herrschaft unterworfenen räumliche Körper voraus. (§§²⁵ 354, 362 a. b. G. B.) Einen solchen Gegenstand bilden zwar die in Brunnen, Teichen, Quellen, Behältern (Zisternen) und natürlichen Sen-

²⁵ V současném českém právu se používá pouze označení „§“. S ohledem na přesnost citace ponecháváme původní označení.

*kungen eingeschlossenen (stehenden) Gewässer, welche dem Grundeigentümer gehören – nicht aber das Meer in seiner Totalität, noch auch die fließende Wasserwelle in ihrem ständigen, zusammenhängenden Laufe. (aqua profluens) Das fließende Gewässer bildet vielmehr ein zusammenhängendes, nur durch die Bodensenkung räumlich verteiltes Ganzes. Aus natürlichen Gründen kann daher der ununterbrochene Wasserlauf nicht als Gegenstand des Eigentums angesehen werden, gleichviel ob es sich um Ströme, Flüsse oder Bäche handelt; derselbe ist vielmehr ebenso wie der Luftstrom eine wahre **res omnium communis** und gehört mit Rücksicht auf die Möglichkeit, einzelne Teile des Wassers (der Luft) zu okkupieren, zu der Kategorie der **res nullius**. [Vlastnictví, s ohledem na svůj pojem, předpokládá samostatná prostorově vymezená tělesa podrobená lidské moci (§ 354 a 362 ABGB) („Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch“ – Obecný občanský zákoník z roku 1811). Za takový předmět (těleso) je možné označit stojatou vodu v studních, rybnících, pramenech a nádržích (cisternách) a přirozené prohlubeniny zemské s uzavřenou vodou – patří vlastníkům. Neplatí to však u moře v jeho celistvosti a též u tekoucí vody (zvlněného vodního proudu) ve věčném nepřetržitém (souvislém) toku (aqua profluens). Tekoucí vodstvo (řeka) vytváří spíše souvislý (nepřetržitý) prostorově vymezený celek díky proláklíně (propadklíně). Z přirozených důvodů nelze tedy tekoucí vodu (vodní proud) pokládat za předmět vlastnictví, bez ohledu na to, zda jde o velkou řeku (např. v Rakousku šlo jen o Dunaj), řeku či potok. Jde o to samé jako u vzduchu – tedy o **res omnium communis**, a patří s ohledem na možnost zmocnit se jednotlivých částí vody ke kategorii **res nullius**].“*

Mezi oběma názory lze sledovat časový rozdíl 110 let. Dříve, než objasníme příslušné souvislosti, provedeme historickou – byť jen zkrácenou rekapitulaci *evropského práva* v oblasti, která s pojednávanou *vodoprávní* problematikou přímo i nepřímo souvisí. Pokusíme se rovněž osvětlit (omlouváme se, že asi jen s ohledem na méně zasvěceného čtenáře) římské teoreticko-právní vymezení pojmu *věc*.

1.4 Dva právní názory, které od sebe dělí téměř dvě tisíciletí

Časové pořadí (oproti předešlé dílčí kapitole) změníme – nejdříve ocitujeme názor římského právníka Cassia obsažený ve sbírce *Digesta* [147] (viz dílčí kapitola 2.2 této publikace):

„Fluminum quaedam publica sunt, quaedam non. Publicum flumen esse Cassius definit, quod perenne sit: haec sententia Cassii, quam et Celsus probat, videtur esse probabilis. [Některé řeky jsou veřejné (tj. majetkem římského lidu), jiné nikoliv. Cassius stanovil definici, že řeky s trvalým tokem vody jsou veřejné. Tato definice byla schválena Celsem – je možné říci, že je oprávněná.]“

Zcela odlišnou definici je možné nalézt v zákonu č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), ve znění pozdějších předpisů [137] – a to v § 2 odst. 1:

„Povrchovými vodami jsou vody přirozeně se vyskytující na zemském povrchu; tento charakter neztrácejí, protékají-li přechodně zakrytými úseky, přirozenými dutinami pod zemským povrchem nebo v nadzemních vedeních.“

Na toto ustanovení věcně navazuje § 3 odst. 1 stejného zákona č. 254/2001 Sb. [137]:

„Povrchové a podzemní vody nejsou předmětem vlastnictví a nejsou součástí ani příslušenstvím pozemku, na němž nebo pod nímž se vyskytují; práva k těmto vodám upravuje tento zákon.“

Následně je nutné zmínit především § 43 odst. 1 zákona č. 254/2001 Sb. [137]:

„Vodní toky jsou povrchové vody tekoucí vlastním spádem v korytě trvale nebo po převažující část roku, a to včetně vod v nich uměle vzdutých. Jejich součástí jsou i vody ve slepých ramenech a v úsecích přechodně tekoucích přirozenými dutinami pod zemským povrchem nebo zakrytými úseky.“

Mezi uvedenými časově značně odlehlými právními názory existuje výrazný časový rozdíl. U Římanů byly řeky veřejné, tj. byly majetkem římského lidu (státu). Podle nového českého zákona *povrchové vody*¹ nejsou naopak *předmětem vlastnictví* – nikomu (na rozdíl od *res nullius*^{v)}) nemohou patřit²⁶. *Vodní tok* (u Římanů by šlo většinou o *flumen* /řeku/) je podle definice obsažené v § 43 odst. 1 zákona č. 254/2001 Sb. [137] pouze *povrchovou vodou*¹ („vodní toky jsou povrchové vody tekoucí...“). Platí tedy, že rovněž *vodní tok* není *předmětem vlastnictví*. Jinak je tomu u *koryta vodního toku* definovaného v § 44 odst. 1 téhož zákona, které je *pozemkem*:

„Protéká-li vodní tok po pozemku, který je evidován v katastru nemovitostí jako vodní plocha, je korytem vodního toku tento pozemek. Protéká-li vodní tok po pozemku, který není evidován v katastru nemovitostí jako vodní plocha, je korytem vodního toku část pozemku zahrnující dno a břehy koryta až po břehovou čáru určenou hladinou vody, která zpravidla stačí protékat tímto korytem, aniž se vylévá do přilehlého území.“

Podrobněji se budeme této problematice věnovat až v dalších kapitolách.

²⁶ Zde si nemůžeme neodpustit skutečně výstižnou poznámku M. Kindla uvedenou na str. 89 publikace [46]:

„Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách, stanovil v ustanovení § 3 odst. 1, že povrchové a podzemní vody nejsou předmětem vlastnictví a nejsou ani součástí ani příslušenstvím pozemku, na němž nebo pod nímž se vyskytují. Rovnou poznamenejme, že právě citované ustanovení patří mezi ta, jimiž zákonodárce vyplodil nesmysl. Pozemek je totiž, jak jsme si již řekli věcí, a to věcí nemovitou (podle § 119 odst. 2 občanského zákoníku v platném znění jsou přeci nemovitostmi právě pozemky, a vedle nich i stavby spojené se zemí pevným základem). Jestliže je ovšem pozemek věcí, a jestliže věcmi, jak jsme si rovněž už řekli, mohou být jednak hmotné předměty a jednak ovladatelné přírodní síly (energie), je pozemek konkrétně hmotným předmětem. To však současně nutně znamená, že není dvoj, ale trojrozměrný, tudíž sahá odkudsi někam i ve směru vertikálním. Staré předpisy, konkrétně náš oblíbený, protože nedostižný, o. z. o., konstatovaly (§ 297 o.z.o.), že k nemovitým věcem patří i „vzduchový prostor v kolmé čáře nad nimi.“ Jestliže je tedy pozemek hmotným, jinak řečeno trojrozměrným, předmětem, sahá jednak kolmo (nakonec ovšem šikmo) do hloubky, jednak také vzhůru. Tudíž sahá odkudsi od mezinárodními smlouvami vymezené hranice kosmického prostoru (byla již zmiňovanou mezinárodní smlouvou stanovena na 100 km) směrem dolů. Ostatně i judikatura opakovaně připomíná (např. v rozhodnutí zveřejněném pod č. 7/1999 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, jež je ovšem jen jedním z mnoha), že pozemkem není možné rozumět jen povrch země (dvourozměrnou plochu), ale právě i prostor nad zemským povrchem a hlubinný prostor pod ním, takže pozemek vlastně tvoří jakýsi špičatý patvar končící přesně ve středu Země, v bodu, kde se setkává se všemi ostatními pozemky, co jich na zemi je. Z výše uvedených hledisek pak Nejvyšší soud jakožto soud dovolací v právě citovaném judikátu (č. 7/1999 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek) dovedl, že garáž pod povrchem pozemku je nutno považovat za stavbu „na pozemku.“ Voda nalézající se „pod ním“ (rozuměj pod pozemkem) se tak nutně nalézá hlouběji nežli je střed naší planety, takže náš platný vodní zákon z roku 2001 nejenže sebral vlastnictví vod českým občanům, ale odňal vlastnictví vod dokonce i našim protinožcům. Toto pochybení je na zákonodárce přece jen poněkud školácké, nicméně Australanům, Číňanům či kdo to našim protinožcem vlastně je, zřejmě česká úprava ohledně vlastnictví jejich vod vůbec nevádí, je jim totiž asi, stručně a slušně řečeno, úplně lhostejná.“

1.5 Pojem *aqua profluens* (tekoucí voda) a *res omnium communes* (věci všem společné) – Marciánova definice

Tuto nerozsáhlou dílčí kapitolu jsme předřadili před obecné pojednání o *římském právu*, protože níže citovanou sentenci považujeme za zcela zásadní. Navíc nám jde o určité navázání na předešlé dvě dílčí úvodní kapitoly. Ve sbírce *Digesta* [147] se nachází (téměř na začátku) výrok (Dig. 1.8.2.1 – Marcián):

„*Et quidem naturali iure omnium communia sunt illa: aer, aqua profluens, et mare, et per hoc litora maris.* [Některé (věci) podle přirozeného práva všem společné jsou tyto: vzduch, tekoucí voda, moře a při tomto (moři) mořské břehy.]“

Stejná právní formulace je obsažena rovněž v *Institucích* 1.8.2. Participium *profluens* (tekoucí) se vyskytuje v celé sbírce *Digesta* [147] pouze třikrát – v přímé vazbě na pojem *res omnium communes*ⁱⁱ⁾ (věci všem společné), lze za relevantní²⁷ označit pouze výše uvedenou sentenci^{28 29}.

1.6 Shrnutí úvodních otázek

V dílčích kapitolách 1.3–1.5 jsme se svým způsobem pokusili vyslovit určité „teze“. Může se zdát, že jde o nezvyklé souvislosti, které nejsou ani jednoduché, ani jednoznačné. Na straně jedné je zde problematika *vodního práva* (specificky veřejnoprávní oblasti – i přes částečně odlišné zaměření publikace Kindla [45]), na straně druhé pak „filosofický“ pojem *ius naturale*^{xii)} (přirozeného práva)³⁰ (jde nám především o proslulou Marciánovu sentenci uvedenou v předešlé kapitole 1.5). Okolnosti jsou v dnešní době do určité míry „odlišné“ od situace před téměř 2 000 lety. Důležité je poznamenat, že pojem *ius naturale* (přirozené právo) lze označit za pouze zdánlivě historicky neměnný¹⁴ – v průběhu evropských dějin totiž můžeme vysledovat jeho odlišné právně-filosofické (do určité míry i politické) pojetí. Na základě porovnání historických společenství ve vazbě na (právní) věci typu *aqua profluens*ⁱ⁾ (tekoucí

²⁷ Autor si neodpustí vyslovit obdiv k badatelům, kteří byli schopni (v 19. či první polovině 20. století) uvádět obdobná tvrzení bez aplikace (téměř) neohrazených možností současné výpočetní techniky.

²⁸ Související citaci z Dig.1.1.9 (Gaius 1 inst.) uvádíme až v kapitole 2.5.

²⁹ Související výrok se vyskytuje též v Dig. 1.8.2pr. (Marcianus 3 inst.):

„*Quaedam naturali iure communia sunt omnium, quaedam universitatis, quaedam nullius, pleraque singulorum, quae variis ex causis cuique adquiruntur.* [Některé (věci) jsou podle přirozeného práva všem společné, některé jsou obcí, některé nikomu nepatří (jsou nikoho) – většina věcí patří jednotlivcům – ty jsou získávány z různých důvodů.]“

³⁰ *Ius naturale* (přirozené právo) je možné zkoumat (s odstupem doby) velmi obtížně. Při nalézání podstaty (téměř „mytického“ – nejen čistě právního) vztahu k *aqua profluens*ⁱ⁾ (tekoucí vodě) lze na druhou stranu budovat rovněž hlubší pojetí *ius naturale*. Ve zkratce řečeno – odmyslíme-li moře (které nemáme) a vzduch, u kterého lze vznést oprávněnou námitku v tom smyslu, že možná vůbec není (v právním smyslu věcí), pak především *aqua profluens*ⁱ⁾ (tekoucí voda) je v současnosti i na území České republiky nejvýznamnějším subjektem v působnosti *ius naturale*.

vody)³¹ lze však rovněž na druhé straně posoudit daný společenský systém či subjekt^{xiii}, který k nim zastává mnohdy zcela odlišný právní (popřípadě obecně-filosofický) postoj.

2 ŘÍMSKÉ PRÁVO

2.1 Řecká filosofie – její vliv na evropské pojetí přírody a koncepci římského *ius naturale* (přirozeného práva)

Tato dílčí kapitola byla poněkud „netradičně“ předřazena před vlastní stručné pojednání o základech *římského práva*. Nebýt výše uvedeného (viz dílčí kapitolu 1.3) Randova názoru, který souvisí s pojmem *res omnium communis*ⁱⁱ) (věc všem společná), jež bývá rovněž interpretována na základě proslulé Marcianovy definice (viz dílčí kapitolu 1.5), obsažené ve sbírce *Digesta* [147] (viz dílčí kapitolu 2.2) – pravděpodobně bychom poněkud „filosofické“ oblasti nevěnovali větší pozornost. Následující text se proto (pouze stručně) pokusí objasnit řecké pojetí *spravedlnosti (práva)* – půjde zde samozřejmě spíše o oblast *přirozeného práva*.

Problémem jakéhokoliv souhrnného právního pohledu je reálný rozpor (v každém novodobém státním celku neopominutelný) mezi *pozitivním a přirozeným právem*. Na toto téma bylo napsáno nepřehledné množství publikací (např. i Hegel³² [36]) – je zcela jisté, že tento problém se do dnešní doby nepodařilo bezezbytku vyřešit. Toho si je autor vědom, proto se pokusí spíše jen o „dílčí“ pochopení Marcianova názoru, resp. o nalezení jen přibližných souvislostí³³. Základní analýzu bude zapotřebí provést jak s ohledem na pojem *ius naturale* (přirozené právo), tak $\varphi\upsilon\sigma\iota\varsigma$ ^{7 8 48 49 50}. S ohledem na uvedené dva filosoficko-právní pojmy má *voda* své nezastupitelné postavení. V rámci tohoto „širšího“ (poměrně obecného) exkursu si dovolíme ocitovat známou sentenci „prvního“ (takové označení je samozřejmě vždy sporné) filosofa Řeků – Thalése Milétského³⁴ (Θαλής ο Μιλήσιος):

„*Ἀρχὴ τοῦ παντὸς ἐστὶ καὶ τέλος τὸ ὕδωρ.*³⁵“ [*Počátkem a cílem (završením, koncem, účelem) všeho je voda*³⁶.]“

³¹ Zde jde o postoj autora. Podle (jeho „možná subjektivního“ názoru) by měly zůstat zachovány přirozené poměry tak, aby se neztratil vztah *přírody* k lidem (či obráceně lidí k *přírodě*). Jde (právně) rovněž o kategorii *res omnium communis*.

³² Nejde pouze o filosofy, z právníků lze jmenovat především Lon L. Fullera [24].

³³ Jsme si vědomi toho, že v běžném právním povědomí nemá obecně-filosofický postoj zcela legitimní oprávnění. Problematika *vody* je však poněkud odlišná – proti jiným (právním) *věcem* (viz dílčí kapitolu 2.3) zcela nepřehlédnutelná.

³⁴ Narodil se okolo 624 př. Kr. (Milét), zemřel 548 př. Kr. Je považován za prvního řeckého filosofa. Hérodotos (*Ἡρόδοτος Ἀλικαρνασσεύς*) ve svém jediném dochovaném díle *Ἡροδότου Ἀλικαρνησσεός ἱστορίας ἀπόδειξις* popisuje řadu významných euro-asijských historických momentů; zajímavé je i to, že tento myslitel rovněž předpověděl zatmění Slunce (28. 5. 585 př. Kr.).

³⁵ Poznámka: Původní formulace „*Ἀρχὴν τοῦ παντὸς καὶ τέλος εἶναι τὸ ὕδωρ.*“ byla vyjádřena vazbou akuzativu s infinitivem. Pro potřeby citace byla „voda“ převedena do prvního pádu.

Tento výrok by mohl být svým způsobem rovněž označen za další „klíčovou“ citaci (této publikace) vedle Marciánovy sentence (viz dílčí kapitola 1.5) a definice římského právníka Cassia (obsažené ve sbírce *Digesta* [147] – viz dílčí kapitolu 2.2).

Zachoval se rovněž podobný výrok téhož filosofa:

„...ἐξ ὕδατος πάντα εἶναι καὶ εἰς ὕδωρ πάντα ἀναλύεσθαι. [... (říká že), všechno je z vody a ve vodu se opět rozkládá]“

Pro zajímavost, pozdější Empedoklovo³⁷ (Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντῖνος) pojetí je širší:

„Τεσσάρα γὰρ πάντων ῥιζώματα. [Čtyři jsou totiž kořeny (základy) všeho.]“

Římské právo zná pojem *lex*^{xiv}, Řekové používali (i v starším období svých dějin – Homér /Ὅμηρος/, Hésiodos /Ἡσίοδος/) především *νόμος*^{38 xv} (odvozen od slovesa

³⁶ S ohledem na vodu jsou zajímavé širší etymologické souvislosti. Základním indoevropským kořenem je *au(e)*, *aued-*, *auer-* (*akuent-*, *auent-*) (viz internetový slovník [156]). Pokud jde o kořen *aued-* (*aud*, *ūd*) (docházelo k nazalizaci (*n*) – viz Rejzek [100], str. 35) lze zmínit starou indoárijsťtinu – *udán* (lok.), *udnáh* (gen.), *udā* (nom.) (voda). Existují fonetické mutace – např. u slovanských jazyků z (*a*)*hueda* na *voda*. Z *udán* (stará indoárijsťtina) vzniklo slovo *samudrah* (vlození *r*) (moře). S tímto (pravděpodobně) souvisí *anudra-h* (*m-n* – nazalizace) (bez vody – viz řecké adjektivum *ἄνυδροσ*). V arménštině z *uedó* vznikla *qwet* (řeka) (viz slovanská *voda*). V řečtině bylo původně „*v*“ vyslovováno jako *u*, teprve později jako *y*. Pro vodu používala klasická řečtina výraz *ὕδωρ* (původně se četlo „*/h/udór*“). Z původního *wunda* (nazalizace */n/*) lze (viz staropruské *qwundan*, *wundan*) předpokládat vznik latinské *unda* (vlna).

³⁷ Narodil se 490 př. Kr. v Akragantu na Sicílii, zemřel okolo 430 př. Kr. Byl řeckým filosofem před Sokratikého období. Definoval základní čtyři elementy: *πῦρ* (ohně), *ὕδωρ* (vodu), *ἀήρ* (vzduch) a *γῆ* (zemi). Empedoklés byl dualista. Na jedné straně viděl *lásku* (která sjednocuje), na druhé pak *nenávisť* (jež rozděluje).

³⁸ Podrobně se tomuto pojmu věnuje Hattenhauer ve své publikaci [35]. Na str. 51 uvádí: „Nelze popřít, že řecké soudnictví Homérovoy doby bylo nesrovnatelně více určováno pocitoy a každodenní politikou, než tomu kdy bylo v Římě. I Řekové se nicméně museli starat o bezpečnost a předvídatelnost soudního rozhodování, o procesní pravidla řízení a materiální právo. To činili s pomocí *nomos*. Původně toto slovo neznamenal „zákon“ a tento význam také nikdy výlučně nemělo. I pro Řeky platilo jazykově-historické pravidlo, že slova vznikají na základě konkrétních asociací a teprve v průběhu historického vývoje se stávají abstraktními. Původně *nomos* znamenal pastvinu. *Nomos* je příbuzný výraz od slova „*nemó*“ (uděluji, přiděluji) a tak lze jen stěží popřít domněnku, že *nomos* má své původní kořeny v oblasti rolnického hospodářství. Otázka, kdo kolik zvířat smí ve vesnici poslat na obecní pozemky, patřila po tisíciletí k nejdůležitějším právním problémům rolnického hospodaření. Nikdo nesměl svoje vepře posílat do lesa na žaludy na úkor druhého. Nikdy také nesměla vesnice nechat pást na společné půdě tolik zvířat, že by mohlo dojít ke škodě na obecním majetku. Počet zvířat musel být přesně stanoven a každému vesničanovi byl přidělen jeho podíl na stádu a na pastvině. Jak jinak k tomu však mohlo dojít, než v soudním projednání a smírnou dohodou. Tento podíl a způsob rozdělení představoval *nomos*. Původně tedy *nomos* neznamenal zákon, ale agorou schválený rozsudek. Jeho podstatou nebyl příkaz. Bylo to spravedlivé přidělení prostředků k obživě, z čehož se později u Aristotela stejně jako u Římanů vyvinula tzv. *iustitia distributiva* (distributivní spravedlnost), vycházející z principu „*suum cuique*“ (každému co mu přísluší). *Nomos* odedávna zamezoval stále hrozícímu sporu o rozdělení pastviny tím, že přiděloval každému jeho podíl. *Nomos* se vyznačoval obecně abstraktní povahou přesahující jednotlivé případy. Byl prostředkem zabraňujícím tomu, aby někdo využívaje své chytrosti a moci nenápadně změnil klíč, podle něhož se rozděloval vesnický majetek, na úkor slabších. *Nomos* tak stál v přímém protikladu k obyčejovému právu,

νέμω^{xvi})³⁹). Oba pojmy jsou svým způsobem (v indoevropsky chápaném širším kontextu⁴⁰ /viz kořen *nem-*/) neekvivalentní. S ohledem na (starší civilizaci bližší^{41 42}) pojetí světa cti si dovolíme ocitovat aristokratického – spíše z tradic vycházejícího řeckého básníka Pindara⁴³:

„Νόμος ὁ πάντων βασιλεύς – θναῶν καὶ ἀθανάτων.⁴⁴ [Zákon kraluje všem – smrtelným i nesmrtelným (tj. bohům).]“

V návaznosti na uvedený výrok můžeme uvést též Hérodota⁴⁵ (Ἡρόδοτος Ἀλικαρνασσεύς):

„...καὶ ὀρθῶς μοι δοκῆει Πίνδαρος ποιῆσαι νόμον πάντων βασιλέα φήσας εἶναι. [...myslím (zdá se mi), že Pindaros správně řekl, že zákon je králem všech.]“

Tomsa [114] (výstižně) na str. 23 dělí řecké právo a spravedlnost na:

- právo a spravedlnost kosmickou,
- právo a spravedlnost pramenící z božské vůle (vůle bohů),
- právo a spravedlnost lidskou.

S ohledem na poslední položku výčtu Tomsa [114] uvádí:

„Posléze nejnižší stupeň tvoří právo a spravedlnost lidská, v nichž se především uplatňuje vůle člověka; ne však výlučně, neboť i je fantasmie Řekova uváděla ve vztah s oběmi vyššími normami práva a spravedlnosti. Proto zákonodárci, kteří dali obcím zákony, byli dle podání ve styčích s božstvím, které jim zákony ty zjevilo.“

jehož použití tudíž vylučoval. Byl to jedině *nomos*, který měl zajistit občanům právo a zabránit chaosu. Proto byl psaným právem, které se zčásti dochovalo až do dnešních dnů vyryté do kamenných desek. *Nomos* zabezpečoval právní jistotu, aniž by k tomu potřeboval právnícký stav a obyčejové právo, které by mohlo oslabit jeho význam.“

³⁹ S kořenem *nem-* souvisí v latině *numerus* (číslo) (mj. číslovky zní u moderních indoevropských jazyků značně podobným způsobem). Lze zde proto doložit též úzkou vazbu na původní pra-indoevropské kořeny.

⁴⁰ Čtenáři lze jen doporučit k prostudování (s ohledem na širší souvislosti) filosofickou studii Machovce [71].

⁴¹ Bez ohledu na marxismus šlo spíše o „rovnostářskou“ civilizaci-kulturu. Ke „zlom“ dochází přibližně v období 3200–3000 př. Kr. (viz *Uruk* předdynastického období (*vrstva XII*) či údolí *Nilu* před sjednocením *Horního* a *Dolního Egypta* (král *Meni* – přibližně v roce 3000 př. Kr.).

⁴² Nejnovější poznatky o vývoji lidstva po skončení poslední doby ledové jsou přehledně shrnuty v publikaci dvojice autorů D. Lewis-Williamse a D. Pearceho [67].

⁴³ Výrok je obsažen pouze v Platónově dialogu *Gorgiás* (484 b – cituje Tomsa na str. 23 [114]).

⁴⁴ Je však zapotřebí poznamenat, že tento výrok nepronáší Sókratés ale jistý *Kalliklés*. (*Ústava* (přel. Novotný) [86] na str. 6 uvádí:

„Po Pólovi se utkává se Sókratem *Kalliklés*, podle dialogu *hostitel* a také *posluchač Gorgiův*. *Kalliklés* není odjinud znám. Byly sice činěny pokusy, ztotožnit jej s tím nebo oním Athéňanem doby Sókratovy, ale podobno je pravdě, že *Kalliklés* je spíše typ určitých vlastností, osoba vytvořená od Platóna za protiklad osoby Sókratovy, dvojník sofisty *Thrasymacha*, známého z Platónovy *Ústavy*. Je to chladně vypočítavý realista, odpůrce filosofického života, velebitel *prospěchářské praktičnosti*, aristokratický hlasatel práva přírody a zásady, že *moc je právo*, politik ve smyslu od Sókrata zavrhaném.“

⁴⁵ „Ἡρόδοτου Ἀλικαρνησέος ἱστορίας ἀπόδεξις“ (*Dějiny III* – § 38).

Vedle pojmu νόμος (zákon) je zapotřebí se zmínit i o pojmu δίκη⁴⁶ (spravedlnost). Tomsa [114] na str. 65 uvádí:

„V původním významu znamenalo slovo diké (δίκη) tolik jako pravidelně se opětuující zjev; ale každý takový zjev upoutává pozornost člověka právě svou pravidelností a přibližuje jej domněnce, že za ním stojí nějaká inteligentní donucující moc, nějaká cílevědomá vůle. Tímto směrem musila se nést i úvaha starého Řeka. Jeho duch vyznačující se silným antropomorfičným sklonem a tušící za každým pozoruhodnějším úkazem působení živé bytosti, musil se tím spíše pozastavit před zjevy, které na sebe upozorňovaly pravidelným opětováním, vnukajícím mu přesvědčení o jisté promyšlenosti a plánovitosti. Tuto promyšlenost a plánovitost spatřoval v celé přírodě, která se mu proto zdála být jediným celkem, za níž stála táž inteligentní vyšší moc, způsobující svým zásahem pozoruhodný řád veškerého dění. Onu inteligentní moc nazval pak jménem Diké (Δίκη). Diké měla tu význam kosmický, jsouc bohyní světového řádu, ukazovala, jakým směrem má se brát nejen člověk, ale celá příroda. Tato její vlastnost dochází výrazu v jejím označení; odvozuje etymologicky výklad slovo Diké (Δίκη) od δείκνυμι = ukazují. Její vůle byla zákonem žádajícím vždy pro určitý případ určitý způsob chování se, tedy pravidelnost, které se musil podrobit člověk i proti své vůli. Nemoc a smrt, jimž podléhá, jsou takovými pravidelnými u člověka zjevy, zcela obdobnými těm, jaké nalézáme v přírodě. Co se děje podle této člověku i přírodě předepsané nutnosti, jest dikaiion (δικαίον) – shodné s vůlí bohyně Diké (Δίκη) – opak vzepření se její vůli, zpujnost – hybris (ὑβρις).“

Mezníkem v řeckém myšlení byla Hérakleitova (Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος) filosofie. Zde splývá pojem *spravedlnosti* s *Bohem* – chápaným jako vyšší kosmický rozum (pojmaným jako *logos* či *oheň*). Tomsa [114] se na str. 33 táže:

„Jaký je však poměr mezi kosmickým zákonem a zákony, které si dává člověk pro své jednání? Na tuto otázku odpovídá Hérakleitos jasně; mezi oběma zákony není rozporu, neboť veškeré lidské zákony jsou reflexem jediného zákona božského, který vládne, jak chce, postačí všemu a přemáhá vše. Proto jsou zákony oporou obce a povinností národa je bojovat za ně tak, jako za hradby města.“

Pokud jde o Hérakleita, lze jen rekapitulovat již zmíněný proslulý výrok – „φύσις κρύπτεσθαι φιλεῖ“⁴⁸ [*příroda (přirozenost) se ráda skrývá*^{47 48 49}]. Řecký pojem φύσις

⁴⁶ Viz poznámka pod čarou č. 79.

⁴⁷ V protikladu k západnímu *racionalismu* (následně pak *individualismu* 19. a 20. stol.) může připadat tento filosof jako „temný“. Pokusíme se o určité nadčasové srovnání (viz Kahn III):

„[διὰ τούτων γὰρ ῥητῶς παραστήσας, ὅτι κατὰ μετοχὴν τοῦ θείου λόγου πάντα πράττομέν τε καὶ νοοῦμεν, ὀλίγα προδιελθὼν ἐπιφέρει] διὸ δεῖ ἔπεσθαι τῷ ξυνῶ, [τουτέστι τῷ κοινῶ, ξυνὸς γὰρ ὁ κοινός.] τοῦ λόγου δ' εὐδοντος ξυνού ζώουσιν οἱ πολλοὶ ὡς ἰδίαν εχοντες φρόνησιν. [Neboť těmito věcmi ve své řeči poukazuje na to, že vše činíme a poznáváme na základě podílnictví na božské řeči, k tomu potom připojuje: proto se má následovat to „společné“ (iónsky) (tedy společné, neboť „společné“ /iónsky/ znamená společné v atickém nářečí). Přestože je řeč „společná“, žijí mnozí (lidé) jakoby měli (jen) vlastní „rozum“ (myšlení, poznání, „vědomí“)].“

Proti této filosofii lze postavit Cartesiovo (Descartes): „Cogito, ergo sum.“ [Myslím, tedy jsem.] Tedy pouze „Já“ jako individuum bez ohledu na začlenění do společenství vyznávajícího své bohy (tj. do skupiny lidí – později už šlo jen o „národ“, „třídu“, „občany“ /paradoxně spolu s rozvojem západního individualismu/ stejné víry – kultury – hodnot) a s *logem*, majícím základ v „jazyce bohů“ (viz Kozák [55]) (později jde též jen o jazyk lživých ideologií, masmédií či „virtuální reality“).

lze označit za klíčový. Vyskytuje se velmi často u tzv. iónských (předsókratovských) myslitelů z řeckých obcí, které se nacházely v oblasti dnešní Malé Asie)⁵⁰.

⁴⁸ V návaznosti na poznámky pod čarou č. 7 a 8 bychom provedli až nyní hlubší rozbor řeckého slova φύσις. Vycházeli jsme z *Etymologického proto-indoevropského slovníku* [155] (dostupného v síti Internet). Lze zde nalézt velmi zajímavé souvislosti. Zmíněné sloveso φύω značí v klasické řečtině plodit či rodit. Zajímavá je souvislost s latinským tvarem *fui* (perfekturnum od slovesa *esse* /být/). Rovněž existuje souvislost s latinským slovesem *fio, fieri* (stávat se, vznikat) (mj. mediální tvar od φύω – φύομαι značí rovněž stávat se, vznikat). Ze stejného indoevropského kmene *bheu-* (*bheuu-*, *bhua-*, *bhue-*) (ten má obecně význam *být, vzkvétat, růst, „prosperovat“*) pochází i *futurus* (budoucí – tedy to co v budoucnosti bude existovat). Zde je zapotřebí učinit kratší poznámku – klasická řečtina (též i starší latina) vyslovovala *f* jako *ph* (viz Rejzek [100] na str. 22 – jde o tzv. přidechové souhlásky (odpovídající indoevropská řada: slovanské *b*, litevské *b*, germánské *b*, latinské *b* a *f* /*ph*/, řecké *f* /*ph*/ a staré indoárijské *bh*). Obdobně v homérské řečtině bylo *v* vyslovováno jako *u*. Rozdíl mezi indoevropským základním kmenem *bhu-* a *phu-* je tedy zdůvodnitelný jazykovým vývojem. Latina si *u* ponechala – proto existuje *fui* či *futurus*. Ve staré němčině se používalo *bouwen* (bydlet či něco obývat), ve staré pruštině (nešlo o germánský jazyk) byl tvar *buwinanti*. Lze zmínit rovněž nynější německé *bauen* a též anglické *build*. Stejný původ má i anglický *beam* (trám) (ve staré angličtině šlo o označení stromu). Podobně nyní existuje obdobně ve (stávající) němčině *Baum* (strom) (ve staré němčině se vyskytovalo *Boum*). Samozřejmě je zde souvislost i s českým slovesem *být, bývat* či anglickým *be* (opět upozorňujeme na „blízkost“ *u* a *y* či *b(h)* a *p(h)* – viz Rejzek [100] na str. 22). Pro studium indoevropských jazyků má mimořádný význam stará litevština – lze zmínit např. *buti* (být), *bu* (tvar minulého času /české *byl*/) či *buvis* (život). Ve staré íránštině se používalo sloveso *bavaiti* (být či stávat se). V sanskrtu existuje *ábhut* (tvar minulého času /české *byl*/). Z uvedeného rozboru je jisté, že *příroda* má existenci, „oplyvá“, stává se, vzniká, rodí – jejím symbolem jsou stromy (viz jejich dávné „pohanské“ uctívání). S *přírodou* je nerozlučně spjat *život* (*buvis*) – či filosoficky chápané *bytí*.

⁴⁹ Podrobně je pojem φύσις pojednán R. Kočandrem v publikaci [52]. Hned v úvodu autor uvádí: „Řecké slovo φύσις, obvykle překládané jako „příroda“ nebo „přirozenost“, se obecně považuje za klíčový termín stylu myšlení, které se rozvinulo v iónském Miletu a mnohem později bylo nazváno „filosofie“. Jakmile totiž doba sofistů významně rozlišila φύσις a νόμος, „zvyk“, „zákon“, byla archaická filosofie pochopena zejména jako ἱστορία περὶ φύσεως (zkoumání přírody), a mnozí její představitelé uváděni pod společným jménem φυσικοὶ nebo φυσιολόγοι, „přírodní myslitelé“, „zkoumatelé přírody“. Spisy předsókratovských myslitelů v následné tradici zpravidla nesly analogický titul Περί φύσεως (O přírodě). Homérské slovo φύσις je výrazem myšlení, které se zaměřuje na vznikání, růst a zanikání. Vyjadřuje vše, co prochází životními proměnami, jejichž odkrývání se pro nás stalo jedním z určujících rysů nejstarší řecké filosofie. Výklad jeho původního významu je proto vzhledem do předsókratovského myšlení a porozuměním samotné povaze iónského „zkoumání přírody“. Je ovšem známou skutečností, že filosofické pojmy procházely dlouhým vývojem a starší myslitelé je ani neužívali v tak úzkém vymezení, jak bychom dnes požadovali. Značná část není jednoznačně určena a jejich význam je mnohdy dán až kontextem, v němž jsou užity.“

⁵⁰ Kočandrle v publikaci [52] dále uvádí:

„Substantivum φύσις je odvozené od slovesa φύειν, které v aktivním tvaru nabývá významů „plodit“, „vydávat“, „způsobit“, „vyvolat“, zatímco v mediálním tvaru nese významy jako „růst“, „vznikat“, „pocházet“, „narodit se“, „vzmáhat se“. Φύειν vyjadřovalo zejména vegetativní aktivity rostlin, jak lze doložit na různých místech již u Homéra. Řecký výraz pro „rostlinu“ či potomstvo vůbec, φυτόν, pochází ostatně ze stejného kořene. H. Patzer poznamenává, že slovo φύειν neznamenovalo ovšem pouhé zvětšování velikosti, obvykle vyjádřené slovem αὐξάνεσθαι, nýbrž vztahovalo se k růstu ve smyslu nabývání nového tvaru. Odvozené substantivum φύή znamenalo podobně „vzrůst“ či tělesnou stránku vůbec. U Homéra je však doloženo zejména

Poněkud odlišné pojetí *práva* a *spravedlnosti* existovalo u *sofistů*. Jejich způsob myšlení se stal zdrojem nejen právního, ale též určitého životního „pragmatismu“⁵¹. Význačným rysem je jejich zaměření na *individualismus*. Uvedeme dva známé výroky, jejichž autorem je filosof Prótagorás⁵² (Πρωταγόρας):

„Περὶ μὲν θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι οὐδ' ὡς εἰσὶν, οὐδ' ὡς οὐκ εἰσὶν. [O bozích nevím (nemám vědomost) – ani zda jsou, ani zda nejsou.]“

„Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος – τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι – τῶν δὲ οὐκ ὄντων ὡς οὐκ ἔστι. [Mírou všech věcí (záležitostí) je člověk – u těch věcí (záležitostí) co jsou, že jsou – u těch věcí (záležitostí) co nejsou, že nejsou.]“

Na rozdíl od Platóna (viz níže) lze u *sofistů* zaznamenat názor, že neexistuje absolutní pravda, nýbrž pouze relativní – dále pak, že nikdy nenalezneme pravdu objektivní, nýbrž jen subjektivní^{53 54}.

v souvislosti s „lidskou postavou“. Samotné slovo φύσις má tradičně mnoho významů, které na tomto místě zdaleka nevyčerpáváme: „příroda“, „přirozenost“, „vlastnost“, „povaha“, „přírodní síla“, „přirozený běh“, „rod“, „narození“, „původ“ atp. Kořen φν-, údajně odpovídající indoevropskému „bhu-“ nebo českému „být“, zahrnuje podle G. S. Kirka existenci jako takovou, neboť v původní a primitivní formě jazyka nelze předpokládat ostrou distinkci mezi „stáváním se“ a „bytím“. Nejobecnější smysl φύσις by se tak měl spíše vztahovat na cestu, jíž se věc stává takovou, jaká je, a současně na to, jak se chová. Přičemž představa růstu, ačkoli není v nejstarších výskytech nejspíše doložena a u slova φύομαι je zřejmě až odvozená, je ve slově φύσις přirozeně obsažena. I G. Naddaf pokládá za základní význam slova φύσις „růst“ vyjadřující celý proces růstu od vzniku do zralosti. Φύσις ve smyslu procesu a zároveň následně povstaleho tvaru chápe též W K. C. Guthrie, přičemž dodává, že Miléťané akcentovali oba uvedené aspekty, přestože jedině Homérovo užití termínu naznačuje, že zejména druhý z významů v 6. století př. Kr. dominoval. Ch. H. Kahn se nedomnívá, že původní smysl kořene φν- znamenal oproti zmíněnému významu „růst“ také „existenci“, „bytí“. Takový pohled mají zastávat ti, kdo hledají kořen v jiných jazycích než řeckém. Z pohledu komparativní lingvistiky není podle Ch. H. Kahna pochyb, že smysl „růst“ je starší než význam „stávání se“ či obecně „existence“. Sám ovšem podotýká, že v jediném Homérově užití slova φύσις explicitní reference k procesu růstu není a pasáž se vztahuje k tělesné stránce byliny moly. Obvyklý smysl slova φύσις tedy původně neznamenal „růst“, nýbrž „tvar“, charakter dané věci. H. Patzer se podobně domnívá, že φύσις se nejdříve vztahovala především k vnějšímu tvaru, který rostlina získává růstem a jenž je výsledkem jejích vitálních projevů. V dalším vývoji slovo φύσις vyjadřovalo v přeneseném významu nejen tvary jiných živých bytostí, ale též geografické podoby země či vodstev. Přímalá představa životních aktivit mu tedy původně byla nejspíše poněkud vzdálená.“

⁵¹ V současnosti by šlo především o (jen ryze) ekonomický postoj (bez právních, sociologických či filosofických vazeb) označovaný jako *neoliberalismus*.

⁵² Prótagorás z Abdér byl řeckým filosofem, patřil mezi *sofisty* (z řeckého σοφισταί /výslovnost *sofistai*/ – mudrci, učenci či spíše „učitelé moudrosti“). *Sofisté* vyučovali především rétoriku (výmluvnost), nešlo o filosofy v pravém slova smyslu, ale o praktiky. Především je důležité poznamenat, že vyučovali za peníze. Jejich teoretická skepse se vztahuje i k zákonům mravnosti a též k *právu* (hlásají *právo* silnějšího). Prótagorás byl přítelem Perikla a Eurípida, vyučoval umění jak se v politice prosadit. V Platónových dialozích se obvykle staví do protikladu k Sókratovi.

⁵³ Lze říci, že se uvedený postoj v mnohém podobá názoru panujícímu v současné „obecně globalizované“ společnosti – ten pak do určité míry rovněž ovlivňuje chápání vztahu mezi *právem* a *spravedlností*. Zjednodušeně lze říci, že pokud je *spravedlnost* (Bůh, bohové, *kosmos* /řád/, *absolutno*, *světový rozum*) relativní, pak zbývá pouze „psané“ (*pozitivní právo*), které je jedině platné (a též obratní advokáti-rétoři).

Základní změnou v řecké filosofii bylo vystoupení Sókrata (Σωκράτης). U něj můžeme hlavně zaznamenat důslednou kritiku *filosofie sofistů*. Ve zkratce lze říci, že Sókratés tvrdil, že „*ctnost je moudrost*“⁵⁵ – je možné ji získat poznáním (učením). Bez *moudrosti* a *ctnosti* není *spravedlnost*, bez *spravedlnosti* pravý zákon⁵⁶ (v souladu s bohy). Pochopit Sókrata znamená vnitřně procítit jistý „individualistický posun“ k *rozumu*^{57 58} – zároveň však i to, že psychologii té doby nelze (bez iluzí) vysvětlit. To platí i do určité míry (přes naše zjednodušení – viz výše) o *sofistech*. Sókratés se pokusil o ztotožnění *spravedlnosti* se *zákoností*⁵⁹.

⁵⁴ Obecně je možné (téměř vždy) zaznamenat určitý rozpor mezi „filosofickým“ (řeckým, východním) *ius naturale* (přirozeným právem) a „pragmatickým“ (římským, západním) *ius civile* (občanským právem). Proto je překvapující, že právě řečtí *sofisté* ovlivnili rétoriku a způsob logické argumentace. Následně totiž došlo (prostřednictvím těchto řeckých učitelů) k ovlivnění systému vzdělávání (způsobu myšlení) i v celém starém Římě – a proto též (dlouhodobě) v celé západní části Evropy. Jejich dědictví je stále (i v dnešní době) „aktuální“ (bohužel nelze nezájemovat k němu – a to rovněž dnes /do určité míry/ „kritický“ postoj).

⁵⁵ Tomsa [114] k tomu poznamenává:

„*Moudrosti nelze získat způsobem jiným než učením. A je-li možno ctnosti se naučit, pak jsou i učitelé ctnosti. Tyto názory Sókratovy zdají se opravňovat tvrzení o bezpodmínečném racionalismu jako teorie jednání a etiky. Sókratés zavlkl vůli v područí intelektu, domnívaje se, že správný soud o etických hodnotách může působit na vůli tou měrou, že ji strhne v směr jím vytčený. Maje vědomí o tom, co je dobré nebo zlé, člověk se nemůže při svém jednání rozhodnout jinak, než že jedná ve smyslu poznání dobra nebo zdržuje se od poznání zla. Neboť v tomto poznání leží ohnisko jeho aktivity. Když tento princip takto formulujeme pro obor mravního jednání, vynoří se otázka: jest abstraktní vědomí mravního dobra poslední příčinou jednání, nebo je tu příčina další, která způsobuje, že věduce, že je něco mravně dobré, to konáme? V prvním případě by se jednalo o neinteresovaný kategorický imperativ, o mravní jednání pro ně samo. Pojetí toho jest však Sókratés dalek. Ne chladná existence pouhého mravního dobra, nýbrž vědomí toho, co je s ním nerozlučně spojeno, je poslední příčinou, dle níž se řídí lidské jednání; a to je prospěšnost. „Neboť to, co je prospěšné, je dobré tomu, komu je prospěšné.“ Jednání člověka vedeno je tudíž v poslední instanci vědomím prospěšnosti dobra. Ježto nikdo nebude chtít jednati v svůj neprospěch a připraviti se o stav blaženosti, za nímž vše pílí, poznáv, co je dobré, bude nutně dle tohoto poznání své jednání řídit. Člověk nejedná tedy ctnostně pro ctnost samu, nýbrž pro stav blaženosti, který ji následuje. Mezi věděním, ctností a blažeností je tedy úzký kausální vztah; v tom také koření úzká souvislost sókratické nauky o ctnosti a teorii vůle.“*

⁵⁶ Sókratés tvrdí: „*Φημι γὰρ ἐγὼ τὸ νόμιμον δίκαιον εἶναι. (Neboť říkám – co je zákonné, to je spravedlivé.)*“

⁵⁷ Sókratés zdůrazňuje, že *spravedlnost* jest *moudrostí* a věděním a že *spravedlivým* může být jen ten, kdo *spravedlnost* zná (Tomsa [114] str. 53).

⁵⁸ Spíše jde o *σοφία* (moudrost) – s ohledem na *Podobenství o úsečce* (viz *Ústava*) je vhodné zmínit pojem *νόσις* („rozumové“ poznání) či *ἐπιστήμη* (poznání, vědění, věda). Problém s *rozumem* nastane vždy při použití tohoto „nerozlišeného“ českého pojmu jak ve vazbě na racionalismus 17–18. století, tak s ohledem na pojetí Aristotela či dalších antických filosofů (důležité jsou totiž i jiné /odpovídající dané době a civilizaci-kultuře/ souvislosti, které zásadně ovlivňují hierarchii hodnot, a tím i způsob myšlení).

⁵⁹ Tomsa [114] na str. 55 uvádí:

„*Sókratés viděl jak v zákoně státním, tak v přirozeném, tentýž objektivní živel rozumu, stojící proti individuální libovůli. Tímto společným základem, z jehož dal vyrůst jedněm i druhým zákonům, překlenul propast, již filosofie jeho současníků vyhloubila mezi spravedlností po přírodě a po zákonu. I v lidských zákonech spatřoval odraz božství.*“

Obdobně jako Sókratés má k *sofistům* negativní postoj rovněž Platón⁶⁰ (Πλάτων, 427-347 př. Kr.). Na tohoto velkého filosofa existuje řada rozdílných názorů (i krajně odmítavá stanoviska – např. Karl Raimund Popper⁶¹). Základním jeho dílem je *Πολιτεία* (*Ústava*^{62 63}) [86], [87] – ta ovlivnila mj. Filóna Alexandrijského, Macrobia, Porfyria, Pseudo-Dyonisia, Eurigenu, Plótina, Augustina – i básníka Danteho Alighieri. Platóna je možné zařadit mezi „realisty“. Skutečnost kterou „vidí“⁶⁴, lze označit za vyšší a lepší než tu, kterou obvykle poznáme na základě povrchního „pozorování“ okolí běžného života – pro které lze použít řecký ekvivalent *δόξα* (mínění). Je nadřazena světu „stínů“ a „iluzí“ – též nadčasově a nepomíjivě skutečná (tím i věčná). U Platóna neumí mnohdy současní čtenáři ocenit (zvláště pokud „přeskočí“ řadu metafyzicko-metaforických sentencí) jeho důraz na lidský *rozum*. Nejde zde však „symetricky“ o *rozum* v pojetí novověku^{xvii) xviii)}. U Platóna můžeme hovořit spíše o koncepci *řádu* v historicko-původním („hlubinně“ aristokraticko-mytologicko-náboženském – nikoliv totalitně-materiálně-mocenském) pojetí^{65 61}.

Hlavní myšlenky jsou vyjádřeny (podle „skromného“ názoru autora této publikace⁶⁶) především v tzv. *Podobenství o slunci* (šestá kniha *Ústavy* [86], [87]), které navazuje na předešlý působivý dialog, kde Platón dokazuje (prostřednictvím Sókrata), že filosofové by byli nejspíše nejlepšími vládci v *obci*. V návaznosti na výklad o třech složkách *duše*⁶⁷ (ve čtvrté knize *Ústavy* [86], [87]) je stanovena zásada, že strážci *obce*

⁶⁰ Alfred North Whitehead, *Proces a skutečnost* (1929) – převzato a uvedeno v publikaci *Platónova Ústava* [8]:

„Celou evropskou filosofickou tradici je možno nejuvštějněji charakterizovat jako sérii komentářů k Platónovi. Nemám přitom na mysli systematické myšlenkové schéma, které z jeho spisů jednotliví učenci všelijak extrahovali, nýbrž o bohatství obecných myšlenek, které jsou v jeho díle rozsety.“

⁶¹ Viz např. zajímavý článek Jiřího Jírovského [41].

⁶² Blackburn [8] na str. 15 poznamenává:

„Jestliže knihy měnit svět mohou, potom si *Ústava* může dělat nárok na první místo.“

⁶³ *Ústava* [86], [87] byla napsána asi v r. 375 př. Kr., Platónovi bylo přibližně 52 let.

⁶⁴ Wyller [120] na str. 29 velmi přesně objasňuje psychologii Řeků:

„Volba optické oblasti je charakteristická pro platónský přístup k filosofování vůbec. Řekové bývají obecně nazýváni „mysliteli oka“ a Platón jím byl v první řadě.“

[Poznámka: k obdobnému názoru došel též v řadě svých teologických studií kardinál Špidlík (při porovnávání s hebrejským důrazem na „slyšené“).]

⁶⁵ Mnohdy v tomto dochází – při názorových postojích vyplývajících ze současné postmoderní doby (či spíše po zakoušené skepsi následkem (zhoubného) působení „totalitních“ systémů) – k určitému nepochopení. S ohledem např. na Kantův *kategorický mravní imperativ* lze však spíše hovořit o určitém *neoliberálním* nepochopení *svobody* – ta by totiž současně měla být vždy vymezována uvědoměním si nadčasové povinnosti (viz též Hegel [36]).

⁶⁶ Domníváme se, že spíše zde než v širší veřejnosti známějším *Podobenství o jeskyni*.

⁶⁷ *Duše* má podle Platóna tři složky – *rozumovou*, která sídlí v hlavě (je propojena s *Bohem-demiurgem*), složku *vznětlivou* sídlící v hrudníku (tj. city – zde jde především o problém překladu pojmu *θυμός* /dech, duch, duše, síla, srdce, mysl, zmužilost, nitro, vášně, touha, žádost, vůle, úmysl, myšlenka/ a též o správné psychologické pojetí tohoto řeckého slova vzhledem k současnému našemu chápání – viz velmi přínosná publikace H. Bartoše [6]) a složku *žádostivou*, která sídlí v břiše (pudy).

musí mít vyšší a důkladnější úroveň vzdělání než ostatní lidé. Nejdůležitější je poznat *dobro*, avšak odlišným způsobem – než jak ho běžní lidé či *sofisté* obvykle pojmají.

Prostřednictvím otázek a odpovědí Sókrata Platón rozlišuje dva typy „poznávání“. Hmotné věci (jevy) vidíme, slyšíme⁶⁸ atp., ale *rozumem* nevnímáme. *Ideu* (vnitřní podstatu každého jevu (věci)) chápeme prostřednictvím *rozumu* – právě proto ji nevidíme. V šesté knize *Ústavy* [86], [87] provede Sókratés „odbočku“ tak, aby došel u zraku k určité odlišnosti proti ostatním smyslům. Jde zde o jeho teorii tzv. „třetí věci“. Vedle schopnosti zraku a viditelnosti věci je zapotřebí ještě *světlo* (ve *tmě* nic nevidíme, ale slyšíme – uvedené pojetí souvisí s výjimečným postavením zraku⁶⁹ v Platónově *filosofii*). Sókratés si klade otázku, zda existuje nějaký *Bůh* na nebi, co vlastní takovou moc (schopnost), jež nám dává *světlo*^{70 71}, která vždy umožňuje, abychom zrakem viděli. Následuje odpověď⁷², že tímto *Bohem* je *slunce* (*Slunce*)⁷³. Na uvedenou část navazuje *Podobenství o úsečce* a *Podobenství o jeskyni*. Konec šesté a začátek sedmé knihy *Ústavy* [86], [87] lze označit za těžiště nejen tohoto dialogu, ale i celé Platónovy *filosofie* – zde je nejlépe možné (ve zkratce) pochopit Platónův základní pojem – *ideu dobra*⁷⁴. S *ideou dobra* souvisí zcela neopominutelně „klíčový“ pojem *δικαιοσύνη* (spravedlnost^{75 76}) – podstatu vystihl (ve zkratce) Proklos^{xix}) (Πρόκλος ὁ Διαδόχος):

⁶⁸ Sluchem jsou vnímány věci slyšené, zrakem viděné.

⁶⁹ Zrak měl obecně u Řeků významné postavení – proto jejich umění tak vynikalo v oblasti výtvarného znázornění (sochařství, malířství).

⁷⁰ V *Ústavě* [86], [87] (507e) se nachází:

„ἐνούσης που ἐν ὄμμασιν ὄψεως καὶ ἐπιχειροῦντος τοῦ ἔχοντος χρῆσθαι αὐτῇ, παρούσης δὲ χροῶς ἐν αὐτοῖς, ἐὰν μὴ [507ε] παραγένηται γένος τρίτον ἰδίᾳ ἐπ’ αὐτὸ τοῦτο πεφυκός, οἷσθα ὅτι ἢ τε ὄψις οὐδὲν ὄψεται, τὰ τε χρώματα ἔσται ἀόρατα. τίνας δὴ λέγεις, ἔφη, τούτου; ὁ δὴ σὺ καλεῖς, ἦν δ’ ἐγὼ, φῶς. [Ačkoliv je v očích zrak a i když ten, kdo ho má, ho chce užívat, a i když existuje barva u věcí – nepřistoupí-li k tomu třetí druh (věcí/jsoucna), který je k tomu přirozeně (od přírody) určen, jak víš, zrak nic neuvidí a barvy budou neviditelné.“ „O čem to mluvíš“, řekl? „O tom, co ty nazýváš světlem,“ odpověděl jsem.]“

⁷¹ Je možné (i když s nejvyšší opatrností) dedukovat určitý vliv egyptské mytologie (mj. Platón navštívil řadu dalších cizích zemí – především jižní část Itálie /zde byl značný vliv z Egypta přes Pythagora/). Viz rovněž poznámka pod čarou č. 17.

⁷² Platónova *filosofie* je psána formou *dialogu* – takto je umožněn čtenáři pohled na pojednávanou problematiku z mnoha stran a různých úhlů.

⁷³ V *Ústavě* [86], [87] (509b) se nachází:

„τὸν ἥλιον τοῖς ὀρωμένοις οὐ μόνον οἶμαι τὴν τοῦ ὀρᾶσθαι δύναμιν παρέχειν φήσεις, ἀλλὰ καὶ τὴν γένεσιν καὶ αὔξην καὶ τροφήν, οὐ γένεσιν αὐτὸν ὄντα. [Domnívám se, že o slunci řekneš, že viděným (předmětům) dává nejen možnost, aby byly viděny, ale též vznik, růst a výživu, ačkoliv samo vznik nemá (nevzniklo).]“

[Poznámka: Není stvořené – musí být tedy stejné podstaty (na základě Platónovy úvahy) jako *Stvořitel* – zákonitě jej musel Platón pokládat za *božské* (viz možný vliv egyptské mytologie-filosofie – poznámka pod čarou č. 71). V souladu s *křesťanskou teologií* lze analogicky říci, že stvořené je „pomíjivé“, nestvořené pak „věčné“. (Proto uvádíme jak „slunce“, tak „Slunce“.)]

⁷⁴ V *Ústavě* [86], [87] (508e) lze zaznamenat tuto význačnou periodu:

„τοῦτο τοίνυν τὸ τὴν ἀλήθειαν παρέχον τοῖς γινωσκομένοις καὶ τῷ γινώσκοντι τὴν δύναμιν ἀποδιδόν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν φάθι εἶναι: αἰτίαν δ’ ἐπιστήμης οὔσαν καὶ ἀληθείας, ὡς γινωσκομένης μὲν διανοοῦ, οὕτω δὲ καλῶν ἀμφοτέρων ὄντων, γνώσεώς τε καὶ ἀληθείας, ἄλλο καὶ κάλλιον ἔτι τούτων ἡγούμενος αὐτὸ ὀρθῶς ἡγήση:

ἐπιστήμην [509a] δὲ καὶ ἀλήθειαν, ὥσπερ ἐκεῖ φῶς τε καὶ ὄψιν ἡλιοειδῆ μὲν νομίζειν ὀρθόν, ἥλιον δ' ἠγείσθαι οὐκ ὀρθῶς ἔχει, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀγαθοειδῆ μὲν νομίζειν ταῦτ' ἀμφοτέρω ὀρθόν, ἀγαθὸν δὲ ἠγείσθαι ὁπότερον αὐτῶν οὐκ ὀρθόν, ἀλλ' ἔτι μειζόνως τιμητέον τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἕξιν. [Neboť, to co dává poznávaným věcem pravdivost (nezakrytost) a též i schopnost tomu, kdo („věci“) poznává, to označ za ideu dobra. Měl bys vědět, že ona je zdrojem poznání (hlubokého) a pravdy (nezakrytosti). Ačkoliv je jak poznání, tak pravda krásné (dobré), budeš správně uvažovat, pokud budeš za zdroj (základ, příčinu) považovat něco jiného, co je lepší (než poznání a pravda). Stejně tak jako platí pro viditelný svět, že je správné pokládat zrak a světlo za („věci“) podobné slunci (ale pokládat je za slunce by bylo nesprávné), tak platí pro poznání a pravdu, že jsou (sice) blízké dobru – není však správné pokládat jedno či druhé za samotné dobro – naopak je zapotřebí oceňovat především samotný význam dobra.]“

[Poznámka k uvedené citaci: Hlavní myšlenka spočívá v tom, že „věci“ (úmyslně jsme použili uvozovky – jde zde o poznání rovněž vztahů) lze poznávat na základě „osvícení“ *dobrem*. Psychologicky je možné s tím souhlasit. Pravdivost poznání a s ním spojená intuice u výjimečných vědců většinou souvisí i s určitým morálním postojem. Lze říci (na rozdíl od ryze empirického pojetí), že „věci“ (či spíše vztahy) lze poznat na základě předem daného „osvícení“ – jde tedy pak vždy o (náhle zrozenou) hypotézu. Následně je nezbytné úsilí, které je poctivé (experimentálně nepodjaté). Rovněž je jisté, že i k „intuici“ je zapotřebí vlastnit určité směřování mysli – především zde jde o „přímočarost“ a pokoru.]

- ⁷⁵ Uvedený pojem je obtížné jednoznačně přeložit do moderních jazyků (tj. i češtiny). Graeser [29] k tomu výstižně poznamenává:

„V Ústavě ovšem Platón definuje spravedlnost jako „konati své“ (433a 8–9: τὰ ἑαυτοῦ πράττειν). Tato charakteristika, která je od místa 369e několikrát znovu zmiňována, nemá v řeckém myšlení o spravedlnosti žádnou paralelu. Proto se různě řešila otázka, jaké úvahy mohly stát u Platóna za touto explikací pojmu spravedlnosti jako „konání svého“. Možná je třeba hledat odpověď na tuto otázku následujícím směrem: řecké slovo pro spravedlnost – δικαιοσύνη –, jehož konotace není příliš identická s významem našeho slova „spravedlnost“, obsahuje slovo δίκη, které lze přeložit jako „právo“, „správnost“, „náležitost“. Slova δίκη se někdy užívalo v akuzativu (δίκην) adverbialně; s následujícím jménem v genitivu znamená „po způsobu...“, „jak se pro... sluší“ atd. To pak opravňuje k domněnce, že Platónova explikace „spravedlnosti“ jako „konání svého“ asociuje význam, který se ozývá v představě „náležitosti“ a „přiměřenosti“. Platón se skutečně přiklání k tezi, podle níž je individuum X spravedlivé právě tehdy, když X koná to, pro co se hodí, resp. co je pro X jakožto X náležité. Tato úvaha je vyjádřena tam, kde Platón (např. 433a) s ohledem na spravedlivého občana konstatuje: jeho spravedlnost spočívá v tom, že každý občan vzhledem k obci koná jediné a pouze to, k čemu jest „jeho přirozené založení“ (φύσις) nejzpůsobilejší“ (433a 5–6).

- ⁷⁶ Bubík [12] velmi přesně poznamenává:

„V úvodu je však důležité upozornit na obtíže, které vznikají s překladem tohoto pro Ústavu stěžejního pojmu. Řecký výraz pro spravedlnost je dikaiosyné (δικαιοσύνη). Jedná se o termín, který se ještě např. u Homéra nenachází. Homér používá staršího pojmu diké (δίκη), který znamená právo, tedy to, co je správné a co je podle práva, co je zvykem a co zároveň obsahuje ideu řádu a rovnováhy. Jedná se především o řád univerza. Ten, kdo uskutečňuje spravedlnost, kdo respektuje řád univerza, neznesvěcuje jej a nehanobí, je dikaios (δικαίος) neboli spravedlivý. Samotný pojem diké (δίκη) je nejen pojmem právním, ale zároveň také pojmem etickým označujícím jistou lidskou kvalitu – ctnost (řec. areté /ἀρετή/). Byl užíván pro správné chování obecně, správný způsob života. Ctnost označuje především výbornost v morálním smyslu. Řecké slovo dikaiosyné (δικαιοσύνη) významově českému pojmu spravedlnost zcela neodpovídá, což značně ztěžuje výklad Platónovy politické teorie. Nicméně to je problém překladu obecně. V tomto smyslu můžeme hovořit o více či méně zdařilé interpretaci. Význam pojmu je však dotvářen různými kontexty, které budou hrát roli pochopitelně i v našem výkladu. Ve skutečnosti až filosofické myšlení vytváří abstraktní pojem dikaiosyné (δικαιοσύνη) označující nejen jednu

„Τὸ αὐτὸ δικαιοσύνη μὲν ἐστὶ ἐν ψυχῇ, πολιτεία δὲ ἐν τῇ πόλει, κοσμιότης δὲ ἐν κόσμῳ. [To co je spravedlností v duši, to je ústavou ve státu (obci) a řádem v kosmu (světě).]”⁷⁷

z hlavních řeckých ctností, ale přináší i nové filosofické problémy, říká politický filosof David D. Raphael. Právě tento významově dosti široký pojem se stal hlavním pojmem Platónovy politické filosofie, což také ukazuje na její zcela zásadní význam. Abstraktní povaha dikaiosyné (δικαιοσύνη), jak je promyšlena u Platóna, je výsledkem proměny řecké společnosti. Dochází k zvnitřnění řeckého ducha a k odlišnému chápání člověka i světa. Čím je společnost usazenější, tím více pozornosti je věnováno vnitřnímu řádu, stabilitě a regulaci občanského chování, což způsobuje, že se v Řecku určujícího významu mezi ctnostmi dostalo právě spravedlnosti. Významný interpret Platónovy politické filosofie filosof Gregory Vlastos je přesvědčen, že překlad slova dikaiosyné /δικαιοσύνη/ pojmem spravedlnost je jednostranný, již dosti zkonstatělý a navíc chybný. Proto může vést k zásadním posunům v pochopení ústředního problému Ústavy. Pro Vlastose je otázkou, zda Platón používal dikaiosyné (δικαιοσύνη) ve smyslu, kterému je asi nejbližší biblický pojem, pro který angličtina používá termín righteousness (vzhledem k tomu, že čeština adekvátní ekvivalent nemá, používám pro názornost pojmů z angličtiny, která toto dvojí pojetí dikaiosyné /δικαιοσύνη/ rovněž rozlišuje), anebo ve smyslu, jemuž odpovídá anglický pojem justice, který konotačně tíhne k právu, či zda zvolil nějakou třetí cestu. Způsob, jakým Platón v Ústavě pojem dikaiosyné (δικαιοσύνη) používá, může být vysvětlován následovně: nedostatek speciální terminologie pro spravedlnost vede Platóna k tomu, že použil termín obsahující jeden z jeho dvou možných významů v jazyce, přičemž ignoroval jeho širší význam ve smyslu righteousness. Platón si tedy této dvojznačnosti podle Vlastose nebyl vědom. Podle něj na tento problém upozornil až Aristoteles. Je proto možné obhajovat názor, že Platón v Ústavě používá dikaiosyné (δικαιοσύνη) ve smyslu anglického justice, říká Vlastos. Pojem dikaiosyné (δικαιοσύνη) je v tomto případě širší i než český pojem spravedlnost. Jak je zřejmé z úvodních úvah v Ústavě, je spravedlnost v tehdejší době běžně chápána jako dávání každému, co mu patří a co je jeho. Uznání práva a nároku druhého na jeho vlastní statky vykresluje základní obrys povahy dikaiosyné (δικαιοσύνη). Obecně proto má tento pojem také právní význam. Otázka, která bývá v této souvislosti kladena, zní, zda má dikaiosyné (δικαιοσύνη) blíž k právu, nebo zda se jedná spíše o pojem morální. Tato skutečnost ukazuje na dvojznačnost pojmu. Sám Platón hovoří o spravedlnosti spíše obecně, aniž by rozlišoval mezi jejím právním a etickým výkladem. Zdá se však, že spravedlnost ve společnosti musí být stvrzena nejen právně, ale i morálně. Sféru práva a sféru morálky lze považovat ještě za nerozdělenou.“

⁷⁷ Tomsa [114] na str. 85 uvádí:

„Platónská myšlenka spravedlnosti je tedy výrazem přesvědčení o společném původu veškerenstva a o společné zákonnosti, která mu vládne. Platón provádí ji hlavně ve dvou dialogích, které spolu tvoří protějšek: v Politei, kde líčí spravedlnost jednotlivce a státu, a v Timaiovi, kde proti státu lidskému staví kosmický stát, aby ukázal, jak se v něm uskutečňuje idea spravedlnosti světové. Tomuto náhledu bezpečně nasvědčuje úvod k Timaiovi: Sókratés rekapituluje tu principy dokonalé státní spravedlnosti a na ně navazuje Timaios svou kosmickou filosofií a líčení dokonalého řádu, který tvůrce uložil do vesmíru. Mohli bychom tudíž říci, že spravedlnost jest Platónovi přírodním zákonem, jemuž vše podléhá; tím však bychom se přiblížili pravdě jen částečně. Neboť u Platóna se setkáváme s význačným znakem, který jest společným velké části jeho předchůdců; světový řád nechápe čistě fyzikálně, jako projev imanentních sil přírodních, ale pod zorným úhlem morálky. Vesmír má právě tak své mravní základy jako jednotlivec a stát.“

Poprvé se pojem *δικαιοσύνη* (spravedlnost)^{78 79} vyskytuje v první knize (331c)⁸⁰ *Ústavy* [86], [87]. Sókratés se táže, zda se má *spravedlnost* pojímat jako pravdivé jednání a též jako vrácení toho, co kdokoliv od někoho jiného přijal. Následuje typická Sókratova „ironie“ – a to otázka, zda princip „vrácení“ je možné použít též u zapůjčených zbraní, pokud by je někdo žádal zpět – mezitím by se však stal duševně nesvéprávným. Na to odpovídá Polemarchos tak, že je spravedlivé každému vracet pouze to, čím jsme mu zavázáni.

Následuje delší diskuse, ve které je zvažováno, zda *spravedlnost* znamená činit přátelům dobro a nepřátelům naopak zlo. Sókratés toto pojetí neschvaluje⁸¹ – překračuje tak (možná jen v Platónově interpretaci⁸²) výhradně úzký rámeček tehdejší *πόλις* (obce, městského státu). Sókratés záležitost uzavře tak, že spravedlivým je ten, koho můžeme označit za dokonalého člověka⁸³, který rovněž nikdy nikomu neškodí⁸⁴. Podle Thrasymacha je *spravedlnost* ve skutečnosti pouze prospěchem pro silnějšího a vlád-

⁷⁸ V návaznosti na předcházející poznámku pod čarou č. 76 je vhodné ještě doplnit (s ohledem na překlad pojmu *δικαιοσύνη*), že anglický pojem *righteousness* je proti českému pojetí *spravedlnosti* poněkud odlišný. Například na význačných amerických internetových stránkách <wordnetweb.princeton.edu/perl/webwn> je uvedeno:

„*Righteousness (also called rectitude) is an important theological concept in Judaism and Christianity. It is an attribute that implies that a person's actions are justified, and can have the connotation that the person has been "judged" or "reckoned" as leading a life that is pleasing to God.*“

⁷⁹ Zajímavá je širší etymologie pojmu *δικαιοσύνη*. Jde zde o praindoevropský kořen *deik* (na něco ukazovat) – z něho především pochází řecké sloveso *δείκνυμι* (podle Lepaře [64] toto sloveso znamená ukazovat, vyjevovat, oznamovat něco, dávat najevo, dokazovat), následně pak *δεικνύω* (obdobný význam jako u *δείκνυμι*). Z toho vzniklo pojmenování bohyně *Δίκη* – a též substantiva *δίκη* (podle Lepaře [64] tento pojem značí: zjev, úkaz, způsob, obyčej, pokuta, právo, pravda, spravedlnost, nález, výpověď, právní výrok, soudní výrok, žaloba, trest, soudní rozsudek, právní náhrada, soudní pře, spor, soudní proces). S tímto kořenem souvisí staré indoárijské *dēsayati* (ukazovat) a staroíránské *daēs* (aorist *dōiš*) (ukazovat). Především pak je možné nalézt souvislost s latinským slovesem *dīcere* (původně vyslovováno *dīkere*) (stanovit, říkat, prohlásit, jmenovat, nazývat).

⁸⁰ Prvním obecně dostupným a systematickým zveřejněním *Ústavy* (v novověku) bylo vydání z r. 1578 (Ženeva). Renesanční filolog Henri Estienne (Stefanus) zpracoval latinský překlad původního řeckého textu. Z uvedeného vydání pochází dodnes používané značení (tzv. *Stefanovo číslování*) (jde o třímístné číslovky – spolu s písmeny a–e).

⁸¹ Toto své stanovisko obhajuje Sókratés tak, že činností, ve které by někdo mohl co nejvíce prospívat přátelům a škodit nepřátelům, je válka. Na to položí otázku, zda je *spravedlnost* užitečná i v míru. Polemarchos nemůže odpovědět jinak než kladně. K tomu dodává, že v míru je *spravedlnost* nezbytná s ohledem na vzájemné úmluvy – a to především tam, kde jde o záležitosti spojené s penězi.

⁸² Platón (na rozdíl od většiny tehdejších občanů Athén) měl „širší“ (minimálně všeřecké) pojetí lidského společenství. Toto jeho stanovisko je zřetelně vyjádřeno především v posledních spisech – nejvíce pak v *Zákonech*. V tomto dialogu (odehrává se na Krétě) už nevystupuje (jako obvykle) Sókratés, ale jakýsi (záhadný) host (nepochybně sám Platón) z Athén.

⁸³ Jde o člověka, který má vlastnost řecky označovanou jako *ἀρετή* (ctnost, správné chování, správný způsob života, morální zásady) – u Platóna označuje nejvyšší možnou lidskou kvalitu u daného jednotlivce. Novotný [86] mnohdy tento pojem překládá jako „dobrost“ – Hošek [87] se spíše kloní k ekvivalentu „výtečnost“; obecně je používán („užší“) výraz *ctnost*.

⁸⁴ Podobnost s křesťanským pojetím je více než zřejmá – z Platóna vycházel např. i sv. Augustin.

noucího. *Nespravedlnost* je toho opakem, má vládu nad těmi, kteří jsou ve skutečnosti „prostomyslní“ a „spravedliví“ – ovládaní činí to, co je prospěšné pro silného a zámožného. Na závěr první knihy *Ústavy* [86], [87] Sókratés uzavírá dialog s tím, že *nespravedlnost* nečiní nikoho šťastným. Ve druhé knize se ke *spravedlnosti* vyjadřuje Glaukón. Je nastíněna teze, že zcela nespravedlivý se má jevit jako spravedlivý – pak bude také šťastným. Jde zde o otázku, zda je podstatné to, jak se věci jeví, či to, jakými ve své podstatě (vnitřně) jsou (367a). Sókratés na toto odpovídá tím, že je zapotřebí hledat smysl *spravedlnosti* ve větším celku – πόλις (obci). Možný spravedlivý „model“ *obce* je předmětem dialogu na konci druhé knihy a v knize třetí.

Vlastní filosofické analýze pojmu δικαιοσύνη (spravedlnosti) věnoval Platón především čtvrtou knihu *Ústavy* [86], [87]. Hned v úvodu Sókratés dochází k této myšlence:

„ᾠήθημεν γὰρ ἐν τῇ τοιαύτῃ μάλιστα ἂν εὐρεῖν δικαιοσύνην καὶ αὖ ἐν τῇ κάκιστα οἰκουμένη [420ξ] ἀδικίαν, κατιδόντες δὲ κρίναι ἂν ὁ πάλαι ζητοῦμεν. [Vskutku jsme se domnívali, že právě v takové (obci) nejspíše najdeme spravedlnost, a (naopak) v té nejhůře spravované nespravedlnost, a že potom, pokud bychom toto pochopili – vymezili bychom to, co dávno hledáme.]

Platón vytváří jakousi analogii mezi jednotlivcem a společenstvím⁸⁵ (v té době šlo výhradně o πόλις /obec/) – *Ústava* [86], [87] – 435a:

„ὁ οὖν ἡμῖν ἐκεῖ ἐφάνη, ἐπαναφέρωμεν εἰς τὸν ἕνα, κἂν μὲν ὁμολογῆται, καλῶς ἔξει: ἐὰν δὲ τι ἄλλο ἐν τῷ ἐνὶ ἐμφαίνεται, πάλιν ἐπανιόντες ἐπὶ τὴν πόλιν βασιανιοῦμεν, καὶ τάχ' ἂν παρ' ἄλληλα σκοποῦντες καὶ τρίβοντες, ὥσπερ ἐκ πυρείων ἐκλάμψαι ποιήσασιμεν τὴν δικαιοσύνην: καὶ φανερὰν γενομένην βεβαιωσόμεθα αὐτὴν παρ' ἡμῖν αὐτοῖς. [Takže, to co se nám objevilo tam (v obci), to přenesme na jednotlivce – bude dobré, pokud se to bude shodovat. Objeví-li se ale v jednotlivci něco odlišného, vrátíme se zase zpět k obci to znovu zkoumat. Budeme-li porovnávat a navzájem „tříť“ jedno o druhé, snad dosáhneme to, že se spravedlnost rozžehne – jako když se třou dřeva; když se (takto) vyjeví, upevníme ji i v nás samotných.]“

Podle Platóna má člověk tři části (druhy) (εἶδος) *duše*. Nejvýše stojí *duše* rozumová (božská), která sídlí v hlavě (λογιστικόν, νοητικόν), níže *duše* odhodlanosti

⁸⁵ Blackburn [8] na str. 102 velmi výstižně poznamenává:

„Jak tedy Platónova myšlenka ob stojí, když ji budeme aplikovat na jedince? Platónova analogie je založena na tom, že vládnoucí elita je obdobou rozumu, pomocníci neboli vojenské sbory jsou obdobou individuální „udatnosti“ a řemeslníci jsou obdobou různých choutek a vášní, jejichž oblíbeným příkladem jsou u Platóna chůč, hlad a žízeň. Princip, podle něhož se individuální já člení na tyto „části“, není zcela očividný, a tak Platón jeho výkladu věnuje dost času. Ústřední skutečností, ze které vychází, je možnost vnitřního konfliktu: například konfliktu mezi chladným osobním zájmem a nějakou zběsilou choutkou nebo mezi pocitem odporu a zvědavostí (IV, 439e). Existuje-li možnost konfliktu, je třeba ji pojímat tak, že dotyčné strany spolu bojují „jakožto různé s různým“ (IV, 440a). To se zdá být nevyhnutelné. Konflikt si přitom musíme představit jako střet hypotetických povahových rysů: stydlivosti a žádostivosti, střídmosti a chtivosti, opatrnosti a požívačnosti. Jde tu o tentýž myšlenkový pochod, který později dovede do krajnosti Freud, když z toho, že v člověku jsou současně přítomny různé vzájemně si odporující podněty, vyvodí existenci podvědomí, celého velkého souboru navzájem propojených přesvědčení a tužeb, jejichž nositelé zůstávají samotnému subjektu utajeny. Platón tak daleko zacházet nepotřebuje a spokojuje se s tím, že v člověku jsou zkrátka přítomny jednotlivé tužby a sklony, spojené dohromady pod trojslovným označením: rozum, „udatnost“ a touha.“

a statečnosti (podle Platóna sídlila v hrudi) (θυμοειδής, θυμικόν), nejniže pak *duše* žádostivá, pudová, která se měla nacházet v břiše (ἐπιθυμητικόν). U spravedlivého člověka jsou tyto složky v rovnováze. Rovněž tak tomu musí být u πόλις (obce), zastupované třemi společenskými skupinami (vrstvami) – „vertikální model politického uspořádání“⁸⁶. Jde zde rovněž o „zpětnou vazbu“, kde spravedlivý stát rodí spravedlivého občana, stejně jako spravedlivý občan je základem spravedlivého státu. *Spravedlnost* má rovněž v sobě určitou „přirozenost“^{87 88} (Ústava [86], [87] – 435b):

„ἀλλὰ μέντοι πόλις γε ἔδοξεν εἶναι δίκαια ὅτε ἐν αὐτῇ τριπτὰ γένη φύσεων ἐνόντα τὸ αὐτῶν ἕκαστον ἔπραττεν, σώφρων δὲ αὖ καὶ ἀνδρεία καὶ σοφὴ διὰ τῶν αὐτῶν τούτων γενῶν ἄλλ’ ἅττα πάθη τε καὶ ἔξεις. [Obec se tedy vyjevila coby spravedlivá v tom případě, když tři rody (společenské skupiny, vrstvy, třídy) s přirozenými vlohami činily to, co jim náleží. Též rozumnou, statečnou a moudrou se takjevila pro některá jiná hnutí mysli a jiné vlastnosti těchto skupin.]“

Do určité míry lze souhlasit (v hlubších souvislostech již méně) s D. Abramem^{89 90} [1] – Platón se totiž od φύσις (přírody, přirozenosti, přirozené povahy) zcela neod-

⁸⁶ Autor této publikace si dovolí ocitovat výstižný komentář z publikace Bubíka [12]:

„Platón člení obec na stav výdělečný, vojenský a strážcovský. Spravedlnost v obci závisí na vzájemném poměru těchto stavů, tříd. Aby polis fungovala a byla spravedlivá, má každý její člen konati své, tj. vykonávat konkrétní činnost, ke které má vlohy, schopnosti a nadání. Rozčlenění polis na jednotlivé třídy je základem Platónova pojetí spravedlnosti. Občanská spravedlnost proto spočívá v respektování řádu polis a v přijetí konkrétních povinností. Pokud totiž budeme všichni jednat v souladu se svou přirozeností, budeme jednak šťastni, že se nám práce daří, a současně vytvoříme i obec ušitou nám na míru. Jedinec, který přepíná své vlastní možnosti, nemůže být podle Platóna ani spravedlivý a ani šťastný. Všichni členové obce sice mají mít také stejné možnosti (viz Platónův vzdělávací systém), ale ne všichni jsou schopni dosáhnout týchž cílů a postavení. Úkolem Platónova vzdělávacího systému je odhalit dispozice jednotlivců (není bez zajímavosti, že vzdělávání se u Platóna týká nejen mužů, ale i žen) k úkolům v obci.“

⁸⁷ Platón vychází z „vnitřního přesvědčení“, že existence πόλις (obce) je zcela přirozená, jednotlivec „sám o sobě“ je naopak nepřirozený (zcela opačný názor viz Popper, Hayek či soudobý neoliberalismus).

⁸⁸ S ohledem na pojem *přirozenost* lze za zajímavý označit příspěvek P. Hobzy uvedený ve sborníku [122] na s. 34–43. Velmi podrobně je zde popsán dialog *Symposion* – především pak autor analyzuje Aristofanovu řeč – z pohledu určitého protikladu φύσις (příroda, přirozenost, přirozená povaha) a νόμος (zákon). Dovolíme si ocitovat:

„Řecké substantivum φύσις, odvozené od slovesa „růst“ (φύειν), označovalo především určitý komplex představ souvisejících s růstem: znamenalo nejen proces růstu, nýbrž i vznik/zrození jakožto začátek růstu anebo též jakousi přirozenost či podstatu nějaké věci jako výsledek růstu; přičemž tento poslední význam vyjadřuje právě hippokratovsko-lékařské pojetí φύσις jakožto tělesné přirozenosti (kdy tělesná či lidská přirozenost představuje výsledek vzájemného působení různých tělesných konstituentů). Naproti tomu v Aristofanově pojetí nabývá φύσις jakožto lidská přirozenost doposud netušený dynamicko-pudový aspekt. Lidská přirozenost už není nějakým stavem, základem či procesem těla, nýbrž je touhou, jakýmsi pudovým či volním aktem, který utváří člověka svým dynamickým přesahem do dávné mytické minulosti.“

⁸⁹ Abram [1] na str. 41 uvádí:

„Pythagorova víra, že říše čísel je vyšším světem, nepotřísněným nejistotou a neustálým plynutím smrtelného pozemského života, hluboce ovlivnila myšlení velkého aténského filosofa Platóna, který učil své studenty na konci pátého století před Kristem, a prostřednictvím Platónových spisů pak ovlivnila celou trajektorii evropské civilizace. V Platónově učení to nejsou jen čísla a matematické vztahy, jež mají svůj zdroj mimo tento smyslový svět, ale také esenciální formy takových

vrátil^{xx}). Pouze tuto chápe vždy a jen v těsné vazbě na πόλις (obec, tehdejší řecký /s ohledem na dnešní poměry velmi malý/ městský stát) (Ústava [86], [87] – 435b):

„τὸ δικαιοσύνην ἐμποιεῖν τὰ ἐν τῇ ψυχῇ κατὰ φύσιν καθιστάναί τε κρατεῖν τε καὶ κρατεῖσθαι ὑπ’ ἀλλήλων, τὸ δὲ ἀδικίαν παρὰ φύσιν ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι ἄλλο ὑπ’ ἄλλου; κομιδῆ. [Neznamená tedy působit spravedlnost to, že jsou uváděny části duše (ve shodě s přírodou) do stavu vzájemné nadřazenosti a podřazenosti, kdežto působení nespravedlnosti je to, že jedna část (duše) vládne druhé anebo je od ní ovládána?]"

Z Platóna přímo vycházel jeho žák Aristoteles (Ἀριστοτέλης, 384–322 př. Kr.). U tohoto filosofa se omezíme pouze na to, že si byl vědom rozdílu mezi *právem*, které je výsledkem konvence, a *právem*, které vychází z přirozené povahy člověka a společnosti, v němž žije. Aristoteles bývá rovněž označován za „otce“ pojmu δικαίον φυσικόν (přirozeného práva) (*ius naturale* – či pozdějšího středověkého pojmu⁹¹ *lex naturalis*) – Ηθικά Νικομάχεια /Etika Nikomachova/ (1 134b 20):

„τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου τὸ μὲν φυσικόν ἐστὶ τὸ δὲ νομικόν, φυσικὸν μὲν τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, νομικὸν δὲ ὃ ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐδὲν διαφέρει οὕτως ἢ ἄλλως, ὅταν δὲ θῶνται. [Občanské právo je jednak přirozené, jednak zákonné, přirozené má všude stejnou platnost, zákonné (pozitivní právo) je to, u něhož počátek není podstatný, ale záleží na tom, zda je vydáno.]“

S ohledem na výše uvedené stanovisko D. Abrama je zřejmé, že „antropocentrický“ postoj je pro Západ signifikantní – do určité míry je však zapotřebí nalézat jeho „kořeny“ v širším společenství, než byla „klasická“ πόλις (obec). Určitým „přelomem“ je právě období působení Aristotela – ten byl mj. vychovatelem Alexandra Makedonského; nebyl původem z Athén (i když zde vyučoval). Též neměl tak hluboké „rodové“ kořeny v tomto městském státu-obci. Na straně jedné lze u tohoto filosofa nalézt základy evropského racionalismu, na straně druhé ho též můžeme označit za

pojmu, jako je pravda, spravedlnost a krása; ideální forma každého takového pojmu se těší čistotě věčné transcendentální existence vně jakéhokoliv tělesného vnímání. Platón tedy rozšířil Pythagorovo nebe dokonalých čísel a proporcí a zahrnul do něj rovněž ryzi a věčné „ideje“, které propůjčovaly svůj vliv a své vedení lidskému životu. A vskutku podle několika Platónových dialogů, jež psal pro studenty své Akademie, každá vnímatelná věc – každá entita, kterou přímo zakoušíme svými smysly – je pouze druhotným odrazem určité archetypální formy nebo vzoru-ideálu, který jediný opravdu existuje. Pravda a skutečná existence náleží pouze takovýmto ideálním formám; smyslový pozemský svět se svými ustavičnými změnami, svými proměnlivými cykly plození a rozkladu – vcházení do bytí a odcházení z něj – je jen pomíjivou kopií, napodobeninou věčné dimenze čistých, netělesných forem, které jedině ryze existují. Tato dimenze nemůže být vnímána tělem nebo tělesnými smysly: jedině rozumný intelekt je schopen tuto říši chápat. Podle Platóna usuzující duše nebo mysl nemůže být nikdy zcela doma v tomto tělesném světě; její pravý zdroj a domov je v té netělesné říši čistých idejí, do níž se tato racionální mysl tajně touží navrátit. Pravá realita je pro Platóna někde jinde.“

⁹⁰ Spíše bychom si odvážili tvrdit, že počátkem tohoto evropského pojetí je až „konec“ πόλις (obce) (viz Aristoteles).

⁹¹ Především jde o sv. Tomáše Akvinského (1225–1274) (latinsky *Thomas Aquinas*). Ten rozlišoval tři druhy práva: 1. *věčné právo* (pravidla božského řízení), 2. *přirozené právo* (odvozené z věčného – vlastní všem živým bytostem) a 3. *lidské právo*, které je realizací *přirozeného práva* v pozemském světě – lidské společnosti.

tvůrce pojmu *δικαίον φυσικόν* (přirozeného práva)⁹². Dovolíme si uvést citaci z jeho díla *Πολιτικά* (Politika):

εἰ οὖν ἡ φύσις μὴθὲν μὴτε ἀτελέες ποιεῖ μὴτε μάτην, ἀναγκαῖον τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν αὐτὰ πάντα πεποιηκέναι τὴν φύσιν. [Jestliže příroda nevytváří nic ani nedokonalé, ani neúčelné, pak musela příroda toto všechno vytvořit nutně pro lidi.]“

Nyní můžeme konečně dospět ke konci této dílčí kapitoly. Jde nám především o to, abychom mohli dále pojednat o pojmu *δικαίον φυσικόν* (přirozené právo) (*ius naturale*) – a to především v rámci dílčí kapitoly 4.2 (viz studii německého *romanisty* Perniceho [83]). Klíčovým momentem s ohledem na tento (běžně v právu používaný) pojem bylo působení *stoické filosofie*. Za jejího zakladatele se považuje Zénón z Kitia (Ζήνων ὁ Κιτιεύς, 335–263 př. Kr.). Po něm se stal hlavou školy Kleanthés (Κλέανθης, 303 až 232 př. Kr.). Významným byl dále především Chrysippos (Χρύσιππος, 279–206 př. Kr.). Ze všech spisů se zachovalo málo – jen zlomky. Už *starší stoikové* uznávali dělení *filosofie* na *logiku*, *fyziku* a *etiku*. *Logikou* (její název pochází pravděpodobně od *stoiků*) se rozuměla jednak *dialektika* (pojednávající o myšlení a zahrnující elementární *logiku* a *gramatiku* – popřípadě *poetiku*), jednak *rétorika* jako nauka o výrazu myšlení, popř. také ještě jako nauka o definování a kritériích pravdy, což znamená, že se tu pojednávalo i o otázkách gnoseologických. K fyzice patřila také *teologie*. Do *etiky* byla zahrnována *politika* – ta byla pro *stoiky* nejdůležitější částí *filosofie*⁹³.

Z pozdějších *stoiků* je zapotřebí jmenovat vychovatele císaře Nerona – byl jím Lucius Annaeus Seneca (†65). Psal např. o morálce, prozřetelnosti, hněvu, blaženém životu, mírnosti apod. Takto jsou zaměřeny především jeho *Epistulae ad Lucilium* (Dopisy Luciliovi). Seneca se zabýval také problémy *přírodní filosofie* (spis *Naturales quaestiones* /Otázky přírodní/).

Stoikové jsou s ohledem na koncept *přirozeného práva* (*δικαίον φυσικόν*) (*ius naturale*) přímými pokračovateli Aristotela. Vycházeli z představy, že *vesmír* existuje účelně na základě věčných zákonů. *Racionální bytosti* by měly žít v souladu s těmito

⁹² Do určité (širší) míry jsme se pokusili v této publikaci věnovat nemalou pozornost řeckému pojmu *φύσις* (příroda, přirozenost, přirozená povaha či vlastnost).

⁹³ Pokud jde o nauku o poznání – *stoikové* byli *empiristy* a *senzualisty* (mysl, *duše*, je při narození *tabula rasa* /nepopsaná deska/, na kterou píše jen zkušenost). Zkušeností však rozuměli nejen zkušenost vnější, ale i vnitřní (pocity). Reálné jsou jen jednotlivé věci – pojmy (obecné věci) jsou výtvorem pouze našeho myšlení (*nominalismus*). Do *fyziky* patřila podle *stoiků* i *teologie* a *psychologie* (je možné je označit za materialistické monisty). I *Bůh* byl pro ně hmotný, i když tato hmota byla prý velmi jemná. Šlo o *oheň* či teplý dech (*pneuma*). Ten byl pojímán jako pralátka, z níž postupným zhušťováním vše ostatní vzniká, ale do níž se opět všechno po jisté době vrací. Co je však důležité zdůraznit je to, že pro *stoiky* byl *Bůh* *Přírodou* a naopak. Světu též vládou zákony *Osudu* – ty jsou dány jednou provždy – nemění se. Sudba byla zároveň totéž co božská prozřetelnost. Ta vše uspořádává, a to moudře a účelně. Tomuto světovému řádu, vůli *Osudu*, se musí každý z nás podrobit. Podrobí-li se dobrovolně, pak jej sudba vede, ne-li, pak jej vleče. Pokud jde o *přírodu*, tam rozlišovali čtyři stupně: *anorganický*, *rostlinný*, *živočišný* a *lidský*. Živočichové podle nich mají *duši* schopnou představování a obdařenou pudy (především pudem sebezáchovy). Jen člověk má mimoto i *rozum* – ten je částí světového *rozumu*, *Boha*. Hlavní zásadou *stoické etiky* bylo žít ve shodě s *přírodou* (přirozeností) (*ὁμολογονμένως φύσει ξῆν*), ve shodě s *vesmírem* (*kosmem-řádem*) a jeho zákonitostmi. Dále se má usilovat o to, co je ve shodě s naším *rozumem* (tedy o *ctnosti*). Jen člověk ctnostný může být svobodný – tedy i moudrý. Důležitou věcí je překonávání vášní – dosáhnout toho lze jen za vedení *rozumu*.

cíli *vesmíru* (*kosmu*) – zcela podle principů *ctnosti*. Tyto jejich myšlenky mj. velmi ovlivnily nejen *římské právo*, ale též celou *právní teorii* až do současnosti. Podrobněji se tomuto jejich konceptu budeme ještě věnovat v dílčí kapitole 4.2.

2.2 Stručný souhrn – kodifikace římského práva za císaře Justiniána

Na úvod této části se jen ve zkratce zmíníme o základních pramenech dochovaného *římského práva*. Především se zmíníme o dokumentech, které vznikly až v rámci kodifikace za vlády Justiniána. *Βασιλεύς* (král) Justinián (*imperátor* – císař) vládl od roku 527 do roku 565. Proslavil se především tím, že nechal zpracovat tzv. *tria volumina* (tři svazky – soubory /zákonů a právních sentencí/). Jednalo se o:

- I. *Digesta seu Pandectae* [147] (v češtině se běžně používá název *Digesta*^{xxi}),
- II. *Institutiones seu Elementa* (v češtině se běžně používá název *Instituce*)⁹⁴ [149] – šlo o „učebnici práva“, tj. výklad základních právních pojmů byl podán stručně a přehledně,
- III. *Codex Iustinianus repetitae praelectionis*^{xxii} [148] (Justiniánův kodex „opakovaně probraný“), který obsahuje celkem dvanáct knih – texty mají převážně latinské znění, jen občas řecké.

Sbírka *Digesta* [147] se skládá celkem z 50 knih – i když jde o menší „knihy“ než v současnosti⁹⁵.

2.3 Právní pojem věc v římském právu

Klíčovým pojmem *římského práva* byla *res* (věc)⁹⁶. Ta se chápala jako prostorově vymezený předmět, který může být samostatným objektem, nikoli *subjektem práv*. Těleso, které tvoří jednotný celek, nelze pokládat za *věc*, když není způsobilé být předmětem právních poměrů (nemůže být lidmi vůbec ovládáno /např. slunce/ nebo má v podstatě způsobilost být jen *subjektem práv* /jako např. člověk svobodný – rovněž tělo živého svobodného člověka se nepokládalo za *věc*/).

Římstí právníci členili *res* (věci) na *res corporales* (hmotné věci) a *res incorporales*^{xxiii} (nehmotné věci^{97 98}).

⁹⁴ Doslovný překlad by přibližně zněl „*návod (nauka) neboli základy*“. Jako *Institutiones* byly obecně u Římanů nazývány učebnice základů práv (např. Gaius, Florentinus, Ulpianus).

⁹⁵ Celkový počet všech právních sentencí činí 21 083. Ve sbírce se nachází 814 835 slov. K tomuto počtu jsme došli na základě převedení originálních latinských textů do jednoho souboru (*Excel*). Následně byl zpracován strojně-početní program v jazyce *Basic*.

⁹⁶ Kincel a spoluautoři [44] uvádí:

„*Chceme li definovat věc v římskoprávním smyslu, řekneme, že je to hmotný celek, který má samostatnou existenci, ať už je živý (otrok, zvířata), nebo neživý (ostatní věci). Hlavním znakem je její hmotná podstata.*“

⁹⁷ Kincel a spoluautoři [44] uvádí:

„*Hlavním znakem věci je její hmotná podstata, pokud pak někteří římstí právníci uvádí i „res incorporales“ (věci nehmotné /netělesné/), je to jenom jistá manýra, která kopíruje pojmy*

Dále existovalo dělení na *res extra commercium*^{xxiv} (věci vyloučené ze soukromoprávního obchodu) a *res in commercio* (věci zahrnované do soukromoprávního obchodu). Poslední jmenované věci mohly být předmětem *vlastnictví* a jiných *soukromých práv* – jde o výše uvedené věci *hmotné a nehmotné*). Věcmi, které nemohly být předmětem *soukromého vlastnictví* a jiných *soukromých práv*, tj. *res extra commercium* (věcmi vyloučenými ze soukromoprávního obchodu), byly:

- a) *res divini iuris*^{xxv} (náboženské /božské/ věci, vyloučené ze soukromoprávního obchodu z důvodů náboženských), a to:
 1. *res sacrae* (věci bohoslužebné, tj. chrámy a předměty náboženského charakteru),
 2. *res religiosae*^{xxvi} (věci „náboženství“, tj. náhrobky a příslušné pozemky),
 3. *res sanctae* (věci „svaté“, pod záštitou bohů, tj. hradby a věže – nedotknutelné a neporušitelné);
- b) *res publicae*^{xxvii} (věci veřejné – jde o věci patřící celému /římskému/ národu, nepřímo patřící římskému státu), šlo především o:
 1. *flumina publica*^{xxviii} (veřejné řeky /stále tekoucí/ – patřící římskému lidu),
 2. další veřejné věci v obecném užívání (byly to věci, které patřily římskému státu nebo nějaké obci a sloužily ve veřejnému zájmu – např. cesty a náměstí);
- c) *res omnium communes*ⁱⁱ (věci všem společné /s touto kategorií věcí vyňatých ze soukromoprávního obchodu se setkáváme až v *justiniánském právu*/ – jednalo se o *vzduch, moře, mořský břeh* a u některých římských právníků též o *aqua profluens*ⁱ /tekoucí vodu/ – viz dílčí kapitoly 1.5, 4.1 a 4.2).

Dále se věci dělily na *mobiles* (movité) a *immobiles*^{xxix} (nemovitě^{99 100}). *Movitými věcmi* byli v *římském právu* otroci a zvířata (pohybující se vlastní silou). *Nemovitými*

stoických filosofů. „Res incorporales“ jsou např. podle Gaia věci, jejichž podstatou je nehmotné právo (např. pozůstalost, „usufructus“ aj.), faktem ovšem zůstává, že i každé právo musí mít v poslední instanci objekt hmotný, v Římě dokonce po dlouhá staletí objekt hmotný v penězích vyjádřitelný, protože každá ochrana práva státním orgánem (tedy soudním řízením) se realizovala cestou odsouzení rušitele práva k peněžité sumě určitého objemu (tzv. princip pekuniární kondemnice). Opravdu nehmotné hodnoty, které normují moderní právní řády, např. právo autorské, patentní, honební atd., nebyly římskému právu vůbec známy.“

⁹⁸ *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* – Obecný občanský zákoník (ABGB) [123] (platný též za první republiky) v § 292 (české verzi) uvádí:

„Věci hmotné jsou ty, které lze chápati smysly; jinak zvou se nehmotnými, např. právo honební, právo rybolovu a všechna ostatní práva.“

⁹⁹ Český zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů [129], v § 119 obsahuje následující ustanovení:

„(1) Věci jsou movité nebo nemovitě.

(2) Nemovitostmi jsou pozemky a stavby spojené se zemí pevným základem.“

¹⁰⁰ Obecný občanský zákoník – *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* (ABGB) [123] (platný též za první republiky) v § 293 definuje:

„Věci, které bez porušení jejich podstaty lze přenášeti s místa na místo, jsou movité; jinak jsou nemovitě. Věci, které samy o sobě jsou movité, jest v právním smyslu pokládati za nemovitě, jakmile podle zákona nebo určení vlastníka tvoří příslušenství věci nemovitě.“

byly především *pozemky*¹⁰¹. *Věci* spojené s půdou, zejména předměty vyčnívající nad ní *superficies*^{xxx)} (stromy, budovy atd.) se pokládaly za *součást pozemku* a nebyly *věcmi* v právním smyslu. *Pozemky*, na kterých stály budovy, se nazývaly *praedia urbana*^{xxx)} (pozemky domovní) – na rozdíl od *praedia rusticana*^{xxxii)} (pozemků zemědělských).

Existovalo dělení na *res, quae usu consumuntur* (věci zužitelné) a *res quae usu non consumuntur*^{xxxiii)} (věci nezužitelné). *Věcmi zužitelnými* byly např. obilí, víno, olej; *věcmi nezužitelnými* např. skříň či *pozemek*.

Věci se rovněž dělily na *věci určené individuálně* (věci speciální) a na *věci druhově určené* (genericky určené¹⁰²) – někdy se též označují jako *věci nezastupitelné a zastupitelné*. Nejčastější *zastupitelnou věcí* byly peníze.

Používalo se i členění na *věci dělitelné a nedělitelné*. Kritériem byla fyzikální vlastnost věci. Pokud se při rozdělení neztrácela hodnota, jednalo se o *věci dělitelné* (např. peníze). Pokud šlo o *věci nedělitelné* – tam platilo (při spoluvlastnictví více osob), že se jednotlivým spoluvlastníkům připisovala *pars rei*^{xxxiv)} (část věci).

Existovalo též dělení *věcí* na *res Mancipi* (věci mancipační) a *res nec Mancipi*^{xxxv)} (věci nemancipační)¹⁰³.

Věcí byla nejen tzv. *corpus unitum* (věc jednoduchá), ale též *res composita* (věc složitá¹⁰⁴), například budova. Jak *věci jednoduché*, tak *složitě* se považovaly za jediný

¹⁰¹ Kincel a spoluautoři [44] uvádějí:

„*Samostatnou věcí se pozemky stávají ohraničením. K pozemku patří kolmý nekonečný prostorový sloupec nad hranicemi pozemku i pod hranicemi do nitra země. Za součást pozemku (a tedy rovněž za věc nemovitou) považujeme i všechny movitosti, které jsou s pozemkem pevně a trvale spojeny, tedy např. budovy stromy a rostliny, které na pozemku rostou atd. Zapamatujme si, že dojde-li ať již k trvalému či jenom přechodnému spojení movité věci s nemovitostí, považuje se pozemek vždycky za věc hlavní, odtud i často citované pravidlo „*superficies solo cedit*“ (po vrch ustupuje půdě).“*

¹⁰² Kincel a spoluautoři [44] jmenují *věci speciální* a *věci genericky určené*:

„V římském právu se používá výrazů „*genus*“ – „*species*“, my říkáme věci generické (nebo genericky určené) a speciální (speciálně určené), někdy také věci zastupitelné a nezastupitelné (v latině „*res fungibiles*“ a „*res non fungibiles*“, to je však až terminologie středověká), někdy konečně věci druhové a věci individuální. Tedy „*genus*“ – „*res fungibiles*“ – věci generické – věci zastupitelné a proti nim: „*species*“ – „*res non fungibiles*“ – věci nezastupitelné – věci speciální – věci individuální. *Věci generické* jsou ty, kde nezáleží na individualitě předmětu, ale rozhodující je počet, míra nebo váha určitého druhu (Gaius prostě říká, že jde o věci, které měříme, vážíme anebo počítáme): typicky tedy víno, obilí, zlato, stříbro, olej, peníze atd. *Věci speciální* jsou zase ty, kde záleží na individualitě, tedy určitý obraz, otrok Seius, prsten apod. Protože tyto věci nemohou být bez dalšího nahrazeny věcí jinou (jak je to snadné např. u obilí, peněz apod.), užívá se i označení *nezastupitelné věci*.“

¹⁰³ Kincel a spoluautoři [44] uvádí:

„Rozdělení věcí na věci mancipační a nemancipační bylo zavedeno v raných dobách vývoje římského práva. Udrželo se dlouho, ještě klasičtí právníci 1.–3. stol. n. l. se o něm rádi rozepisují, s postupným zdokonalováním řízení a správy státu sice ztrácelo na významu, definitivně je však odstranil teprve Justinián v 6. století. *Věci mancipační* zahrnovaly věci základního hospodářského významu pro zemědělskou usedlost staré římské rodiny, tj. drobnou usedlost, která vznikla rozpadem římské sousedské obcí a která se do lidové tradice a legend promítla jako usedlost o 2 jitrech půdy, přidělených každé rodině králem.“

právní předmět. Věc složitá byla definována vznikem daným na základě spojení dvou či více věcí jednoduchých – ty následně přestaly být samostatným předmětem práv.

Součásti věcí byly nesamostatnými částmi, nebyly plně věcmi v právním smyslu¹⁰⁵. Při spojení zanikla všechna jejich práva – staly se nesamostatnou součástí věci hlavní¹⁰⁶. Vlastník věci hlavní nabýval práva k věci přibylé přírůstkem¹⁰⁷. Vznikla-li spojením dvou samostatných věcí věc složitá, nepokládala se přibylá část za definitivní součást celku^{108 109}.

¹⁰⁴ Běžně vžitým českým (právníckým) ekvivalentem je věc složitá. Je otázkou, zda jde o zcela vhodné pojetí. Adjektivum *compositus* (-a, -um) značí, že jde o něco složeného, sestaveného, uspořádaného. Německý právní ekvivalent je *zusammengesetzte Sache* (*zusammengesetzt* značí: dohromady složený, kombinovaný, sestavený – občas též i složitý).

¹⁰⁵ Viz např. Dig. 19.1.17pr (Ulpianus 32 ad ed.):

„*Fundi nihil est, nisi quod terra se tenet: aedium autem multa esse, quae aedibus adfixa non sunt, ignorari non oportet, ut puta seras claves claustra: multa etiam defossa esse neque tamen fundi aut villae haberi, ut puta vasa vinaria torcularia, quoniam haec instrumenti magis sunt, etiamsi aedificio cohaerent.* [Nic nepatří k pozemku, pokud se to nedrží země (není připevněno k zemi), je však mnoho věcí, které nejsou se stavbou (budovou) (pevně) spojeny, jež nelze opomíjet – jako např. závory, klíče a zámky. Mnohé zakopané věci však nepatří k pozemku či statku – jako např. nádoba s vylisovaným vínem, neboť jsou spíše příslušenstvím – i když „vězí“ v budově.]“

¹⁰⁶ Český zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů [129], v § 120 uvádí:

„(1) Součástí věci je vše, co k ní podle její povahy náleží a nemůže být odděleno, aniž by se tím věc znehodnotila.

(2) Stavba není součástí pozemku.“

¹⁰⁷ Latinsky byla tato zásada formulována následovně:

„*Accesio cedit rei principali, superficies solo cedit.*“ [Přírůstek ustupuje věci hlavní, povrch (to co je na povrchu) ustupuje půdě (pozemku).]“

¹⁰⁸ Boháček [10] na str. 60 uvádí:

„Vznikne-li naproti tomu spojením dvou samostatných věcí věc složitá (zasazením kamene do prstenu, dveří ke skříni, sletováním dvou kusů kovu *plumbatura atp.*), tu hledíc na volnější souvislost jednotlivých částí, nepokládají se přibylé věci za definitivní a nutné součásti celku. To se jeví zejména na tom, že jednotlivé součásti věci složitě mohou být postupně vyměněny jinými, aniž by táž věc složitá jako taková přestala existovat a že tyto součásti i po oddělení od věci hlavní zásadně nabývají téže funkce, kterou měly před spojením. Proto neztrácejí tyto samostatné součásti ani své právní samostatnosti, tj. způsobilosti býti předmětem práv, jenže pokud spojení trvá, neprojevuje se tato způsobilost jinak než tím, že práva, týkající se připojených součástí, která existovala před spojením, nezanikají.“

¹⁰⁹ Podle německého (české právo toto jednoznačné rozlišení nemá) pojetí platí následující <<http://de.wikipedia.org/wiki/Bestandteil>>:

„*Nach deutschem Sachenrecht können Sachen Bestandteil einer anderen Sache sein. Wenn die Verbindung zwischen beiden Sachen so eng ist, das eine neue Sachgesamtheit entsteht, spricht das Bürgerliche Gesetzbuch von wesentlichen Bestandteilen (§ 93 BGB). Dies ist der Fall, wenn nach einer Trennung die Einzelsachen nicht mehr für sich brauchbar wären. Zu den wesentlichen Bestandteilen eines Grundstücks (§ 94 BGB) gehören die auf ihm errichteten Gebäude und die zur Herstellung des Gebäudes eingefügten Sachen (beispielsweise der Öltank). Wesentliche Bestandteile können nicht Gegenstand besonderer Rechte sein. Deshalb steht das Gebäude immer im Eigentum des Grundstückseigentümers (Ausnahme: Erbbaurecht). Die an der Hauptsache begründeten Rechte erstrecken sich stets auch auf die wesentlichen Bestandteile.* [Podle německého

Existoval rovněž pojem *instrumentum*^{xxxvi} (příslušenství^{110 111} /či pertinence/). *Příslušenstvím* byly věci, které sice nebyly pouhými *součástmi věci* – měly však povahu zvláštních předmětů práv. Ty se pokládaly za příslušné k jiné věci, k jejímuž účelu sloužily podle svého charakteru (např. *příslušenstvím* domu byly klíče, zámek atd.); byly rovněž *příslušenstvím* jen ve spojení s *věcí hlavní*.

Za *fructus*^{xxxvii} (plody) se pokládaly hospodářské užitky z věci. V právnickém smyslu šlo nejen o plodiny (např. polní plody, ovoce, mláďata zvířat atd.), ale také o neorganické suroviny (např. kámen, písek, atd.).

Na závěr této dílčí kapitoly si dovolíme uvést vybrané citace originálních latinských textů, které věcně souvisejí s pojednávanou problematikou. Jako první (v časovém sledu) je možné označit úvodní ustanovení *Druhé knihy Institucí* římského právníka Gaia [26]¹¹²:

„§ 1¹¹³ – *Superiore commentario de iure personarum exposuimus; modo videamus de rebus*^{114 xxxviii}; *quae vel in nostro patrimonio sunt vel extra nostrum patrimonium habentur.* [V předešlém textu (knize) jsme objasnili právo osob. Nyní bychom se měli podívat na věci, které jsou buď v našem vlastním majetku (podléhajícím dědictví – jde o majetek zděděný po otci), anebo jsou mimo tento (soukromý) majetek.]

§ 2 – *Summa itaque rerum divisio in duos articulos diducitur; nam aliae sunt divini iuris, aliae humani.* [Věci lze celkově rozdělit do dvou skupin: jedny spadají pod náboženské právo, druhé pak jsou předmětem práva lidí.]“

K této citaci je zapotřebí učinit závažnou poznámku. Je možné si povšimnout, že Gaius pojem *res omnium communis*ⁱⁱ) nezná – např. tak jak je uveden v pozdějších

věcného práva mohou být věci součástí jiné věci. Pokud je spojení mezi dvěma věcmi natolik těsné, že tím vznikne nový věcný celek (souhrn), pak občanský zákoník určuje, že jde o závažné součásti (věci) (§ 93 německého občanského zákoníku). Jde o případ, kdy po oddělení jednotlivé věci, ona sama by se o sobě stala nadále nepoužitelnou (neupotřebitelnou). K závažným součástem jakéhokoliv pozemku patří budova na něm vystavěná a ty věci, které byly při její realizaci do ní zabudovány – například nádrž na (topný) olej (ropu). Podstatné součásti nemohou být předmětem zvláštního práva (oprávnění). Budova musí stále patřit k majetku vlastníka pozemku (výjimkou je dědičné právo stavby). Oprávnění vztahovaná k věci hlavní se vždy vztahují na podstatné součásti (věci).]“

¹¹⁰ Český zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů [129], v § 121 uvádí:

„(1) Příslušenstvím věci jsou věci, které náležejí vlastníku věci hlavní a jsou jím určeny k tomu, aby byly s hlavní věcí trvale užívány.

(2) Příslušenstvím bytu jsou vedlejší místnosti a prostory určené k tomu, aby byly s bytem užívány.“

¹¹¹ Pojem *příslušenství* je až pozdější – klasičtí římstí právníci jej pokládali za tzv. *součást věci*.

¹¹² U některých sentencí jsme občas provedli doplnění či upřesnění podle původního latinského originálu.

¹¹³ Jednotlivé sentence označujeme po vzoru zahraničních publikací symbolem „§“. Jde spíše o „odstavce“ ve smyslu českých právních zvyklostí.

¹¹⁴ Publikace [89] velmi výstižně v komentáři na str. 124 uvádí:

„Having treated of the law of Persons (unequal rights), we proceed to the law of Things (equal rights), and the first right which Gaius intends to discuss is the right called Dominion. Seduced, however, by an ambiguity of the word Res, which signifies either a right or the subject of a right, his opening statements (§§ 12–14) are deplorably confused.“

Digestech [147] a *Institucích* [149] (viz též Marciánova věta v dílčí kapitole 1.5 této publikace). Po těchto ustanoveních následuje vymezení věcí, které byly zahrnovány pod *náboženské (božské) právo*:

„§ 3. *Divini iuris sunt veluti res sacrae^{xxxix} et religiosae^{xl}*. [Předmětem náboženského práva jsou například věci svaté (bohoslužebné, nedotknutelné, posvátné) a věci zbožné (bohabojné, zasvěcené).]

§ 4. *Sacrae sunt quae diis superis consecratae sunt; religiosae quae diis Manibus relictae sunt*. [Svaté jsou ty (věci), které jsou zasvěceny bohům na nebi, zbožné ty, které jsou ponechány bohům podsvětním.]

§ 5 *Sed sacrum quidem hoc solum existimatur, quod ex auctoritate populi Romani consecratum est, veluti lege de ea re lata aut senatusconsulto facto*. [Za posvátnou věc se však považuje pouze to, co bylo zasvěceno z vůle národa římského, například zákonem, o té věci vydaným, nebo usnesením senátu.]

§ 6 *Religiosum vero nostra voluntate facimus mortuum inferentes in locum nostrum, si modo eius mortui funus ad nos pertineat*. [Zasvěcené (posvátné) samozřejmě vždy vznikne z naší vůle – když pochováme na svém pozemku mrtvého, a když též máme na pohřeb tohoto mrtvého právo.]“

Následující sentence vynecháme – zmíníme se však o § 8–11:

§ 8 *Sanctae quoque res, velut muri et portae, quodammodo divini iuris sunt*. [Také „*res sanctae^{xli}*“, například hradby a brány, jsou svým způsobem věcmi náboženského práva.]

§ 9 *Quod autem divini iuris est, id nullius in bonis est; id vero, quod humani iuris est, plerumque alicuius in bonis est: potest autem et nullius in bonis esse; nam res hereditariae, antequam aliquis heres existat, nullius in bonis sunt*. [To, co patří pod náboženské právo (právo boha, boží), není majetkem žádného (člověka) (nikoho). Naproti tomu to, co je (objektem) práva lidského, obvykle bývá něčím majetkem, může se však i stát, že není majetkem nikoho: neboť do té doby, než se někdo stane dědicem, není pozůstalost (součástí) jakéhokoliv majetku.]

§ 10 *Hae autem quae humani iuris sunt, aut publicae sunt aut privatae*. [Ty (věci), které jsou práva lidského (přináležejí do oblasti práva lidí), jsou jak veřejné, tak soukromé.]

§ 11 *Quae publicae sunt, nullius videntur in bonis esse; ipsius enim universitatis esse creduntur. Privatae sunt quae singulorum hominum sunt*. [Ty (věci), které jsou veřejné, nejsou, jak se zdá (jak se má za pravdu), v majetku nikoho: má se za to, že totiž patří samotné společnosti. Soukromé jsou ty, které mají (ve vlastnictví) jednotlivci.]“

Následují § 12–14, kde je pojednáváno o *res corporales* (věcech hmotných) a *res incorporales* (věcech nehmotných). Dále pak následuje rozsáhlý text o *res Mancipi* (věcech Mancipačních) a *res nec Mancipi* (věcech nemancipačních). S ohledem na nyní již zanedbatelnou historickou vazbu na současné evropské právní systémy si dovolueme tuto část „přejít mlčením“.

Sentence týkající se problematiky vymezení (právních) věcí jsou obsaženy rovněž v příslušných částech *Digest* [147]:

„1.8.0. *De divisione rerum et qualitate* [O rozdělení věcí a jejich vlastnostech]

1.8.1 *Gaius libro secundo institutionum* [Druhá kniha Gaiovy učebnice (institucí)]

Dig.1.8.1pr. (Gaius 2 inst.) Summa rerum divisio in duos articulos deducitur: nam aliae sunt divini iuris, aliae humani. divini iuris sunt veluti res sacrae et religiosae. Sanctae quoque res, veluti muri et portae, quodammodo divini iuris sunt. Quod autem divini iuris est, id nullius in bonis est: id vero, quod humani iuris est, plerumque alicuius in bonis est, potest

autem et nullius in bonis esse: nam res hereditariae, antequam aliquis heres existat, nullius in bonis sunt. Hae autem res, quae humani iuris sunt, aut publicae aut privatae. Quae publicae sunt, nullius in bonis esse creduntur, ipsius enim universitatis esse creduntur: privatae autem sunt, quae singulorum sunt. [Věci lze celkově rozdělit do dvou skupin: jedny spadají pod náboženské právo, druhé pak jsou předmětem práva lidí. Předmětem náboženského práva jsou například věci svaté (bohoslužebné, nedotknutelné, posvátné) a věci zbožné (bohabojné, zasvěcené). Také „res sanctae“ (svaté nedotknutelné, neporušitelné, pod boží ochranou), například hradby a brány, jsou svým způsobem věcmi náboženského práva. To, co patří pod náboženské právo (právo boha, boží), není majetkem žádného (člověka) (nikoho). Naproti tomu to, co je (objektem) práva lidského, obvykle bývá něčím majetkem, může se však i stát, že není majetkem nikoho: neboť do té doby, než se někdo stane dědicem, není pozůstalost (součástí) jakéhokoliv majetku. Ty (věci), které jsou práva lidského (přináležejí do oblasti práva lidí), jsou jak veřejné, tak soukromé. Ty (věci), které jsou veřejné, nejsou, jak se zdá (jak se má za pravdu), v majetku nikoho: má se za to, že totiž patří samotné společnosti. Soukromé jsou ty, které mají (ve vlastnictví) jednotlivci (patří jednotlivcům).]

Dig.1.8.1.1 (Gaius 2 inst.) Quaedam praeterea res corporales sunt, quaedam incorporeales. Corporales hae sunt, quae tangi possunt, veluti fundus homo vestis aurum argentum et denique aliae res innumerabiles: incorporeales sunt, quae tangi non possunt, qualia sunt ea, quae in iure consistunt, sicut hereditas, usus fructus, obligationes quoquo modo contractae. Nec ad rem pertinet, quod in hereditate res corporales continentur: nam et fructus, qui ex fundo percipiuntur, corporales sunt, et id quod ex aliqua obligatione nobis debetur plerumque corporale est, veluti fundus homo pecunia: nam ipsum ius successionis et ipsum ius utendi fruendi et ipsum ius obligationis incorporale est. Eodem numero sunt et iura praediorum urbanorum et rusticorum, quae etiam servitutes vocantur. [Kromě toho jsou (tyto) věci (svou povahou) jak hmotné, tak i nehmotné. Hmotnými (tělesnými) jsou ty (věci), kterých je možné se dotýkat, například pozemek, člověk (otrok), šaty, zlato, stříbro, a také další nespočetné věci. Nehmotnými jsou ty (věci), kterých se není možné dotýkat – takovými věcmi jsou ty, které se zakládají na právu – jako (například) na dědictví, „usufructu“ a obligacích, uzavřených jakýmkoliv způsobem. Dané skutečnosti se nedotýká to, že do dědictví se zahrnou věci hmotné a že i výnosy, které se získávají z pozemku, jsou hmotné (tělesné), a že hmotným je obvykle to, co z nějaké obligace je nám dluženo – například pozemek, člověk (otrok) a peníze. Je tomu tak z toho důvodu, že samotné právo dědické posloupnosti, požívací právo a právo založené na obligaci je nehmotné. Obdobně je tomu u práv k pozemkům jak městským, tak venkovským; tato práva se rovněž nazývají služebnostmi.]

1.8.2 Marcianus libro tertio institutionum [Třetí kniha Marciánovy učebnice (institutí)]

Dig.1.8.2pr. (Marcianus 3 inst.) Quaedam naturali iure communia sunt omnium, quaedam universitatis, quaedam nullius, pleraque singulorum, quae variis ex causis cuique adquiruntur. [Některé (věci) jsou podle přirozeného práva všem společné, některé jsou obcí, některé nikomu nepatří (jsou nikoho) – většina věcí patří jednotlivcům – ty jsou získávány z různých důvodů.]

Dig.1.8.2.1 (Marcianus 3 inst.) Et quidem naturali iure omnium communia sunt illa: aer, aqua profluens, et mare, et per hoc litora maris. [Některé (věci) podle přirozeného práva všem společné jsou tyto: vzduch, tekoucí voda, moře a při tomto (moři) břehy mořské.]

1.8.3 Florus libro sexto institutionum [Šestá kniha Florovy učebnice (institutí)]

Dig.1.8.3pr. (Florus 6 inst.) Item lapilli, gemmae ceteraque, quae in litore invenimus, iure naturali nostra statim fiunt. [Rovněž kaménky, drahokamy a ostatní věci, které nalezneme na břehu (dle práva přirozeného), se (hned na místě) stanou našimi.]

1.8.4 Marcianus libro tertio institutionum [Třetí kniha Marciánovy učebnice (institutí)]

Dig.1.8.4pr. (Marcianus 3 inst.) Nemo igitur ad litus maris accedere prohibetur piscandi causa, dum tamen ullius et aedificiis et monumentis abstinence, quia non sunt iuris gentium sicut et mare: idque et divus pius piscatoribus formianis et capenatis rescripsit. [Nikomus nesmí být bráněn v přístupu k mořskému břehu za účelem rybolovu, avšak musí být zabráněno komukoliv vystavět budovu či památník – protože tyto (věci) nejsou předmětem práva národů, tak jak je tomu u moře. Toto též stanovil božský Pius v nařízení adresovaném rybářům z Formia a Capeny.]

Dig.1.8.4.1 (Marcianus 3 inst.) Sed flumina paene omnia et portus publica sunt. [Avšak řeky, téměř veškeré, a přístavy jsou veřejnými (věcmi).]

1.8.5 Gaius libro secundo rerum cottidianarum sive aureorum [Gaiova druhá kniha o věcech každodenních nebo drahocenných]

Dig.1.8.5pr. (Gaius 2 rer. cott.) Riparum usus publicus est iure gentium sicut ipsius fluminis. itaque navem ad eas appellere, funes ex arboribus ibi natis religare, retia siccare et ex mare reducere, onus aliquid in his reponere cuilibet liberum est, sicuti per ipsum flumen navigare. sed proprietas illorum est, quorum praediis haerent: qua de causa arbores quoque in his natae eorundem sunt. [Veřejné užívání břehů, obdobně jako řek, je dáno na základě „práva národů“. Proto každý může s lodí přistávat bez omezení (svobodně) u břehů, vázat provazy ke stromům, které zde rostou, sušit rybářské sítě, které jsou z moře sváženy, a také skládat jakýkoliv náklad na břehu. Vlastnictví břehů však náleží těm, kterým patří pozemky; rovněž stromy, které rostou na březích, patří těmto (vlastníkům).]

Dig.1.8.5.1 (Gaius 2 rer. cott.) In mare piscantibus liberum est casam in litore ponere, in qua se recipiant. [Těm, kteří loví ryby v moři, je na břehu umožněno svobodně umístit chatrč (jednoduchý přístavek), do které se mohou uchýlit.]“

Dále je problematika rozdělení věcí pojednána rovněž v *Institucích* [149] – a to v druhé knize (na začátku):

„*Institutiones seu Elementa, Lib. II, Tit. I – De rerum divisione* [Justiniánova učebnice práva Kniha II, kapitola I – O rozdělení věcí]

Superiore libro de iure personarum euimus: modo videamus de rebus, quae vel in nostro patrimonio vel extra nostrum patrimonium habentur. Quaedam enim naturali iure communia sunt omnium, quaedam publica, quaedam universitatis, quaedam nullius, pleraque singulorum, quae variis ex causis cuique adquiruntur, sicut ex subiectis apparebit. [V předešlé knize jsme pojednávali o právu osob. Nyní bychom se měli podívat na věci, které jsou buď v našem vlastním majetku (majetku zděděném po otci), anebo jsou mimo tento (soukromý) majetek. Některé (věci) jsou totiž podle přirozeného práva společné všem; některé jsou veřejné (státu římského), některé jsou obcí (obecní), některé nikoho (ničí); většina věcí je vlastněna jednotlivci, kteří je získávají (nabývají) od jiných (osob) z různých důvodů a příčin tak, jak toto bude dále popsáno.]

Et quidem naturali iure communia sunt omnium haec: aer et aqua profluens et mare et per hoc litora maris. Nemo igitur ad litus maris accedere prohibetur, dum tamen villis et monumentis et aedificiis abstinence, quia non sunt iuris gentium, sicut et mare. [Některé (věci) podle přirozeného práva všem společné jsou tyto: vzduch, tekoucí voda, moře a při tomto (moři) břehy mořské. Nikomu nesmí být bráněno v přístupu k mořskému břehu – avšak musí být zabráněno komukoliv vystavět budovu či památník – protože tyto (věci) nejsou předmětem práva národů, tak jak je tomu u moře.]

Flumina autem omnia et portus publica sunt: ideoque ius piscandi omnibus commune est in portibus fluminibusque. Est autem litus maris, quatenus hibernus fluctus maximus excurrit. Riparum quoque usus publicus est iuris gentium sicut ipsius fluminis: itaque navem ad eas

appellere, funes ex arboribus ibi natis religare, onus aliquid in his reponere cuilibet liberum est, sicuti per ipsum flumen navigare. sed proprietates earum illorum est quorum praediis haerent: qua de causa arbores quoque in iisdem natae eorundem sunt. Litorum quoque usus publicus iuris gentium est, sicut ipsius maris: et ob id quibuslibet liberum est, casam ibi imponere, in qua se recipiant, sicut retia siccare et ex mare deducere. proprietates autem eorum potest intellegi nullius esse, sed eiusdem iuris esse cuius et mare, et quae subiacent mari terra vel harena. [Avšak řeky a přístavy jsou veřejné (věci): z toho důvodu právo lovu ryb je v přístavech i řekách všem (osobám) společné. Břeh mořský se rozkládá až tam, kam největší zimní příliv (svou hladinou) dosahuje. Veřejné užívání břehů říčních též je (součástí) práva národů (ius gentium – především se jedná o právní úpravu z oblasti obchodního práva v rámci celé říše), stejně jako samotné užívání řek. Proto je tedy stanoveno, že je možné svobodně u nich (břehů) přistávat s loděmi, přivazovat lana od zde vzrostlých stromů; komukoliv je umožněno (povoleno) složit jakékoliv náklady na nich, jakož se i připouští plavba po téže řece. Avšak vlastnictví (břehů) přináležejí těm, kteří sousedí (svými pozemky). Z tohoto důvodu též těmto (majitelům) patří vzrostlé stromy na těchto (březích). Veřejné užívání mořských břehů je také součástí práva národů (ius gentium), rovněž tak jako samotného moře. Z toho důvodu je umožněno komukoliv umístit svobodně na břehu chatrč (jednoduchý příbytek), do které se může uchýlit, tak jako síť sušit a z moře vytahovat. Takové vlastnictví (mořských břehů) je možné chápat jako vlastnictví nikoho, které je stejné (stejněho charakteru) jako moře a země nebo písek pod mořem.]

Universitatis sunt, non singulorum, veluti quae in civitatibus sunt theatra, stadia et similia et si qua alia sunt communia civitatum. [Obce jsou, ne jednotlivců, ty věci (budovy) které jsou v obcích, například divadla, závodiště a ostatní podobná zařízení pro obec společná, jestliže některá existují.]“

Řada sentencí obsažených v *Institucích* [149] se téměř doslovně shoduje s těmi, které byly začleněny do sbírky *Digesta* [147].

Pokud jde o pojem *res nullius*^{v)} (věc nikoho), o kterém jsme se zmínili již v úvodu, je zapotřebí zdůraznit tu skutečnost, že pod tento právní pojem bylo zahrnováno především divoké zvíře, které žilo volně v přírodě. To mohl ulovit každý římský občan – následně se stal jeho majitelem (tzv. *originární nabytí práva*¹¹⁵ – v té době neexistovaly současné honební¹¹⁶ či rybářské lístky). S ohledem na možnost prodeje

¹¹⁵ Kincl a spoluautoři [44] na str. 90 uvádí:

„Pokud jde o vznik práva, třeba zdůraznit, že vznik práva je nerozlučně spojen s jeho nabytím určitým subjektem. Jsou to vlastně dvě strany téže mince: objevuje se právo zatím neexistující a jeho nabyvatelem se stává subjekt právním řádem určený. Vzhledem k tomu, že jde o právo nové, nabývá je subjekt zcela nezávisle na ostatních lidech, nabývá je přímo, původně. Proto mluvíme o *originárním nabytí (nabývání) práva*. V Římě se užívalo k označení tohoto typu obratu „*originaria adquisitio*“ a za typický případ se považovalo ulovení divokého zvířete, jež volně žilo „na zemi, ve vodě nebo ve vzduchu“. K takovému zvířeti zatím vůbec žádné právo neexistovalo, divoké zvíře se pokládalo za „věc nikoho (ničí)“ – „*res nullius*“, proto také ani stát, ani obce nevydávaly žádná povolení v podobě honebních nebo rybářských lístků, zvíře si mohl chytit kdokoli a chycením se stával jeho vlastníkem.“

¹¹⁶ Uvedené problematice se věnoval podrobně A. Randa [96]:

„Sluší rozeznávat, jde li o divoká zvířata, která jsou předmětem honebního práva čili nic. Zvířata, která nejsou předmětem honebního práva, zejména ptáky a mořské ryby, může každý – šetře případných policejních omezení – chytati a zabíjeti. Rozumí se, že vlastník na svém pozemku může cizím přístup, zejména tedy chytání ptactva zakázati. Avšak zvíř, která je předmětem honby (jagdbare Tiere), vyhledávati, honiti a přivlastňovati sobě smí toliko ten, jemuž přísluší vyko-

uloveného jedince se následně jednalo o *res in commercio* (věc zahrnovanou do soukromoprávního obchodu).

2.4 Pojem *flumen publicum* (veřejná řeka)

Český pojem *vodní tok* by bylo velmi obtížné přeložit do latinského jazyka^{xliii}). Slovo *flumen* (řeka, tok, proud) je odvozeno od slovesa *fluere*^{xliiii}) (plynout, téct, proudit, přetékat, oplývat, hnát se), rovněž tak *fluvius* (řeka, tok, proud). Neutrum *fluentum* značí spíše jen proud *vody*. Podstatné jméno *cursus* značilo běh, závodní jízdu, dráhu – ale i směr plavby či přeneseně proud (řeči). V *Digestech* [147] se vyskytuje především pojem *flumen* (řeka – podle stávající české *vodoprávní* terminologie by šlo spíše o větší *vodní tok*). Menší množství *vody* odváděl *rivus* (potok, strouha).

Za pomoci strojně-početního programu bylo zjištěno, že pojem *flumen publicum* (veřejná řeka) se ve sbírce *Digesta* [147] vyskytuje s poměrně značnou frekvencí (celkem 52krát). Samotný pojem *flumen* (řeka) se zde nachází 206krát.

Pro ilustraci uvedeme pouze vybrané citace ze sbírky *Digesta* [147]:

„Fluminum publicorum communis est usus, sicuti viarum publicarum et litorum. In his igitur publice licet cuilibet aedificare et destruere, dum tamen hoc sine incommodo cuiusquam fiat. [Užívání řek je záležitostí veřejnou, podobně je tomu u veřejných cest a mořského břehu. Na těchto místech je všem povoleno (na základě veřejného práva) stavět i bourat, ale pouze v případě, že to nezpůsobí někomu jinému újmu.]

Si flumen navigabile sit, non oportere praetorem concedere ductionem ex eo fieri Labeo ait, quae flumen minus navigabile efficiat. idemque est et si per hoc aliud flumen fiat navigabile. [Labeo tvrdí, že jestliže je řeka splavná, pak nemůže prétor udělit právo odebírat vodu v takovém množství, které by způsobilo, že by se řeka stala méně splavnou. Toto platí i v případě, že by se na základě toho stala (naopak) jiná řeka splavnou.]

De fluminibus. Ne quid in flumine publico ripave eius fiat, quo peius navigetur. [O řekách. Nesmí dojít k tomu, aby došlo k jakékoliv změně na řece nebo říčním břehu, která by způsobila zhoršení podmínek plavby na této řece.]

Fluminum quaedam publica sunt, quaedam non. Publicum flumen esse Cassius definit, quod perenne sit: haec sententia Cassii, quam et Celsus probat, videtur esse probabilis. [Některé řeky jsou veřejné (jsou majetkem římského lidu), jiné nikoliv. Cassius stanovil definici, že řeky s trvalým tokem vody jsou veřejné. Tato definice byla schválena Celsem – je možné říci, že je oprávněná.]

Non autem omne, quod in flumine publico ripave fit, coercet praetor, sed si quid fiat, quo deterior statio et navigatio fiat. ergo hoc interdictum ad ea tantum flumina publica pertinet, quae sunt navigabilia, ad cetera non pertinet. sed labeo scribit non esse iniquum etiam si quid in eo flumine, quod navigabile non sit, fiat, ut exarescat vel aquae cursus impediatur, utile interdictum competere. [Ne vše, co se vybuduje ve veřejné řece by měl prétorův příkaz zakazovat – pouze by se to mělo týkat toho, co by zhoršilo plavbu a možnost přistávání lodí. Tento příkaz se použije pouze pro veřejné splavné řeky. Ale Labeo říká, že cokoliv, co způsobí (i v řece, která není splavná) vysýchání či zhoršení toku řeky, by mělo být omezeno na základě tzv. užitečného příkazu.]

návati právo honební. Která zvířata sem náležejí, zákon (taxative) neustanovuje; jen příkladmo některé druhy v honebních zákonech se uvádějí.“

Si in mari aliquid fiat, Labeo competere tale interdictum: ne quid in mari in ve litore quo portus, statio iterve navigio deterius fiat. [Labeo říká, že pokud je cokoliv konáno na moři, pak je nutné aplikovat následující příkaz: „Nic nesmí být učiněno na moři nebo pobřeží, aby tím došlo k zhoršení možnosti přistávání s loděmi a ohrožení plavby.“]

Sed et si in flumine publico, non tamen navigabili fiat, idem putat. [Stejný přístup je nutné uplatňovat i u každé veřejné řeky, a to nejen u řeky splavné.]

Flumina publica quae fluunt ripaeque eorum publicae sunt. [Řeky, které tekou (stále), jsou řekami veřejnými; jejich břehy jsou rovněž veřejné.]

Quaesitum est, an is, qui in utraque ripa fluminis publici domus habeat, pontem privati iuris facere potest. Respondit non posse. [Je možné si položit otázku, zda někdo, kdo má na protějších březích domy, může postavit přes řeku most, a to na základě práva soukromého. Odpověď zní, že nikoliv.]

Ait praetor: in flumine publico in ve ripa eius facere aut in id flumen ripamve eius immittere, quo aliter aqua fluat, quam priore aestate fluxit, veto. [Prétor říká: „Zakazuji, aby bylo cokoliv vybudováno ve veřejné řece nebo na jejích březích; rovněž nelze cokoliv vha- zovat do vody nebo umísťovat na březích, pokud by došlo ke změně toku řeky proti stavu, který byl předtím (v minulém roce).“]

Pertinet autem ad flumina publica, sive navigabilia sunt sive non sunt. [Výše uvedené se použije, a to bez ohledu na to, zda se jedná o splavné veřejné řeky či o nesplavné veřejné řeky.]

Čtenář může sám posoudit, jak římstí právníci chápali veřejnoprávnost řek. Je zřejmé, že šlo o jejich vymezení ve smyslu tzv. *res publica* (věci veřejné) (patřící pouze římským občanům) – nikoliv o *res omnium communis*ⁱⁱ (věc všem společnou), která náležela nejen římským občanům, ale všem lidem (tehdy známého) světa (*orbis terrarum*).

2.5 *Ius naturale* (přirozené právo) definované v „*Digestech*“ a „*Institucích*“

Na počátku 2. kapitoly této publikace jsme se věnovali *řecké filosofii* – a to s ohledem na koncepci římského právního pojmu *ius naturale* (přirozeného práva). Tuto kapitolu se proto pokusíme věcně zakončit tím, že k tomuto pojmu uvedeme odpovídající citace obsažené jak v *Digestech* [147], tak v *Institucích* [149]. V *Digestech* se téměř na začátku (v pořadí čtvrtá sentence) nachází následující definice:

„*Dig.1.1.1.3 (Ulpianus 1 inst.) Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit: nam ius istud non humani generis proprium, sed omnium animalium, quae in terra, quae in mari nascuntur, avium quoque commune est. Hinc descendit maris atque feminae coniunctio, quam nos matrimonium appellamus, hinc liberorum procreatio, hinc educatio: videmus etenim cetera quoque animalia, feras etiam istius iuris peritia censerit.* [Přirozené právo je to, co příroda veškeré živé tvory (živočichy včetně člověka) naučila. Neboť toto právo není vlastní (nepřislší) pouze lidskému rodu – je totiž společné všem živým tvorům, kteří se na zemi a v moři rodí – a též ptákům. Odtud pochází spojení mezi mužem a ženou, které označujeme jako manželství, odtud též rození dětí, odtud jejich výchova. Je totiž zřejmé, že všichni živočichové, dokonce i divoká zvířata jsou obeznámena s tímto zákonem.]“

Téměř shodné znění lze nalézt v *Institucích* [149]:

„*Institutiones seu Elementa, Lib. II, Tit. II – De iure naturali et gentium et civili* (Justinianova učebnice práva *Kniha II, kapitola II – O právu přirozeném, právu národů a právu civilním*)

Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit. Nam ius istud non humani generis proprium est, sed omnium animalium, quae in caelo, quae in terra, quae in mari nascuntur. Hinc descendit maris atque feminae coniugatio, quam nos matrimonium appellamus, hinc liberorum procreatio et educatio: videmus etenim cetera quoque animalia istius iuris peritia censerit. [Přirozené právo je to, co příroda veškeré živé tvory naučila. Neboť toto právo není vlastní (nepřísluší) pouze lidskému rodu – je totiž společné všem živým tvorům, kteří se ve vzduchu, na zemi a v moři rodí. Odtud pochází spojení mezi mužem a ženou, které označujeme jako manželství, odtud též rození a výchova dětí. Je totiž zřejmé, že všichni živočichové jsou obeznámeni s tímto zákonem.]“

V *Digestech* [147] se rovněž nachází následující závažná sentence:

„*Dig.1.1.9 (Gaius 1 inst.) Omnes populi, qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utuntur. nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium civitatis est vocaturque ius civile, quasi ius proprium ipsius civitatis: quod vero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peraeque custoditur vocaturque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes utuntur. [Všechny národy, které se řídí zákony a mravy (obyčeji – nepsanými zákony) používají jak své vlastní, tak všem společné právo (společné všem lidem). Co si jakýkoliv národ sám pro sebe stanoví, to je právem jeho vlastní obce, které se označuje jako právo občanské. Co však určí přirozený rozum (přírodní řád) platný pro veškeré lidstvo, je všemi stejně zachováváno a nazývá se právem národů, tj. právem, kterým jakoby se všechny národy řídily.]“*

Téměř shodné ustanovení obsažené v *Institucích* (kniha II, kapitola II) [149] již není zapotřebí uvádět. Z uvedených citací je zřejmé, že vliv *řecké filosofie* (viz dílčí kapitola 2.1) byl při tvorbě jak *Digest* [147], tak *Institucí* [149] poměrně značný. Této problematice se ještě budeme podrobně věnovat v dílčí kapitole 4.2 (studie Perniceho [83]).

S ohledem na pojem *iustitia* (spravedlnost), který přímo souvisí s *ius naturale* (přirozeným právem), si dovolíme ještě na závěr této dílčí kapitoly rovněž ocitovat znění úvodní věty z *Institucí* [149]:

„*Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuens. Iuris prudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia. [Spravedlnost je stálá a trvalá vůle poskytovat (ponechávat) každému jeho právo. Právní věda je znalost věcí božských i lidských, je vědou o věcech spravedlivých i nespravedlivých.]“*

3 HISTORICKÝ VÝVOJ VODNÍHO PRÁVA NA ÚZEMÍ ČECH, MORAVY A SLEZSKA DO ROKU 1948 S OHLEDEM NA ZPŮSOB VYMEZENÍ JEHO ZÁKLADNÍCH POJMŮ

3.1 Vladislavské zřízení zemské

V první české kodifikaci obsažené ve *Vladislavském zřízení zemském* z roku 1500 bylo stanoveno, že *splavné řeky*, stejně jako *silnice*, jsou veřejné – tzv. *obecným statkem*. Uvádíme citaci z publikace [60]:

„574. Nalezli vuobec za právo: Že silnice starodávnie svobodné býti mají každému a každý na svém gruntu má silnici opravovati. Neopraví-li, vyjedú-li podlé té cesty na jeho grunty, že toho hájiti žádný nemá, neb jest tú škodu sám sobě vinen, poněvadž silnice neopravil na gruntu svém. A také silnice na **vodách**, jezích v prostředku mají býti odevřieny svobodně tak, jakž od starodávna vždycky bývalo, bez překážky, tak aby lidé mohli doluov i nahoru jezdit bez útiskuov i bez překážky s lodimi i lesy.“

Dále lze citovat čl. 497 a 498 (podle nové edice):

„497 Nalezli vuobec za právo: Každý nápadní **vodu** na svém gruntu muož ji pojieti k své potřebě.“

„498 Nalezli vuobec za právo: Že každý muož **vodu** na svých gruntiech pojieti a po svých gruntiech ji vésti a zase též po gruntiech svých do starého toku ji pustiti.“

Jiná *vodoprávní* ustanovení se v tomto dokumentu nenacházela.

3.2 Voda a vody ve staročeštině – lingvistické souvislosti

Vedle historické analýzy je mnohdy zapotřebí neopomenout některé lingvistické souvislosti. Pojem *vody*¹¹⁷ v čl. 574 *Vladislavského zřízení zemského* je zapotřebí chápat spíše jako *řeky*, *potoky* – podle dnešní terminologie (§ 43 zákona č. 254/2001 Sb. [137]) by pak šlo o *vodní toky*¹¹⁸. Naopak v čl. 497 má význam *vody* jako takové – dnes by bylo možné říci *vody* jako H_2O .

Díky dostupnosti *Staročeské textové banky* (on-line) [153] se podařilo prostřednictvím *sítě Internet* nalézt např. následující úryvky z textů:

[Legenda o svatém Prokopu]; 60. léta 14. století; edice; Hradecký rukopis; Patera, Adolf; Praha; 1881 strana_edice 13 folio 5v vers 169:

„... přiblíži se k jednej **vodě**. Ta **voda** Sázava slove, ježto i dnes pod klášter plove.“

[Cestopis tzv. Mandevilla v překladu Vavřince z Březové]; polovina 15. století; rukopis; Česko; Praha; Strahovská knihovna; DG III 7 folio 127r:

¹¹⁷ Podrobnější etymologický výklad (s ohledem na širší indoevropské jazykové souvislosti) je uveden v poznámce pod čarou č. 36. Etymologický Machkův slovník [70] uvádí:

„Praslovansky voda, tak u všech Slovanů. Příbuzná slova lit. vanduo, lot. údens, gót. watō, sthn. wazzar (n. Wasser), ř. ύδωρ, chet. vatar.“

¹¹⁸ Substantivum *tok* souvisí se slovesem *téci*. Širší etymologické souvislosti lze nalézt s ohledem na praindoevropský kořen *tek*^w- (viz [156], [157]). Toto české sloveso souvisí se starým indoevropským *takti* (pospíchat, řítit se) a *táku* (rychlý, spěšný). Ve staré perštině existovalo sloveso *tāxtan* (běžet) a *tak* (běžet, plynout). V litevštině se nachází sloveso *tekù* (plynout, řinout se).

„*Ta voda Tigris teče ottud do Kaldí, toho města, a to jest velmi veliké město a krásné.*“

Bylo by možné dále pokračovat. Je zřejmé, že ve staročestíně bylo slovo *voda* též synonymem pro *řeku*¹¹⁹. Je zjevné, že mělo metonymicky širší rozsah, než je tomu v současné češtině^{xliv}.

3.3 Obecný občanský zákoník z roku 1811 (ABGB) platný pro Rakouské císařství – včetně zemí Koruny české

V roce 1811 byl vydán *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* (Obecný občanský zákoník – ABGB) [123]. Ten byl vyhlášen patentem 1. června 1811 pod č. 946 sb. z. s. Nacházela se zde i *vodopravní* ustanovení. Zákon u nás platil v období 1811–1950, tedy téměř 140 let. V Rakousku ho používají dodnes (byl částečně pozměněn – přibližně jen čtvrtina ustanovení) – obdobně je závazný i na území Lichtenštejnska. Práce na zákoníku byly zahájeny Marií Terezií – k sestavení byla ustanovena odborná komise, ta vypracovala návrh rozsáhlého právního dokumentu, který měl po svém schválení celkem 1 502 paragrafů.

Podle ABGB [123] se rozlišovaly veřejné věci (které nebyly v soukromém vlastnictví na:

- a) všem (občanům) ponechané jen k užívání (silnice, veletoky /velké řeky/, řeky, mořské přístavy a mořské pobřeží) – *obecný* nebo *veřejný majetek (statek)*,
- b) určené k pokrytí potřeb státu (mincovní, poštovní a jiný tzv. regál, komorní statky, díla báňská a solní, daně a cla) – lze shrnout, že šlo o tzv. *fiskální a správní majetek*.

Kromě výše uvedených věcí byl používán rovněž pojem *res nullius*^{v)} (věc nikoho). Plné znění § 287 ABGB [123] bylo následující:

„*Sachen, welche allen Mitgliedern des Staates zur Zueignung überlassen sind, heißen freistehende Sachen. Jene, die ihnen nur zum Gebrauche verstattet werden, als: Landstraßen, Ströme, Flüsse, Seehäfen und Meeresufer, heißen ein allgemeines oder öffentliches Gut. Was zur Bedeckung der Staatsbedürfnisse bestimmt ist, als: das Münz- oder Post- und andere Regalien, Kammergüter, Berg- und Salzwerke, Steuern und Zölle, wird das Staatsvermögen genannt. [Věci, které si smějí přivlastnit všichni členové státu, se nazývají věcmi bez pána (věci ničí, nikoho, „volné“ – „res nullius“). Věci, které jsou všem (občanům) ponechány jen k užívání, jako silnice, veletoky (velké řeky), řeky, mořské přístavy a mořské pobřeží, se nazývají obecným nebo veřejným majetkem (statkem). To, co je určeno k pokrytí potřeb státu,*

¹¹⁹ České substantivum *řeka* je etymologicky velmi zajímavé. V ruštině se používá *reká*, ve slovenštině *rieka*, polštině *rzeka* a srbochorvatštině *rijeka*. Proto-slovanský tvar byl zřejmě *řekà*. Základním praindoevropským kmenem je *er-* (podskupina *erei-, rei, rī, roio-s, rī-ti* /proudit, téci/). Ve staré indoárijské existovalo sloveso *rināti* (téci, téci pryč, uniknout, uvolnit). V archaické řečtině (Lesbos) se používalo sloveso *ὀπίω* (dostat se do pohybu, dráždit, pobouřit /až k hněvu/). S uvedeným slovesem pravděpodobně souvisí i řecké substantivum *ἔρις* (hádky, spor, svár, řevnivost, rozbroj, boj). Další souvislost je možné předpokládat s latinským deponentním slovesem *orior* (povstávat, vznikat, vycházet /slunce/). *Rīvus* znamená v latině potok. Z uvedeného substantiva vzniklo též anglické *river* (přes francouzskou *rivière*, f.). Ve staré keltštině značilo *riathor* potok či bystřinu. V staré íránštině (*Avesta*) znamenala *rāya* řeku, proud, tok.

jako mincovní, poštovní a jiný regál, komorní statky, díla báňská a solní, daně a cla, je nazýváno státním majetkem (tvorí státní aktiva).]“

Je možné snadno dovodit, že věci, které byly římskými právníky označovány jako *res publica*, byly v *ABGB* [123] chápány jako *öffentliches Gut*¹²⁰ (obecný statek, veřejný majetek). Měl být přístupný všem občanům – mohli ho však jen užívat. Každý se směl pohybovat po *veřejné silnici*, či na lodi sjíždět *veřejnou řeku*, která byla všem přístupná (k užívání)¹²¹. Je zřejmé, že jak římstí, tak rakouští (tj. vídenští) právníci chápali *res publica* (věc veřejnou) zcela shodným způsobem.

V *ABGB* [123] byl také výstižně vymezen (viz výše) právní pojem *res nullius*^{v)} (věc nikoho). Byla dána možnost si tuto „volnou“ věc („věc bez pána“) přivlastnit¹²². Pojetí *římského a rakouského práva* (první jmenované jsme se pokusili rámcově popsat v předešlé části publikace) bylo nejen v této záležitosti, ale i v dalších oblastech mnohdy zcela totožné¹²³.

3.4 Základní ustanovení říšského vodního zákona č. 93/1869 ř. z. a českého zemského vodního zákona č. 71/1870 čes. z. z.

V roce 1869 vyšel říšský vodní zákon č. 93/1869 ř. z. [84], [92], [96] a [124], který sloužil v oblasti *vodního práva* jen jako zákon rámcový. V § 1 zákona č. 93/1869 ř. z. bylo stanoveno:

„Die rechtliche Eigenschaft der Gewässer ist nach den Grundsätzen des allgemeinen bürgerlichen Rechtes und insbesondere nach den Bestimmungen der §§²⁵ 2–7 dieses Gesetzes zu beurteilen.“

Česká verze, tj. oficiální překlad uvedený v publikaci Ševčíka [110], má znění:

¹²⁰ Německý etymologický slovník (internetově dostupný) [27] vysvětluje vznik adjektiva *öffentlich* z *offen* (nechráněný, otevřený, volný) (*offen – offentlich – öffentlich – öffentlich*). Při překladu do češtiny se obecně užívá ekvivalent *veřejný* – původní smysl se tak částečně ztrácí.

¹²¹ Veřejné prostranství, silnice či řeka je „otevřená“ a „volná“ (viz předcházející poznámka pod čarou) – je zde umožněn neomezený přístup všem občanům.

¹²² U obecného statku bylo naopak povoleno jen užívání všemi občany státu – nikoliv jeho případné vlastnictví.

¹²³ Pouze okrajově se zmíníme jen o některých dalších ustanoveních *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* (Obecného občanského zákoníku – *ABGB*) [123]. S ohledem na základní právní definice byl důležitý § 291 (Rozdělení věcí podle jejich různé povahy):

„Věci se dělí podle jejich různé povahy na hmotné a nehmotné, na movité a nemovité, na využitelné a nevyužitelné a na ty, které lze, či nelze, ocenit.“ V § 292 (Věci hmotné a nehmotné) bylo podáváno upřesnění: *„Věci hmotné jsou ty, které lze vnímat smysly; jinak se nazývají nehmotné, např. honební právo, právo rybolovu a všechna ostatní práva.“* Paragraf 293 (Movité a nemovité věci) obsahoval následující vysvětlení: *„Věci, které lze přenášet bez porušení jejich podstaty z jednoho místa na druhé, jsou movité; v opačném případě jsou nemovité. Věci, které jsou samy o sobě movité, se v právním slova smyslu pokládají za nemovité, když ze zákona nebo podle určení vlastníka představují příslušenství nemovitosti.“* Paragraf 294 (O příslušenství všeobecně) měl znění: *„Příslušenství je to, co je s nějakou věcí trvale spojeno. Patří sem nejen přírůstek věci, pokud není od ní oddělen, nýbrž i vedlejší věci, bez nichž nelze upotřebit hlavní věci, nebo ty věci u kterých zákon či vlastník určil, že slouží k stálému prospěchu hlavní věci.“*

„Právní vlastnost vod posuzována buď dle pravidel obecného práva občanského a zvláště dle toho, co nařízeno v §§²⁵ 2–7 tohoto zákona.“

Paragraf 3 téhož zákona má toto ustanovení:

„Auch die nicht zur Fahrt mit Schiffen oder gebundenen Flößen dienenden Strecken der Ströme und Flüsse sowie Bäche und Seen und andere fließende oder stehende Gewässer sind öffentliches Gut, und soweit sie nicht in Folge gesetzlicher Bestimmungen oder besonderer Privatrechtstitel jemandem zugehören. Die den Besitz Schützenden Vorschriften des allgemeinen bürgerlichen Rechtes werden hierdurch nicht berührt.“

Překlad v Ševčíkově publikaci [110] je následující:

„Také části veleřek a řek, po kterých nejezdí lodi a vory, též potoky a jezera a jiné vody tekoucí neb stojaté jsou statkem veřejným, pokud podle zákonných ustanovení nebo z nějakého zvláštního titulu soukromoprávního někomu nenáleží. Tím nejsou dotčena ustanovení obecného zákona občanského, jež chrání držbu.“

Na základě říšského vodního zákona č. 93/1869 ř. z. [124] byl vydán český zákon zemský č. 71/1870 čes. z. z., o tom, kterak lze vody užívat, ji svozovati a jí se brániti [75], [110], [119], [125]. Český zemský zákon platil (s menšími změnami) až do doby vydání zákona č. 11/1955 Sb., o vodním hospodářství [127]. Na Moravě platil zemský zákon č. 65/1870 mor. z. z. o používání i provádění vod a obraně proti nim a ve Slezsku zemský zákon č. 51/1870 slez. z. z. o užívání a provádění vod i obraně proti nim. Moravský a slezský zákon se od českého lišily pouze v některých detailech. Oba byly zrušeny vládním nařízením č. 305/1942 Sb. [126]. V následujícím textu budeme popisovat jen ustanovení českého zákona.

Český zemský zákon [75], [110], [119], [125] (stejně jako zákon č. 93/1869 ř. z. [124]) členil vody (vodstvo^x) na veřejné a soukromé. Uvedená problematika byla pojednána v § 1–3 českého vodního zákona č. 71/1870 čes. z. z. [75], [110], [119] a [125]:

„§ 1. Právní vlastnost vod (vodstva) uvažována buď dle pravidel obecného práva občanského dle toho, co nařízeno v §§²⁵ 2–7 tohoto zákona (§ 1 zákoníka říšského).“

§ 2. Řeky a veleřeky jsou od toho místa, kde po nich počínají jezdit lodi nebo vory, i s vedlejšími rameny svými statkem veřejným a zachovávají tuto vlastnost i tehdy, když plavba po nich na čas se přeruší nebo docela přestane (§ 2 zák. říš.).

§ 3 Také části veleřek a řek, po kterých nejezdí lodi a vory, též potoky a jezera a jiné vody tekoucí nebo stojaté jsou statkem veřejným, pokud dle zákona nebo z nějakého zvláštního titulu soukromého někomu nenáleží. Toto netýče se nařízení obecného práva občanského, jimiž držení se ochraňuje (§ 3 zákoníka říš.).“

Paragraf 4 byl totožný se zněním zákona č. 93/1869 ř. z. [124] – pojednával o tzv. soukromé vodě. Šlo o podzemní vodu, shromažďující se vodu na pozemku z atmosférických srážek a uzavřenou vodu ve studních, rybnících, cisternách nebo jiných nádržích, nacházejících se na pozemku. Tato publikace je však zaměřena pouze na vlastnictví veřejné vody (vodstva^x) – proto se nebudeme dále této oblasti podrobně věnovat.

Na závěr je zapotřebí zdůraznit, že se v tehdejších vodních zákonech (zemských a říšském) nikde nevyskytoval pojem *res nullius*^{v)} (věc nikoho, „věc bez pána“) či *res omnium communes*ⁱⁱ⁾ (věci všem společné).

3.5 Voda a vody v češtině národního obrození na počátku 19. století – historická a jazyková analýza

V pětisvazkovém *Slovníku česko-německém* Josefa Jungmanna (v současnosti dostupném prostřednictvím sítě *Internet* [154]) je na str. 144–146 v pátém dílu podrobně pojednán pojem *woda* (voda). Na str. 145 se pak uvádí, že *woda*^{36 117} má i tento význam^{xlv)}:

§ WODA = shromážděný vody buď tekuté buď stogaté, a tedy tolik co potok, řeka, rybník, lauže, jezero, moře, Wasser, Bach, Fluß, Teich, See, Meer. Wody, pl. Gewässer.

Nejdůležitější je závěr uvedené citace: „Wody, pl. Gewässer“ (resp. *die Gewässer*¹²⁴). Uvedený pojem *voda* tak měl dva významy:

1. pojmenovával *vodu* jako substanci, tj. látku (např. *vodu* ve džbánu),
2. označoval *řeku* či *potok* (jako prostorově vymezený /vodní/ útvar).

S ohledem na pojem *Gewässer* by bylo možné analogicky použít u druhé varianty (geografy v současnosti užívaný) ekvivalent *vodstvo*^{x)}. Problém však spočívá v tom, že pojem *vodstvo* je v češtině (spíše jen) v jednotném čísle a věcně označuje soubor všech *řek, potoků, jezer, rybníků* či dalších soustředění vody na zemském povrchu (ve svém celku). Proto např. používáme slovní spojení „*vodstvo České republiky*“.

3.6 Pojem *Gewässer* používaný v Obecném občanském zákoníku z roku 1811 (ABGB)

V *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* (Obecném občanském zákoníku – ABGB) [123] se pojem *Gewässer* (*vodstvo*^{x)}) nacházel například v § 407:

„Wenn in der Mitte eines **Gewässers** eine Insel entsteht, so sind die Eigentümer der nach der Länge derselben an beiden Ufern liegenden Grundstücke ausschließend befugt, die ent-

¹²⁴ Zajímavá je i jiná souvislost. V latině se používala *aqua* nejen pro označení *vody*, ale i *vodních par* (tj. mraků). Vyskytoval se častý obrat „*aqua et igni interdiceret*“ (zapovědět užívání vody a ohně – tj. dát do klatby, poslat do vyhnanství /dotyčný se samozřejmě nemohl bez těchto dvou základních zdrojů, nutných k životu, obejít/). Pojem *aqua* (*voda*) se také používal pro *lacus* (jezero) – případně pro *řeku* a *potok* (vedle *flumen* /řeka/ a *rivus* /potok/). Někdy se slovo *aqua* používalo k označení deště (velmi intenzivního). *Aqua* označovala rovněž vodovod. Množné číslo (plurál) *aquae* (*vody*) bylo používáno pouze pro léčivé prameny – přeneseně pak lázně. V klasické řečtině ὕδωρ (gen. ὕδατος) značilo vodu obecně, vodu ve studních a pramenech, dešťovou vodu, silný liják, mořskou a říční vodu. Též značilo pramen sladké vody a řeku. Známy je hned 2. verš Septuaginty, kde se nachází: „καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος.“ – ekumenický překlad (avšak z hebrejštiny): „*Alé nad vodami vznášel se duch Boží*“ [Poznámka: V *Septuagintě* je jednotné číslo – hebrejský originál, díky neznalosti jazyka, není autor schopn porovnat.). Množné číslo (plurál) ὕδατα se vyskytuje spíše až v Novém zákonu – např. Matouš 14:28–29: „*Petr mu odpověděl: „Pane, jsi-li to ty, poruč mi, ať přijdu k tobě po vodách!*“ On řekl: „*Pojď!*“ Petr vystoupil z lodi, kráčel po vodách a přišel k Ježíšovi.“ V klasické egyptštině byla tzv. *kolektiva* psána, jako by šlo o množné číslo – gramaticky se však chovala jako podstatná jména v jednotném čísle. Výjimkou byla pouze *voda*, která se v množném čísle (plurálu) nevyskytovala [55].

standene Insel in zwei gleichen Teilen sich zuzueignen, und nach Maß der Länge ihrer Grundstücke unter sich zu teilen. Entsteht die Insel auf der einen Hälfte des Gewässers, so hat der Eigentümer des näheren Uferlandes allein darauf Anspruch. Inseln auf schiffbaren Flüssen bleiben dem Staate vorbehalten. [Vznikne-li uprostřed vody (vodstva, vodního toku) ostrov, jsou vlastníci pozemků, které leží na obou březích podél ostrova, oprávněni výlučně si přivlastnit vzniklý ostrov dvěma stejnými díly a rozdělit si ho podle poměru délky svých pozemků. Vznikne-li ostrov v jedné polovině vody (vodstva, vodního toku), má na něj nárok pouze vlastník bližšího břehu. Ostrovy ve splavných řekách zůstávají vyhrazeny státu.]“

Překlad byl poněkud upraven do novější češtiny, podařilo se však získat původní český text z 19. století (přesné datum vzniku se bohužel nepodařilo zjistit).

„Vznikne-li uprostřed vody ostrov, jsou vlastníci pozemků, které na obou březích podél ostrova leží, výlučně oprávněni přivlastnit si vzniklý ostrov dvěma stejnými díly a rozdělit si ho podle délky svých pozemků. Vznikne-li ostrov v jedné polovině vody, má naň vlastník bližšího břehu sám nárok. Ostrovy ve splavných řekách zůstávají vyhrazeny státu.“

S největší pravděpodobností je počátkem novodobého právního používání pojmu *vody* právě tento český překlad. Dá se říci (s ohledem na předcházející část – jde především o citaci z pětisvazkového *Slovníku česko-německého* Josefa Jungmanna [154] – viz pátý díl, str. 145), že vše je z historického a jazykovědného hlediska zcela logické. To, že označení *voda* postupně ztrácelo význam *řeka, potok*, způsobilo bohužel nemalé obtíže. Další zákony (resp. překlady) už na zavedenou zvyklost navazovaly (resp. musely navazovat), protože *ABGB* [123] byl „základním kamenem“ celého tehdejšího právního systému. V § 409 *ABGB* [123] bylo stanoveno:

„Wenn ein Gewässer sein Bett verläßt, so haben vor allem die Grundbesitzer, welche durch den neuen Lauf des Gewässers Schaden leiden, das Recht, aus dem verlassenen Bette oder dessen Werte entschädigt zu werden. [Opustí-li voda (vodstvo, vodní tok) své řečiště, mají především majitelé pozemků, kteří jsou novým tokem vody poškozeni, právo, aby se jim za opuštěné řečiště nebo z jeho ceny dala náhrada.]“¹²⁵

3.7 Pojem *voda (vody)* vyskytující se v českém překladu říšského vodního zákona č. 93/1869 ř. z.

Paragraf 1 zákona č. 93/1869 ř. z. [124] měl toto znění (jako českou verzi uvádíme oficiální překlad z publikace Ševčíka [110]):

„Die rechtliche Eigenschaft der Gewässer ist nach den Grundsätzen des allgemeinen bürgerlichen Rechtes und insbesondere nach den Bestimmungen der §§²⁵2–7 dieses Gesetzes zu beurteilen. (Právní vlastnost vod posuzována buď dle pravidel obecného práva občanského a zvláště dle toho, co nařízeno v §§²⁵2–7 tohoto zákona.)“

Obdobně i u § 3 byl pojem *fließende oder stehende Gewässer* přeložen jako *vody tekoucí neb stojaté*. Paragraf 4 obsahoval rovněž pojem *Gewässer*:

„Nachstehende Gewässer gehören, wenn nicht von Andern erworbene Rechte entgegen stehen, dem Grundbesitzer: a) das in seinen Grundstücken enthaltene unterirdische und

¹²⁵ Překlad jsme rovněž částečně upravili do novější češtiny; původní český text (překlad z 19. století) byl tento:

„Opustí-li voda své řečiště, mají především držitelé pozemků, kteří novým tokem vody škodu berou, právo, aby se jim z opuštěného řečiště nebo z jeho ceny dala náhrada.“

denselben zu Tage quellende Wasser, mit Ausnahme der dem Salzmonopole unterliegenden Salzquellen und der zum Bergregale gehörigen Zementwässer; b) die sich auf seinen Grundstücken atmosphärischen Niederschlägen ansammelnden Wässer; c) das in Brunnen, Teichen, Zisternen oder anderen auf Grund und Boden des Grundbesitzers befindlichen Behältern oder in von denselben zu seinen Privatzwecken angelegten Kanälen, Röhren u. eingeschlossene Wasser; d) die Abflüsse aus den vorgenannten **Gewässern**. so lange sich erstere in einen fremdes Privatorder in ein **öffentliches Gewässer** nicht ergossen und das Eigentum des Grundbesitzers nicht verlassen haben.“

Tomu odpovídal překlad uvedený v publikaci [110]:

„Níže jmenované **vody**, nejsou-li tomu na odpor práva od jiných nabytá, náležejí držiteli pozemku: a) voda podzemní v jeho pozemku uzavřená a z něho se prýstící, až na prameny slané, které jsou monopolem státním, a na vody cementní, k regálu hornímu náležející; b) vody shromažďující se na jeho pozemku ze srážek atmosférických; c) voda uzavřená v studních, rybnících, cisternách nebo jiných nádržkách na jeho pozemku se nacházejících, aneb v kanálech, trubách atd. k jeho potřebám soukromým od něho založených; d) to, co z **vod** výše jmenovaných odteče, pokud to nevtéklo do některé cizí vody soukromé nebo do **vody veřejné** a neodteklo z jeho pozemku.“

Obdobně § 5:

„Privatbäche und sonstige **fließende Privatgewässer** sind, in sofern nichts anderes nachgewiesen wird, als Zugehör derjenigen Grundstücke zu betrachten, und zwar nach Maßgabe der Uferlänge eines jeden Grundstückes.“

Překlad uvedený v publikaci [110]:

„Potoky a jiné **tekoucí vody soukromé** pokládány buďte, neprokáže-li se nic jiného, za příslušenství pozemků, po kterých neb mezi kterými tekou, a to podle délky břehů každého pozemku.“

Bylo by možné pokračovat dále. Není to však možné s ohledem na rozsah této publikace. Pouze u § 12 byl v české verzi použit pojem vodstvo^{x)}:

„Voda, kterou majetník pozemku z **vodstva soukromého** odvedl a jí nespotřeboval, budiž, prve než přijde na pozemek cizí, vedena nazpět do původního řečiště, leč že by se jiným odvedením vody takové ostatním majetníkům právo k vodě majícím škody neučinilo.“

Překlad uvedený v publikaci [110] měl pak znění:

„Das von dem Eigentümer des Grundstückes aus einem **Privatgewässer** abgeleitete und unverbrauchte Wasser ist, bevor es ein fremdes Grundstück berührt, in das ursprüngliche Bett zurückzuleiten, es wäre denn, dass durch eine andere Ableitung den übrigen Wasserberechtigten kein Nachtheil zugefügt wird.“

Jde o poněkud nesrozumitelnou formulaci – lze ji však přizpůsobit současné češtině:

„Nevyužitá voda z té, kterou odvedl majitel pozemku ze soukromého vodstva se odvádí nazpět do původního řečiště (koryta) ještě dříve, než doteče na cizí pozemek; takto by to mělo být proto, aby nenastalo jiným odvedením vody znevýhodnění ostatních, co mají (též) právo k vodě.“

Vedle pojmu **Gewässer** (vodstvo^{x)}) se v zákonu vyskytoval i pojem **Wasser** (voda). Například v § 4 (překlad je uveden výše):

„... a) das in seinen Grundstücken enthaltene unterirdische und denselben zu Tage quellende **Wasser**, mit Ausnahme der dem Salzmonopole unterliegenden Salzquellen und der zum Bergregale gehörigen Zementwässer; b) die sich auf seinen Grundstücken atmosphärischen Niederschlägen ansammelnden **Wässer**; c) das in Brunnen, Teichen, Zisternen oder

anderen auf Grund und Boden des Grundbesitzers befindlichen Behältern oder in von denselben zu seinen Privatzwecken angelegten Kanälen, Röhren u. eingeschlossene Wasser; ...“

Zákon tedy znal *podzemní vodu* („v pozemku uzavřenou a z něho se prýšticí“), *vody z atmosférických srážek, vodu uzavřenou* (v studních, rybnících, cisternách, nádržích na soukromém pozemku, v kanálech, potrubí atd.). Naopak pojem *vodstvo*^{x)} používal pro *velké řeky, řeky* (včetně vedlejších ramen), *potoky* – ve zkratce lze použít označení „*tekoucí (povrchové) vodstvo*“^{x)}. Shodným přeložením těchto věcně odlišných pojmů (už v ABGB [123] – zákon 93/1869 ř. z. [124] pouze „vžitý“ překlad přebíral) na *voda* či *vody* (možná i na základě Jungmannova slovníku) tak došlo k nejednoznačností výkladu – bohužel tento „omyl“ měl na české *vodní právo* zcela zásadní vliv. Pojem *Wasser* (*voda*) byl např. použit v § 10, a to ve spojení s pojmem „užívání“ a „znečištění“ – poslední odstavec měl následující znění:

„Insbesondere darf durch die Benützung des Wassers von Seite des Privateigentümers keine das Recht eines Andern beeinträchtigende Verunreinigung des Wassers, kein solcher Rückstau und keine Überschwemmung oder Versumpfung fremder Grundstücke verursacht werden.“

Tomu odpovídal překlad uvedený v publikaci [110]:

„Zvláště nemůže (nesmí) žádný majetník soukromý užívati vody tím způsobem, aby se tím na újmu práva někoho jiného znečišťovala, nazpět tlačila a cizí pozemky zaplavila nebo zabahnila.“

Pokusme se o poněkud jiný překlad tak, aby byl lépe pochopen vlastní smysl tohoto ustanovení:

„Žádný soukromý majitel nemá právo zejména někomu jinému způsobit užíváním vody to, že by došlo k rušivému znečištění vody, k zpětnému vzduťi a bylo způsobeno zaplavení nebo zabahnění cizích pozemků.“

Souhrnně lze konstatovat, že pojem *Gewässer* (*vodstvo*^{x)}) byl v původním německém znění uveden jak v jednotném čísle (singuláru) *das Gewässer*, tak v množném čísle (plurálu) *(die) Gewässer*¹²⁶.

¹²⁶ V češtině (byť to nebývá často) se užívá pojem *vodstvo* – množné číslo (plurál) však pro češtinu zní značně neobvykle. Označení *voda* (*vody*) není zcela ekvivalentní ke *Gewässer*. Pro informaci uvedeme pouze některé současné německé definice, které se podařilo nalézt prostřednictvím *sítě Internet*:

„Gewässer, alle Ansammlungen von Wasser auf und unter der festen Erdoberfläche, als stehendes Gewässer (Tümpel, Weiher, Teich, See u. a.) und fließendes Gewässer (Quelle, Rinnsal, Bach, Fluss, Strom), als unterirdisches Gewässer (Grund-, Karst-, Höhlenwasser), als natürliches und künstliches Gewässer, als Süß-, Salz- und Brackwasser. [„Gewässer“ (plurál – vodstva) jsou veškerá soustředění vody na a pod pevným zemským povrchem (povrchem tvořeným látkami v pevném skupenství – nikoliv kapalném) – a to stojatá „Gewässer“ (vodstvo) (tůň /kaluž/, rybník, jezero atp.), tekoucí „Gewässer“ (vodstvo) (prameny, menší potoky /potůčky/, potoky, řeky, velké řeky /veleřeky/), voda pod zemí (podzemní voda, krasová voda, jeskynní voda), ve formě přirozeného či uměle vybudovaného „Gewässer“ (vodstva), a obsahující sladkou, brakickou a slanou vodu.]“

„Die Gewässer sind wichtige Bestandteile des Naturhaushalts und Lebensraum für viele Tiere und Pflanzen. Sie werden aber auch von den Menschen schon immer genutzt - zur Trinkwassergewinnung, als Transportweg, zur Energieerzeugung, zur Abwasserentsorgung, zur Freizeitgestaltung u.v.m. Das Wasserhaushaltsgesetz (WHG) des Bundes und die Wassergesetze der

3.8 Pojem voda (vody) vyskytující se v českém zemském vodním zákonu č. 71/1870 čes. z. z.

Český zákon [119] (stejně jako říšský zákon č. 93/1869 ř. z. [124]) členil vody (vodstvo) na veřejné a soukromé. Uvedená problematika byla pojednána v § 1–3 českého zákona zemského č. 71/1870 čes. z. z. [75], [110], [119], [125]. Text je zcela shodný se zněním zákona č. 93/1869 ř. z. [124], proto ho neuvádíme. Obdobně je tomu u § 4. S ohledem na následující ustanovení se ještě zmíníme o § 15–17. Česká verze zákona č. 71/1870 čes. z. z. [75], [110], [119], [125] byla následující:

„§ 15 Každému je dovoleno, aby ve **vodě** veřejné mohl **vody** způsobem obyčejným, a kterým jiní od podobného užívání se nevyklučují, bez zvláštní přípravy užívati koupáním, praním, mytím, napájením, broděním a čerpáním, pak dobýváním rostlin, bahna, země, písku, štěrku, kamení a ledu na místech, na kterých takové užívání nebo dobývání není zapovězeno, a to pokud tím ani **průtoku vody**, ani břehům nebezpečnosti nenastává, ani práva někoho jiného se neporuší, ani nikomu škoda nezpůsobí, a pokud se šetří policejních opatření.

§ 16 Každému dovoleno jest, aby v **soukromých řekách a potocích** mohl **užívati vody** koupáním, praním, mytím, napájením a čerpáním do nádob ručních, pokud takto učiniti lze na místech, na kterých přistoupiti k vodě dovoleno jest. Správní úřad může učiniti policejní opatření v příčině užívání tohoto.

§ 17 Aby se mohlo **užívati vody veřejné** jiným, než v § 15 uvedeným způsobem a aby se mohly zříditi anebo změnití přístroje a díla, kterými povaha, tok anebo výška **vody** se zjišťuje, anebo břehům nebezpečí nastává, jest potřebí, aby političtí úřadové k tomu povolání dávali povolení. Povolení toho jest také třeba, když užívání **soukromých vod** se dotýká cizích práv anebo povahy, toku, nebo výšky **veřejné vody**.“

Německá verze uvedená v publikaci A. Randy [94] byla následující:

„§ 15 In öffentlichen **Gewässern** ist der gewöhnliche, ohne besondere Vorrichtungen vorgenommene, die gleiche Benützung durch Andere nicht abschließende Gebrauch **des Wassers** zum Baden, Waschen, Trinken, Schwimmen und Schöpfen, dann die Gewinnung von Pflanzen, Schlamm, Erde, Sand, Schotter, Steinen und Eis, soweit dadurch weder der **Wasserlauf** und die Ufer gefährdet, noch ein fremdes Recht verletzt, noch Jemandem ein Schade zugefügt wird, gegen Beobachtung der Polizeivorschriften, an den durch dieselben von dieser Benützung oder Gewinnung nicht ausgeschlossenen Plätzen Jedermann gestattet.

Länder sorgen dafür, dass Schutz und Nutzung der Gewässer in Einklang miteinander gebracht werden. Als Gewässer im Sinne des WHG gelten alle Bäche, Flüsse und Seen, das Grundwasser und die Küstengewässer. [„Die Gewässer“ (plurál – vodstva) jsou složkou ekosystému a životního prostředí pro mnohé živočichy a rostliny. Jsou též stále využívány lidmi – a to s ohledem na získávání pitné vody, jejich využití jako vodní cesty, k využití vodní energie, vypouštění odpadních vod a využívání volného času. Vodní zákon (Spolku) (WHG) a vodní zákony jednotlivých (spolkových) zemí se starají o to, aby ochrana a využívání ‚Gewässer‘ (plurál – vodstva) byly vyvážené (ve vzájemném souladu). Za ‚Gewässer‘ (plurál – vodstva), ve smyslu WHG, se považují potoky, řeky, jezera, podzemní voda a pobřežní (teritoriální) vody.]“

„Ein Gewässer ist ein von ständig vorhandenem oder periodisch auftretendem Wasser geprägter Lebensraum, der die Gesamtheit von Wasserwelle, Wasserkörper, Wasserbett, Sediment und Ufer einschließlich der dort vorkommenden Tiere und Pflanzen umfasst. [„Gewässer“ (vodstvo) je vymezeným prostředím stále (trvale) nebo periodicky se vyskytující vody, které zahrnuje souhrnně vodní vrstvu, koryto, sedimentované vrstvy a břeh, včetně zde se vyskytujících živočichů a rostlin.]“

§ 16 *Der Gebrauch des Wassers der Privatflüsse und Bäche zum Baden, Waschen, Schöpfen mit Handgefäßen und Tränken, so weit derselbe mit Benützung der dazu erlaubten Zugänge stattfinden kann, ist Jedermann gestattet. Die Verwaltungsbehörde kann polizeiliche Anordnungen über diesen Gebrauch treffen.*

§ 17 *Jede andere, als die im § 15 angegebene Benützung der öffentlichen Gewässer, sowie die Errichtung oder Änderung der hiezu erforderlichen Vorrichtungen und Anlagen, welche auf die Beschaffenheit des Wassers auf den Lauf desselben, oder auf die Höhe des Wasserstandes Einnuss nehmen oder die Ufer gefährden kann, bedarf der Bewilligung der dazu berufenen politischen Behörden. Diese Bewilligung ist auch bei Privatgewässern erforderlich, wenn durch deren Benützung auf fremde Rechte oder auf die Beschaffenheit, den Lauf oder die Höhe des Wassers in öffentlichen Gewässern eine Einwirkung entsteht.*“

Obsáhlá citace byla uvedena proto, aby bylo zřejmé, jak byl český ekvivalent *voda* (*vody*) pro překlad zcela nevhodný. U české verze nebylo totiž zřejmé, zda šlo o *Wasser* (*vodu*) nebo *Gewässer* (*vodstvo*^{x)}). Mnohdy v běžném hovoru nemáme vysoké nároky na jednoznačnost pojmů – u právních předpisů však může taková nepřesnost způsobit značné problémy.

4 VODOPRÁVNÍ A PŘÍMO SOUVISEJÍCÍ OBECNĚ-PRÁVNÍ TEORIE 19. STOLETÍ

4.1 Stanovisko A. Randy a jeho oponentů

JUDr. Antonín Randa (narodil se 8. července 1834 v Bystřici nad Úhlavou, zemřel 6. října 1914 v Dobřichovicích) zastával funkci profesora občanského práva na Právnické fakultě *Univerzity Karlo-Ferdinandovy* v Praze. Po rozdělení pražské univerzity na českou a německou se stal rektorem české části. V letech 1904–1906 byl ministrem v rakouské vládě. Některé z jeho publikací uvádíme v seznamu přiložené literatury. V současnosti je považován za hlavního představitele české právní vědy 19. století (jeho odkaz rozvíjí *Randova nadace*).

V publikaci *Das österreichische Wasserrecht mit Bezug auf die ungarische und ausländische Wassergesetzgebungen* (Rakouské vodní právo s ohledem na maďarskou a zahraniční legislativu) [96] uvedl své obecně-majetkoprávní a vodoprávní pojetí již na str. 5 (viz úvod této publikace¹²⁷). Obdobné myšlenky je možné nalézt v publikaci (již české) *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém* (redigoval Kasanda, V.) [97]:

„Vlastnictví jakožto úplná moc právní nad věcí hmotnou předpokládá tělesa samostatná, určitě oddělená a fysické moci podrobitelná. (§ 354 o. z.) Takovým předmětem jest ovšem voda stojatá v pramenech, studních, kašnách a v jiných uzavřených nádržkách, v rybnících –

¹²⁷ Nyní je možné se svým způsobem vrátit k dílčí kapitole 1.3. Ve zde uvedené citaci je důležitá především poslední věta: „...a patří s ohledem na možnost zmocnit se jednotlivých částí vody ke kategorii „*res nullius*“.“ Autoři důvodové zprávy [146] (pravděpodobně měli k dispozici pozdější Randovu publikaci o vlastnickém právu [96] /je už v češtině/) patrně „přehlédli“ formulaci „*možnost zmocnit se jednotlivých částí*“. Je zřejmé, že *res nullius* (věc nikoho) chápal Randa pouze ve smyslu odebrané (nepodstatné) části *vody z vodního toku* – tedy ve zkratce by dnes šlo jen o § 6 zákona č. 254/2001 Sb. [137], tj. o tzv. *obecné nakládání s povrchovými vodami*.

ale nikoli moře v celistvosti své, aniž voda tekoucí ve věčném nepřetržitém, souvislém toku svém (aqua profluens). Z přirozených příčin nelze tedy vodu tekoucí pokládati za předmět vlastnického práva, nechť tok tvoří řeku nebo říčku (potok). Naopak jest vodotok res omnium communis a, přihlížeje k podrobitelnosti jednotlivých částí¹²⁷, res nullius. Již z toho plyne, že o vlastnictví k řekám¹²⁸ druhu jakéhokoliv (flumen, aqua perennis) v technickém smyslu slova řeči býti nemůže.“

Na straně 37 téže publikace [97] však Randa uvádí:

„Spodní voda ve své přirozené spojitosti – co do celistvosti své neopanovatelná – jest spíše co do potřeby všem společná (res omnium communis), **co do jednotlivých částí, jež z ní zachyceny a opanovány býti mohou, věc pána nemající** (res nullius), např. **nabíráním, čerpáním** apod.“

Zde (proti povrchové vodě¹) je zdůrazněno, že jde o oblast *res omnium communis*ⁱⁱ⁾ (věci všem společné)^{xlvi)} s ohledem na její potřebu (užívání). Zároveň je i poznamenáno, že za *res nullius*^{v)} (věc nikoho / „věc bez pána“, „pána nemající“/) je možné pokládat pouze odebranou část *podzemní vody*. Obdobně Randa chápal i *povrchovou vodu*¹ (viz podrobitelnost jednotlivých částí)¹²⁷. Bohužel jak v publikaci [97], tak i publikaci [96] toto není zcela jednoznačně patrné, obdobně, jako tomu bylo u *podzemní vody*. Na str. 26 Randovy publikace [97] je dále uvedeno:

„Přirozenost věci tudíž a ohledy veřejné stejně toho vyhledávají, aby řeky všeho druhu považovány byly za statek veřejný, všeobecnému užívání zůstavený (*res publicae, communi usui destinatae*). Hledí li se pak k tomu, že řeka (flumen) skládá se z vodotoku (*fluor aquae*¹²⁹) a z řečiště (*alveus*¹³⁰), bylo by důsledno, pokládati i řečiště jako podstatnou část řeky – za statek všem obecný (*Gemeingut*)¹³¹.“

¹²⁸ Dovolujeme si upozornit na určitou rozdílnost názorů v téže publikaci [97]. Na str. 12 je totiž uvedeno:

„Pozitivními zákony jsou některé věci a) buď ze soukromého obchodu naprosto vyloučeny, jako mrtvoly lidské, cizozemské loterní losy a věci, jichž dovoz zakázán jest; b) buď si jsou sice ve **vlastnictví státu** neb obcí, avšak soukromá práva soukromníků jsou z nich potud vyloučena, pokud se vykonávání jejich s veřejnoprávním určením (úkolem) věcí těchto nesrovnává. K věcem těmito náležejí – mimo vojenské erární oděvy (a vojenskou výzbroj) – hlavně **věci veřejné, ku všeobecnému užívání ustanovené** (*res publicae quae in communi usu sunt*).“

Na str. 17 Randovy publikace [97] je dáno toto vysvětlení:

„K věcem veřejným (vůbec státním neb obecním), kteréž k obecnému užívání slouží, počítati sluší dle rakouského práva veřejné silnice, cesty a místa; ulice, chodníky a náměstí; veřejné procházky, obecné kašny a kanály, dle okolností i průchody skrz domy, nikoliv ale železné dráhy.“

Na str. 18 publikace [97] pak Randa pokračuje:

„K věcem veřejným počítati se sluší **veřejné řeky**, tj. řeky takové, na nichž se plavba lodmi neb vory provozuje; dále i všechny **ostatní řeky a jezera**, ohledně kterých **soukromá jejich vlastnost prokázána není**.“

¹²⁹ Na základě (autorem zpracovaného) strojně-početního programu (viz dílčí kapitola 2.2) lze pouze (kriticky) poznamenat, že tento pojem se ve sbírce *Digesta* [147] nikde nevyskytuje. Otázkou tak zůstává, proč Randa zvolil tento pojem *fluor aquae* – nikoliv *aqua profluens*¹⁾.

¹³⁰ K pojmu *alveus* (koryto) cituje Randa [97] v poznámce pod čarou část sentence ze sbírky *Digesta* [147]. Zde však uvádíme úplné znění Dig. 43. 12. 1. 7 [147] (Ulpianus 68 ad ed.):

„Simili modo et si flumen alveum suum reliquit et alia fluere coeperit, quidquid in veteri alveo factum est, ad hoc interdictum non pertinet: non enim in flumine publico factum erit, quod est utriusque vicini aut, si limitatus est ager, occupantis alveus fiet: certe desinit esse publicus. ille etiam alveus, quem sibi flumen fecit, etsi privatus ante fuit, incipit tamen esse publicus, quia

Randa dále ve své publikaci [97] pokračuje na str. 27 takto:

„Tato důslednost uznána jest v římském právu: *Flumina omnia (sc. perennia) et portus publica sunt*¹³². Zejména na tom nesejde, jestli řeka splavná čili nic. Ohledně veškerých řek přísluší pak užívání všeho druhu stejnou měrou všem (*sunt in usu publico*).“

Na závěr této části se ještě zmíníme o starším Randově názoru uveřejněném v roce 1870 [94]. Zde je sice uvedeno, že „vodotok“ (*aqua profluens*ⁱ⁾) je možné pokládat za *res omnium communis*ⁱⁱ⁾ (věc všem společnou), není zde však zmiňována vazba na *res nullius*^{v)} (věc nikoho) jako v jeho pozdějších pracích [95], [96] a [97]. S ohledem na výše uvedené chápání *podzemní vody* se můžeme opět (nyní podrobněji) navrátit k pojmu *res omnium communes*ⁱⁱ⁾ (věci všem společné) a *res nullius*^{v)} (věc nikoho).

Nechť laskavý čtenář promine, že zopakujeme citaci proslulé Marciánovy věty:

„*Et quidem naturali iure omnium communia sunt illa: aer, aqua profluens, et mare, et per hoc litora maris. [Některé (věci) podle přirozeného práva všem společné jsou tyto: vzduch, tekoucí voda, moře a při tomto (moři) břehy mořské.]“*

Důležitý je především začátek – jde totiž jen o působnost *ius naturale* (přirozeného práva). V žádném případě se nejedná o *ius civile* (právo občanské). Mnohdy se tato „nenápadná vsuvka“ přehlídí. Dovolíme si též provést citaci z publikace [7] (str. 142):

„*Ius naturale (přirozené) – 1. ve filosofickém smyslu ius gentium (dokonce se zachovaly Ulpiánovy výroky o tom, že ius naturale je společné všem žijícím tvorům, nejen lidem); 2. v obecně právním pojetí ius gentium; 3. právo, které je vždy bonum et aequum; 4. od poklasické doby právo zakládající se na křesťansky pojaté božské prozřetelnosti. – Pojem ius naturale byl vytvořen pod přímým vlivem řecké filosofie.*“

impossibile est, ut alveus fluminis publici non sit publicus. [Podobně, pokud řeka opustí své koryto (řečiště) a začne jinak proudit, cokoliv bylo postaveno ve starém korytě, nespadá pod tento zákaz: protože ve veřejné řece se nemůže postavit cokoliv, co by nepatřilo oběma sousedům, či pokud je pole ohraničeno, koryto (řečiště) bude patřit tomu, kdo se ho zmocní – koryto (řečiště) zcela jistě přestane být veřejné. Avšak to koryto (řečiště), které si sama řeka vytvořila, i přesto, že bylo předtím soukromé, začne být veřejné – protože není možné, aby koryto (řečiště) veřejné řeky nebylo veřejné.]“

Je zapotřebí poznamenat, že prvotní ve vztahu k *res publica* (veřejnému majetku) je *flumen* (řeka), nikoliv *alveus* (koryto, řečiště). Český zákon č. 254/2001 Sb. [137] volil pořadí „opačné“. Dále je zjevné, že v této části *Digest* [147] není nikde použit pojem *aqua profluens*ⁱ⁾ (tekoucí voda).

¹³¹ K tomuto německému pojmu *Gemeingut* (obecný statek, veřejný majetek) je zapotřebí podotknout, že § 287 ABGB [123] má následující formulaci:

„*Sachen, welche allen Mitgliedern des Staates zur Zueignung überlassen sind, heißen freistehende Sachen. Jene, die ihnen nur zum Gebrauche verstattet werden, als: Landstraßen, Ströme, Flüsse, Seehäfen und Meeresufer, heißen ein allgemeines oder öffentliches Gut.*“

Pojem *Gemeingut* lze do češtiny přeložit jako *obecný statek*, společný majetek, společný statek, *veřejný majetek*, společné vlastnictví. *Allgemeines Gut* lze přeložit jako *obecný statek* či *veřejný majetek*. Pojem *öffentliches Gut* značí opět jen *obecný statek* či *veřejný majetek (res publica)*. *Gemeingut* je „širší“. Randa možná mohl pod něj zahrnovat i „filosoficky a etnicky neohraňovanou“ *res omnium communis*.

¹³² „*Veškeré řeky (a to s trvalým tokem) a přístavy jsou veřejné.*“ Je zvláštní, že najednou Randa „pozapomene“ na *res omnium communis*. To patrně souvisí i s § 287 ABGB [123], kde se hovoří o *řekách* jako o *obecném statku (veřejném majetku)*. Ostatně platným (*pozitivním*) právem byl v Rakousku především ABGB [123], nikoliv Marcián.

Tento pojem (v poněkud jiném historickém kontextu) používá i Hugo Grotius (1583–1645), představitel školy *přirozeného práva* [32]. Historicky by jej bylo možné jednoznačně aplikovat jen ve společnosti archaické, a to v době, kterou popisuje Ovidius v *Metamorfózách* (obdobné je stanovisko A. Perniceho, autora publikace [83]).

Vraťme se však od *řecké filosofie* a latinské poezie zpět k pojednávané problematice. V *právu* (spíše *pozitivním*) platí (nikoliv v *metafyzice, filosofii práva* [36] či *etice*), že je především nutné zastávat praktické a věcné uvažování. Celou záležitost lze v kontextu *ius civile* uzavřít zopakováním zcela jednoznačné, již výše uvedené, citace:

„*Fluminum quaedam publica sunt, quaedam non. Publicum flumen esse Cassius definit, quod perenne sit: haec sententia Cassii, quam et Celsus probat, videtur esse probabilis.*“ [Některé řeky jsou veřejné (jsou majetkem římského lidu), jiné nikoliv. Cassius stanovil definici, že řeky s trvalým tokem vody jsou veřejné. Tato definice byla schválena Celsem – je možné říci, že je oprávněná.]

Pokud jde o *res nullius*^{v)} (věc nikoho), je zřejmé, že v současnosti by šlo možná jen o divoké zvíře, které žije ve volné *přírodě*. Nesmělo by se však jednat o takové, které je možné ulovit na základě *honebního*¹¹⁶ či *rybářského lístku*.

Pokusíme se provést dílčí shrnutí. Pojem *aqua profluens*ⁱ⁾ (tekoucí voda), je možné doložit ve sbírce *Digesta* [147] jen jednou (jde o výrok Marcianův – viz výše). Navíc pouze podle *ius naturale* (práva přirozeného) – charakterizovaného spíše ve „filosofických“ kategoriích. U A. Randy (viz publikace [96] a [97]) je uváděno, že jednotlivé části *tekoucí (povrchové) vody* je možné označit za *res nullius*^{v)} (věc nikoho).

Autoři publikací [19], [42], [77], [83] měli názor odlišný. S Randovým pohledem na problematiku *res omnium communes*ⁱⁱ⁾ (věci všem společné) (v jednotném čísle *res omnium communis*) především rozsáhle polemizoval A. Åström¹³³, autor publikace [3]. Ten hned na str. 12, po krátkém úvodu, zahajuje důkladnou kritiku názorů A. Randy:

¹³³ Uvedený autor psal převážně ve švédštině – dílo *Über das Wasserrecht in Nord- und Mittel-Europa. Eine systematische Darstellung vom Gesichtspunkte des Schwedischen Grundeigentumsrechts* (O vodním právu v severní a střední Evropě. Systematické pojednání s ohledem na švédské pozemkové právo) [3] napsal německy. Bylo vydáno v Lipsku i v Lundu (město v jižním Švédsku, v provincii Skåne s významnou univerzitou, založenou v roce 1666). Navštívil rovněž Čechy – např. na str. 1 a 2 citované publikace uvádí:

„*Dass systematische hydrographische Untersuchungen betreffend die Binnengewässer nunmehr auf Kosten der betreffenden Staaten und unter ihrer Kontrolle betrieben werden. Es war dann notwendig, mit mindestens gleich großer Sorgfalt das Hochwasser der Wasserläufe wie die Niedrigwasser derselben zu studieren. Hauptsächlich aus diesem Anlass kam bereits 1875 in Böhmen eine hydrographische Kommission, wie auch 1883 ein Zentralbureau für Meteorologie und Hydrographie in Baden zu Stande. In der letzten Zeit ist indessen das Interesse der Gewerbe, Wasserkraft zu gewinnen, in den Vordergrund getreten. Das Hauptgewicht wird jetzt auf die Kenntnis der für die gewerbliche Verwertung des Wassers wesentlich maßgebende Niedrigwassermenge gelegt. Es ist dies der Fall mit dem seit 1895 in Bern bestehenden hydrometrischen Bureau mit der Aufgabe, die Größe der innerhalb der schweizerischen Eidgenossenschaft vorhandenen unbenutzten Wasserkraft zu berechnen. [Systematická hydrologická pozorování, pokud se týče vnitrozemské vody, jsou nyní provozována na náklady dotčených států a jsou jimi i řízena. Stalo se potřebou, přinejmenším s ohledem na povodně a sucho, provádět příslušná zkoumání. Především s ohledem na tento důvod byla již v roce 1875 ustanovena v Čechách*

„Auf der Grundlage dieser Betrachtungsweise baut schließlich Prof. Randa seine Hauptregel auf: Die fließenden Gewässer müssen als öffentliches, zum allgemeinen Gebrauch dienendes Gut betrachtet werden. Das österreichische Wasserrecht wird also von ihm direkt auf den oben angeführten Rechtssatz des Marcian basiert: *aqua profluens est omnium communis*. Es soll nun klargelegt werden, ob es mit den tatsächlichen Verhältnissen übereinstimmend ist, dass ein Wasserlauf in seiner Totalität aus natürlichen Gründen nicht Gegenstand irgendwelches Eigentums sein könne. [Na základě tohoto způsobu posuzování nakonec vystavěl prof. Randa svou hlavní poučku: Tekoucí vodstvo (voda) musí být chápáno jako veřejný statek, který slouží k všeobecnému užívání. Rakouské vodní právo je rovněž (na základě jeho pojetí) založeno na Marciánově sentenci: *aqua profluens est omnium communis* (tekoucí voda je všem společná). Je proto nyní zapotřebí vysvětlit, zda je v souladu s danou skutkovou podstatou to, že tok vody ve své celistvosti, z přirozených důvodů, nemůže být nikdy součástí jakéhokoliv majetku.]“

Na str. 13 publikace [3] je uvedeno:

„Alles in einem Flussgebiet enthaltene Wasser und somit auch das fließende Wasser der Rezipienten Gegenstand des Eigentums sein könne. [Veškerá voda, která se nachází v daném povodí a také tekoucí voda v recipientu (vodním toku) může být předmětem vlastnictví.]“

Dále autor pokračuje:

„Wer das Verfügungsrecht über das Flussgebiet hat, muss auch über das darin befindliche Wasser verfügen können. Das Flussgebiet ist als ein Behälter von ungemein größerem Umfang als z. B. ein Teich zu betrachten, ein Umstand, der jedoch vom rechtlichen Standpunkte unerheblich ist. Ein gewisses Flussgebiet muss als ein selbständiger Körper betrachtet werden, denn es ist durch die Wasserscheiden gegen die anliegenden Flussgebiete durchaus abgegrenzt. Es ist auch ein der menschlichen Herrschaft unterworfenen Körper, denn der Eigentümer des Flussgebietes hat die Möglichkeit der Verfügung darüber in derselben Weise, wie der Besitzer eines Teiches über diesen. [Kdo má právo nakládat (dispoziční právo) s územím daného povodí, musí mít též dispoziční právo na vodu, zde se nacházející. Povodí lze uvažovat jako nádrž neobyčejně velkého rozsahu, stejně jako například rybník – jde o záležitost, která však z právního hlediska není podstatná. Povodí musí být uvažováno jako samostatný vymezený prostor, neboť je zcela ohraničeno prostřednictvím rozvodnic od přilehlých povodí. Je též územím podrobeným lidské nadvládě, neboť majitel povodí má stejnou možnost s ním nakládat jako majitel rybníka.]

Uvedená, poměrně rozsáhlá citace může být chápána tak, že autor [3] v podstatě nečiní zásadní rozdíl mezi majetkoprávním postojem k území nezakrytému souvislou vodní hladinou a k území (pozemku) např. rybníka. Následuje toto upřesnění:

„Übrigens soll hier hervorgehoben werden, dass der Begriff des Eigentums nicht voraussetzt, dass alle Bestandteile der Sache, an welcher es bestehen soll, beständig beherrscht werden, sondern dass nur jeweilig die Möglichkeit der Beherrschung vorhanden ist. Betreffend das zu einem gewissen Flussgebiet gehörende Wasser kann der Umstand, dass das Wasser fließend ist, die Möglichkeit, dass es Eigentumsobjekt sei, nicht ausschließen. [Ostatně je zapotřebí zdůraznit, že pojem vlastnictví nevyžaduje, aby všechny součásti věci, ze kterých se skládá tato věc, byly trvale ovládnuty, nýbrž jde o to, že existuje možnost tyto ovládat. S ohledem na vodu, která přináleží k určitému povodí, platí, že nemůže možnost tuto vodu vlastnit změnit to, zda je tekoucí, či nikoliv.]“

hydrografická komise, rovněž tak centrální úřad pro meteorologii a hydrografii v Bádensku. V současnosti je však v popředí zájem na její komerční využití. Toto je důvod, kvůli kterému existuje v Bernu od roku 1895 stávající hydrometrický úřad, s jeho úkolem vypočítat velikost existující nevyužitou vodní sílu ve Švýcarské konfederaci.]“

Zapamatujme si především velmi výstižný postřeh, a to s ohledem na tzv. pojem „ovladatelnosti“ (viz *Důvodová zpráva vládního návrhu novely zákona o vodách /vodního zákona/*, parlamentní tisk 688/0 [146]). Je nepochybné, že část *tekoucí (povrchové) vody* je vždy možné „ovládnout“ – např. odebráním její části do nádoby (*obecné nakládání s povrchovými vodami*). Uvedený názor vycházel částečně ze stanoviska A. Ossiga [77]:

„*Das von Natur auf der Erdoberfläche fließende Wasser nicht notwendig, omnium commune, sei, worauf er die Vermutung als wahrscheinlich hinstellt, dass Marcian als, omnium communis, nur die aqua de coelo oder de nubibus profluens bezeichnet habe. [Není zapotřebí, aby přirozeně tekoucí voda po zemském povrchu byla chápána jako „omnium communis“, s ohledem na tu domněnku, že Marcian za „omnium communis“ (všem společnou) označil pouze „aqua de coelo“ (vodu z nebe¹³⁴) nebo „de nubibus profluens“ (řinoucí se z mraků)].*“

Podle našeho názoru jde o poměrně odvážnou myšlenku autora. S ohledem na pouze jediný výskyt proslulé Marciánovy definice ve sbírce *Digesta* [147] je poměrně obtížné jakékoliv tvrzení jednoznačně potvrdit, či vyvrátit. V souvislosti s pojednávanou problematikou je nezbytné se rovněž zmínit o vynikající (byť poměrně krátké) studii A. Perniceho¹³⁵. Dovolíme si jí následně věnovat samostatnou (poměrně rozsáhlou) dílčí kapitulu.

4.2 Studie *Die sogenannten res communes omnium* A. Perniceho

Tato studie má pouze 25 stran. S ohledem na pojednávané odborně užší téma ji však můžeme označit za zcela vyčerpávající. Hned v úvodu autor vysvětluje:

„*Die hergebrachte Lehre von den sog. res communes omnium geht davon aus, das gewisse Sachen nicht der Herrschaft eines Einzelnen unterworfen werden können; sie sind dem gemeinsamen Gebrauche aller Menschen hingegeben, den wegen ihrer natürlicher Beschaffenheit ist eine andere Verwendung ausgeschlossen. Hinter dem Gemeingebrauche steht nicht ein Eigentumsrecht, das unter Umständen von Bedeutung werden könnte; sondern es hier bloß die Rechtsregel, wonach diese Sachen sind die Luft, die Wasserwelle, das Meer und die Meeresufer. Es ist indes zulässig das an Teilen dieser Sachen durch Ausscheidung für einen privaten Eigentum begründet werde. [Starobylé učení o tzv. věcech, které jsou všem společné, vychází z toho, že určité (právní) věci nemohou být podrobeny jednotlivci; jsou určeny k společnému užívání všemi lidmi, neboť s ohledem na jejich přirozené vlastnosti je vyloučeno jakékoliv jiné jejich použití. S jejich společným užíváním nesouvisí žádné vlastnické právo, které by mohlo za jakýchkoliv okolností mít nějaký význam – naopak platí pouze právní pravidlo, podle kterého jsou jen určeny k obecnému (společnému) užívání. Takovými (práv-*

¹³⁴ Například v publikaci J. Kincla [44] je rovněž uvedeno, že *věcmi, které jsou všem společné* jsou vzduch, *proudící voda* dešťová nebo říční, moře a mořský břeh.

¹³⁵ Alfréd Pernice (1841–1901) byl profesorem římského práva. Studoval filologii a právní vědu na univerzitě v Halle. V roce 1867 byl habilitován, rovněž v Halle, jako soukromý docent. V roce 1871 se stal řádným profesorem římského práva. V roce 1884 byl jmenován členem berlínské akademie věd. S ohledem na jeho dílo je možné ocenit jeho široké jak historické a právní, tak lingvistické vzdělání. Kromě citované studie publikoval též: *Bemerkungen zur lex Aquilia*, Weimar 1867, *Zur Lehre von den Sachbeschädigungen nach römischem Rechte*, Weimar 1867 a *Labeo – Römisches Privatrecht im 1. Jahrhundert der Kaiserzeit*, Halle.

ními) věcmi jsou vzduch, tekoucí voda, moře a mořský břeh. Je však přípustné, že jejich části (na základě jejich oddělení z celku) se mohou stát soukromým vlastnictvím.]“

V poznámce pod čarou pak autor cituje plný text latinského originálu (Dig. 1.8.2 [147]) (viz dílčí kapitola 2.3). A. Pernice se pokusil komplexně zhodnotit Marciána – došel k názoru, že na rozdíl od Gaia či Florentina lze zaznamenat to, že vychází nejen z *pozitivního práva* tehdejší doby, ale též z pojetí (v té době značně rozšířeného) *stoické filosofie*.

Marcián rozděluje věci na věci všem společné, věci obce, věci bez pána (*res nullius*^{v)}) a na věci patřící jednotlivým vlastníkům. A. Pernice správně poznamenává, že v *Institucích* [149] tehdejší kompilátoři jako samostatnou třídu „vložit“ věci ve státním vlastnictví (veřejné) (*res publicae*). Jde zde o zcela zjevné nepochopení (při sestavování císařských *Institucí* [149]) původních Marciánových právních sentencí. Příslušný text v *Institucích* [149] je následující:

„*Superiore libro de iure personarum euimus: modo videamus de rebus, quae vel in nostro patrimonio vel extra nostrum patrimonium habentur. Quaedam enim naturali iure communia sunt omnium, quaedam publica*¹³⁶, *quaedam universitatis, quaedam nullius, ple-
raque singulorum, quae variis ex causis cuique adquiruntur, sicut ex subiectis apparebit.* [V předešlé knize jsme pojednávali o právu osob. Nyní bychom se měli podívat na věci, které jsou buď v našem vlastním majetku (majetku zděděném po otci), anebo jsou mimo tento (soukromý) majetek. Některé (věci) jsou totiž podle přirozeného práva společné všem; některé jsou veřejné (státu římského), některé jsou obcí (obecní), některé nikoho (ničí); většina věcí je vlastněna jednotlivci, kteří je získávají (nabývají) od jiných (osob) z různých důvodů a příčin tak, jak toto bude dále popsáno.]“

Lze jen ocenit tento Perniceho objev. Málokdo je tak pozorný aby porovnával text obsažený v první knize *Digest* [147] s textem druhé knihy *Institucí* [149]. S ohledem na *res omnium communes*ⁱⁱ⁾ a Marciánovo pojetí A. Pernice dále uvádí:

Woher diese Lehre Stamme, wird uns nirgends gesagt; sie wird auf das ius naturale gegründet, und damit erscheint sie als selbstverständlich. Aber diese Begründung weißt zugleich deutlich darauf hin, dass die Theorie von den res communes omnium mit allgemeinen Anschauungen vom Wesen und Werden der Rechtsordnung zusammenhängt. Den hier wirksamen Gedanken hat die Naturrechtslehre des 17. und 18. Jahrhunderts klar formuliert. Ursprünglich bestand unter den Menschen allgemeine Gütergemeinschaft, die sog. communio primaeva. Mit dem Wachsen der Menschenzahl, mit dem Zunehmen der Eigensucht und der Ehrsucht entstand das Privatvermögen, zuerst an den beweglichen Sachen, dann auch an Grund und Boden. Die Begründung des Eigentums erfolgte durch Besitznahme und vertragmäßige Anerkennung. Die Erde war damit ausgeteilt. Aber Meer, Wasser und Luft sind unverteilt geblieben: sie widerstreben der Okkupation, auch durch die Völker. Unsere heutige Pandektenlehre steht allem Anscheine nach unbewusst auf dem Boden des Naturrechts, wie ihr das ja öfter begegnet. Auch ins römische Recht hat man die Urgemeinschaft der Dinge

¹³⁶ Je možné si povšimnout, že vložení adjektiva *publica* je provedeno mezi pojem *res omnium communis* a *res universitatis* – tj. mezi obecné vlastnictví „lidstva“ a vlastnictví „obce“. Otázkou je, zda vnitřní (byť materiálně projevovaná) podstata čtyř základních prvků světa – země, vody, vzduchu a ohně není spíše bližší (menší) „obci“ a současně „nadčasovému lidstvu“. Pokud jde o zem (zemský povrch), tam je zřetelné to, že je po roce 3000 př. Kr. zcela mimo *res omnium communis*. Na druhou stranu (ve zjevném protikladu) můžeme postavit vzduch a oheň – syntetizujícím pojmem je řecké πνεῦμα (vání, vánek, vítr, povětrí, bouře, duch, smýšlení, plápol, život, anděl). Voda se takto nachází „uprostřed“.

ohne Weiteres hineinragen wollen. Und in der Tat muss eine ähnliche Auffassung hinter Marcians Theorie stecken. [Nikým nebylo určeno, odkud toto učení má své kořeny, je založeno na „ius naturale“ (přirozeném právu), proto se jeví jako „samozřejmé“. Odkud toto učení pochází – to není nikde řečeno, je založeno na přirozeném právu – a tím se jeví jako samozřejmé. Tento základ však poukazuje zřejmě na to, že teorie „res communes omnium“ (věci všem společné) souvisí s všeobecným názorem na bytí a jeho genesis. Stávající platné názory formulovalo učení o přirozeném právu v 17. a 18. století. Zpočátku existoval mezi lidmi společný majetek, tzv. „communio primaeva“. S rozvojem počtu lidí, se vzrůstem sobectví a s chorobnou ctižádostivostí vzniklo soukromé vlastnictví, nejprve u movitých věcí, potom též u pozemků a půdy. Vznik majetkových práv byl realizován na základě okupace (zabrání) a uznání smluv. Následkem toho byla země rozdělena. Avšak moře, voda a vzduch zůstaly nerozděleny: odolávaly okupaci (jednotlivce), rovněž i podrobení prostřednictvím národů. Naše nynější pandektové právo vytváří veškeré své předpoklady nevědomě na základech přirozeného práva, tak jak se s ním velmi často setkává. Rovněž byla snaha vložit do římského práva (bez ohledu na ostatní věci) učení o původním vlastnictví věcí. A tak zcela jistě muselo existovat podobné pojetí již před Marciánovou teorií.]“

A. Pernice pak pokračuje:

„Es verbinden sich hier anscheinend zwei verschiedene Gedankenreihen eine mehr volkstümliche und eine gelehrphilosophische, um als Ergebnis diese Lehre hervorzubringen. [Zdá se, že se zde kombinují dva myšlenkové proudy – jeden více lidový, druhý učeně-filosofický – ty dochází ke stejnému závěru.]

1. Zuerst kommt in Betracht die bei den römischen Schriftstellern der Kaiserzeit allgemein verbreitete Vorstellung von einem goldenen Zeitalter. Saturn hatte den Ackerbau eingeführt und gelehrt; aber noch war das Erdreich nicht zu Grundstücken abgegrenzt; die Feldmesskunst war noch unbekannt; noch gab es nicht Herren und Knechte; jeder nahm die reichlich gedeihenden Früchte, wo er sie fand; die Tiere des Feldes und des Waldes waren gemeinschaftlichen Gut. Die neue Zeit – so lautet der Schluss – begrenzte die Äcker, es entstand Eigentum an Grund und Boden, das feste Land wurde verteilt. Vom Wasser und vom Meere ist nicht die Rede: es erscheint selbstverständlich, dass sie allen gemeinsam bleiben, wie sie es von jeher gewesen sind. So nehmen die Dichter Luft und Licht, Wasser und Meer als allen gemein in Anspruch. Das wird auch die Meeresufer ausgedehnt: den schiffbrüchigen Fremden, den Leichnam nicht auf dem Gestade zu dulden ist Barbarenart, widerspricht Völkersitte und frommen Brauche. [Nejprve je zapotřebí se zmínit o tom, že římsští spisovatelé v císařském období zastávali obecně rozšířenou představu o jakémsi zlatém věku¹³⁷. Saturn založil rolnictví (a rolníky jej naučil); stále však nebyla země rozdělena na jednotlivé

¹³⁷ Domníváme se, že je v této souvislosti vhodné též citovat Ovidiovy *Metamorfózy* (*Metamorphoses* – neboli *Proměny*), verš 89–93:

„Aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo,
sponte sua, sine lege fidem rectumque colebat.
Poena metusque aberant, nec verba minantia fixo
aere legebantur, nec supplex turba timebat
iudicis ora sui, sed erant sine vindice tuti.“

„První doba zlatá byla – soudce nehledala,
víru v pravdu bez zákonů stále uctívala.
Nikde tresty, co jen hrozí, na kovových deskách,
nebojí se prosebníci, nejsou na pochybách,
neděsí je pohled soudců – jistotu má každý.“

pozemky; nebylo známo ani zeměměřičství, také neexistovali páni a poddaní, každý si bral bohatou úrodu plodů – tam kde ji našel. Zvěř na polích i v lesích byla obecným majetkem všech (lidí). Nový věk (tak je označován onen konec) ohraničil pole – takto povstalo vlastnictví pozemků a půdy – pevnina byla rozdělena. O vodu a moře se zde nejednalo: bylo jisté to, že zůstávají zcela společné, tak jak tomu bylo odnepaměti. A tak básníci považovali vzduch a světlo či vodu a moře za něco, na co má každý nárok. Tento nárok byl rovněž rozšířen na mořský břeh – nestrpět ztroskotané cizince a jejich mrtvoly na pobřeží bylo považováno za barbarství, v rozporu s mravy lidstva a svatými zvyklostmi.^{138]}

2. Diese offenbar sehr weitverbreitete Phantasie verbindet sich mit der philosophischen Doktrin, mit der stoischen Lehre vom Gesamtstaate der Menschheit. Wie die populäre Vorstellung benutzt wurde, zeigt Seneca. Er schildert den glückseligen Zustand der Frühzeit des Menschengeschlechts im Anschlusse an Werke Virgils; er stellt dem die spätere Herrschaft des Individualismus gegenüber und sucht so für seine stoische Lehre Stimmung zu machen. [Tato zjevně velmi rozšířená fantazie je propojena s filosofickou naukou, se stoickým učením o společném státu všeho lidstva. Seneka ukazuje jak tato populární představa byla používána. Ten líčí blažený stav počátků lidského pokolení, inspirován Vergiliovým dílem. Proti tomu staví pozdější nadvládu individualismu – takto nalézá základ pro své stoické učení.]“

V další části své studie A. Pernice dokládá, že právě tento druh *stoické filosofie* (nauky) byl hlavním zdrojem Marciánových názorů:

„Diese stoische ist allem Anscheine nach eigentliche Quelle der Theorie Marcians gewesen. Er kannte die Staats- und Rechtstheorie der Stoiker, denn er stellt Chrysippus Definition des Rechtsbegriffes an die Spitze seines Werkes: der νόμος ist der natürliche Herrscher der göttlichen und menschlichen Dinge, also die die Natur durchdringende Vernunft. [Tento stoický názor je zjevně zdrojem Marciánovy teorie. Ten znal stoickou teorii státu a práva, neboť staví na vyvýšené místo svého díla Chrysippovo právní pojetí. Nomos je přirozeným vládcem božských i lidských záležitostí, a to jako přírodou pronikající rozum.]“

Zde je zapotřebí opětovně (viz výše – dílčí kapitola 2.1) upozornit na rozdíl mezi latinským pojmem *lex* a řeckým νόμος (latinský pojem je spíše „úzce“ právní – na rozdíl od „širšího“ historicky staršího řeckého). V závěru čtvrté části Pernice popisuje *stoické* názory takto:

„Der Mensch soll seinen Nächsten nicht bloß mit Rat und Tat unterstützen, den irrenden auf den rechten Weg weisen, wie sogar ein attisches Sakralgesetz bestimmte; er soll ihm auch die Dinge, namentlich die Genussmittel gewähren, die dem Anderen nützlich sind und die er ohne Beschwerde entbehren kann. Vor allem muss die Gemeinsamkeit der Güter, welche die Natur zum Gemeingebrauche der Menschen hervorgebracht hat, aufrechterhalten werden, so dass den Freunden alles gemein ist. Das Feuer und das fließende Wasser zu nehmen, darf niemand verhindert werden. Diese unzweifelhaft der stoischen Lehre entnommenen Sätze sind für die *res communes omnium* unmittelbar bedeutsam. [Člověk má povinnost svému bližnímu nejen radou a činem poskytovat podporu, též mu má ukázat správnou cestu, jak to i posvátný atický zákon určil; má povinnost mu poskytnout prostředky, zejména potraviny, které pro toho druhého jsou prospěšné, a které bez obtíží může postrádat. V první řadě musí být zachována pospolitost statků, kterou příroda k obecnému použití lidí vytvořila, tak, že přátelům je vše společné. Nikdo nesmí nikomu zabraňovat si vzít oheň a tekoucí vodu. Tato zcela jistě ze stoického učení převzatá věta je pro (pojem) *res communes omnium* bezprostředně důležitá.]“

V páté části dochází A. Pernice k těmto závěrům:

¹³⁸ Vergilius Aeneis 1, 540–543.

„So bleibt nur der andere Weg, den Marcian wirklich einschlug. Die Sachen, die nach ihrem Wesen und nach allgemeiner Anschauung als solche der Privatherrschaft nicht unterworfen werden können, werden als außer Verkehr stehende angesehen: sie gehören der gesamten Menschheit. Darunter hat Marcian sicher nicht Eigentum der Menschheit verstanden; den diese Vorstellung ist juristisch nicht vollziehbar. Aber zu den herrenlosen hat er diese Sachen auch nicht gerechnet; denn von der *res nullius* werden sie genau unterschieden. Die damit geschaffene Unklarheit wird nicht gehoben durch den Satz: hat sich ein Einzelner ein Stück dieser Sachen zu eigen gemacht, so wäre es widerrechtlich ihm diesen Vorteil wieder zu entziehen. [Tak pouze zůstává jiná cesta, kterou Marcian doopravdy založil. Ty věci, které na základě své existence a dle všeobecného názoru jako takové se nemohou stát podrobenými soukromému ovládnutí, se pokládají za věci existující mimo (právní) obchod – patří celému lidstvu. Pod tím Marcian zcela jistě nerozuměl vlastnictví lidstva; neboť tato hypotéza je právně neproveditelná. Mezi věci bez pána tyto věci nelze rovněž zařadit, neboť od „*res nullius*“ se zcela striktně liší. Takto vytvořená nejasnost není odstraněna ani výrokem: jestliže má každý jednotlivec možnost část těchto věcí vlastnit – pak by bylo proti právu mu tuto výhodu odebrat.¹³⁹]“

To, že Marcianův výrok patří spíše do oblasti filosofické než právní, A. Pernice dále rozvíjí:

„Man sieht der Zusammenhang mit der philosophischen Lehre ist nicht glücklich und vollständig gelöst. Darum ist die juristische Konstruktion unsicher und undurchsichtig geblieben. Eine weitere Schwierigkeit macht die Auswahl der als *res c. o.* zusammengestellten Sachen. Es fehlen einige, die man erwarten könnte: Licht und Feuer und die Tiere in ihrer natürlichen Freiheit. Mitaufgezählt ist dagegen das Gestade lediglich als Anhängsel des Meeres. Gerade hier zeigt es sich, wie mir scheint, deutlich, dass der Ursprung der Lehre in der philosophischen Doktrin zu suchen ist. Es ist natürlich bei der Zusammenstellung von Luft und Wasser an die vier Elemente zu denken. Wie sich aus ihnen die Welt ausbaut, so sind sie der menschlichen Herrschaft überhaupt entzogen. Die Erde musste hier ausscheiden: denn sie ist ja gerade durch Aufteilung ins Privateigentum der Einzelnen übergegangen. Luft und Wasser sind gemein geblieben; aber das Feuer wird nicht erwähnt. Ungerade für den Römer lag es besonders nahe das Feuer als *res c. o.* zu bezeichnen. Den die *aquae et ignis interdictio* tritt erst dann in ihrer ganzen Bedeutung hervor, wenn man sie betrachtet als das Gebot dem Landsmanne die allergewöhnlichsten, jedem Menschen zu gewährenden Gebrauchsgegenstände zu verweigern. So geschieht es bei Cicero und doch fügt er hinzu, wiegt keine Gemeinschaft schwerer, keine steht dem Herzen näher, als der Staatsverband. [Je zřejmé, že propojení s filosofickým pojetím není šťastné a plně vyřešené. Proto je právní konstrukce nejistá a neprůhledná. Dalším problémem je výběr věcí označených jako „*res communes omnium*“. Chybí některé, které bychom mohli očekávat: Světlo, oheň a zvířata ve své přirozené svobodě. Naproti tomu je uváděno mořské pobřeží, a to pouze jako „doplňek“ moře. Právě zde, jak se mi zdá, je zřejmé, že prvopočátek tohoto pojetí je zapotřebí hledat ve filosofické nauce. Je zcela přirozené (při seskupení vzduchu a vody) pomyslet na čtyři (zá-

¹³⁹ Viz Cicero De Officiis 1, 21:

„*Ex quo, quia suum cuiusque fit eorum, quae natura fuerant communia, quod cuique optigit, id quisque teneat; e quo si quis sibi appetet, violabit ius humanae societatis.* [Když některé části z věcí, které ze své podstaty byly společným majetkem, přešly do soukromého vlastnictví jednotlivce, pak si každý může to, co na něj připadlo, ponechat ve vlastnictví; pokud se však někdo (další) těchto věcí zmocní, bude porušovat zákony lidské společnosti.]“

Zjednodušeně lze tento výrok komentovat tak, že pokud je Robinson prvním na ostrově (případě s dalšími „Robinsony“), pak si ostrov přivlastní. V případě, že k ostrovu dorazí piráti, kteří se chtějí ostrova zmocnit, pak platí, že porušují obecné právní zásady lidského rodu.

kladní) přírodní prvky. Protože z nich byl svět stvořen, proto jsou z ovládní člověkem zcela vyjmuty. Země by zde měla být vyjmuta – skrz své rozdělení přešla do soukromého vlastnictví; voda a vzduch nikoliv – oheň však zmiňován není – právě u Římanů je možné zaznamenat „blízkost“ ohně k pojmu „res communes omnium“. Při „*aquae et ignis interdictio*“ (klatbě – doslovně zákazu užívání ohně a vody) totiž celý jeho význam vystupoval do popředí – kdokoliv toto chápal jako příkaz odepřít každému občanovi nejběžnější a všem lidem povolené věci k užívání. Takto je to i u Cicerona – ten pak k tomu dodává: žádná společnost nemá větší váhu, žádná není srdci bližší než vlast (státní svazek).]“

A. Pernice objasňuje hlubší filosoficko-právní souvislosti:

„*Man kann über das Fehlen des Feuers nur Vermutungen aussprechen. Der Aether (das Feuer) nimmt unter den Elementen der Stoiker eine besondere Stellung ein. Er wird mit dem Alles durchdringenden und Alles Schaffenden Urgeiste dem Pneuma gleichgesetzt. So wäre es denkbar dass man das Feuer überhaupt nicht zu den Sachen rechnen wollte. Es könnten aber auch Gründe mehr praktischer Art eingewirkt haben. Einmahl stellt sich das Feuer nicht wie Luft und Wasser als fassbarer und nutzbarer Gegenstand dar, dessen Teile (darauf kommt es Marcian vorzugsweise an) zu Eigentum erworben werden können: es wird als solches, wie das Licht, das damit gleich ist, nur verwertet, nicht beherrscht. Und dann ist es ein Ding, das jeder sich selbst herstellen kann: es ist nicht natürlich gebunden und nicht nur begrenzter Menge vorhanden. Ich würde diese unbestimmten Vermutungen nicht aussprechen, wenn sich daran nicht eine weitere anknüpfte. [Lze jen vyslovit domněnku proč chybí oheň (v Marciánově výroku). Éter (oheň) zaujímá u stoiků výjimečné postavení. Je přirovnáván k prapůvodnímu duchu (pneumatu), který vším proniká a vše řídí. Je možné, že nikdo ani nechtěl vůbec oheň počítat mezi věci (v právním smyslu tohoto slova). Kdysi se lidem jevilo, že oheň nepředstavuje pochopitelnou a potřebnou věc, jako je tomu u vody a vzduchu; jeho části (na to přichází především Marcián) mohou pomoci k nabytí majetku: je tomu obdobně jako u světla – může být pouze využito, nikoliv ovládáno. Je totiž věcí, kterou si může každý vytvořit – není obecně ničím vázána a je k dispozici v jakémkoliv rozsahu. Asi bych se tyto spekulace nepokoušel nastínit, kdybych na ně dále nenavazoval.]“*

V další části své studie pojednává A. Pernice o volně žijících zvířatech:

„*Es fehlen im Verzeichnisse der res c. o. die Tiere, die sich in ihrer natürlichen Freiheit befinden. Sie sind bekanntlich herrenlos: das einzelne Tier darf von jedermann in Besitz genommen werden. Durch den Fang wird Eigentum begründet; aber die rechtliche Herrschaft währt nur solange, als die tatsächliche Herrschaft besteht. Wo das Tier in Besitz genommen wird, ob auf eigenem oder auf fremdem Lande, macht keinen Unterschied. Der Grundbesitzer kann nur dem Jäger den zutritt versagen. Es ist also klar, dass das Wild genau so behandelt wird, wie die res c. o., wie insbesondere das Wasser. Denn wenn auch das Schöpfen aus dem öffentlichen Gewässer jedem freisteht, so ist der Zugang über privaten Grund und Boden nicht ohne weiteres gestattet: es gibt eine eigene Servitut, die das iter zum Flusse über fremdes Land vermittelt. In der Tat stellt Neratius die Meeresufer mit dem Wilde geradezu auf dieselbe Stufe, und schließt von der Behandlung des Wildes auf das Rechtsverhältnis an den Ufern. [Ve výčtu (viz Marciánova sentence) chybí zvířata, která se nachází v přirozeně svobodném stavu – jsou, jak je známo, věcmi bez pána: Jednotlivé zvíře se může stát vlastnictvím kohokoliv. Vlastnictví vzniká na základě ulovení – právní panství nad věcí však trvá jen tak dlouho, kdy existuje toto reálné panství. Není rozhodující, kde je zvíře získáno do vlastnictví, zda na vlastním, či na cizím pozemku. Majitel pozemku může pouze myslivcům (lovcům) odepřít vstup (na svůj pozemek). Je zcela zřejmé, že by zvíře (lovné zvíře) měla být pojednávána stejně jako „res omnium communis“, zvláště pak jako voda. I když je nabráná vody z veřejného vodstva umožněno všem, tak neplatí, že vstup na privátní pozemek by byl automaticky povolen (pozemek u řeky). Může existovat tzv. služebnost (právo prů-*

chodu), která cestu k řece přes cizí pozemek umožňuje. Rovněž Neratius ve skutečnosti klade téměř na stejnou úroveň nakládání se zvěří (lovným zvířetem) a právní vztah k břehu moře.]“

Souvislosti Marciánova výroku a stoické filosofie jsou zřejmé. A. Pernice následně uvádí:

„Die stoische Physik lässt aus dem materiellen Urgeiste durch Verdichtung die vier Elemente hervorgehen. Diese sind eben nur abgewandelte Erscheinungsformen der belebten Materie, also notwendigerweise Einheitssachen, *res unitae*. So wird das Wasser als zweifelhafte Einheitssache hingestellt; und ebenso betrachtet man die Luft, die Himmel und Erde miteinander verbindet, als ein Eines, *corpus unitum*. Hieraus ergibt sich aber offensichtlich, dass man die wilden Tiere hier nicht mit nennen durfte. Sie bilden nicht einmal ein *corpus ex distantibus*; denn das bezeichnende Merkmal an ihnen ist eher die Vereinzelung, als der herdenmäßige Zusammenhalt. Nur da wird von der Stoa eine solche Gesamtsache anerkannt, wo die Stücke durch ihren eigenen Trieb vereinigt werden und bleiben. [Stoická fyzika (zde ve smyslu jejího antického chápání, tj. jako nedílné součásti filosofie) vychází z toho, že původní esence hmoty vznikla na základě „zhuštění“ čtyř základních látek (prvků, praelementů). Jsou jen proměněnými projevy živé hmoty – také nezbytnými jednotnými věcmi (*res unitae*). Takto byla voda chápána jako nepochybná jednotná věc, rovněž tak byl uvažován vzduch, nebe a země, jako spolu provázané, jako Jedno, *corpus unitum* (jednotná hmota-těleso). Z toho ale zjevně vyplynulo, že nikdo pak nemohl spolu s nimi vyjmenovat divoká (volně žijící) zvířata. Nejednou tvořili „*corpus ex distantibus*“¹⁴⁰, neboť jejich charakteristickým znakem je spíše izolace než skupinová (stádní) soudržnost. Pouze zde jsou stoiky uznávány takové kolektivní (hromadné) věci¹⁴¹, kde jednotlivé části jsou na základě svého vlastního pudu sjednoceny a v tomto sjednocení zůstávají.]

V další části se A. Pernice věnuje problematice moře:

„Gewiss hat es mit der Philosophie nichts zu tun, wenn Meer und Meeresufer als besondere *res c. o.* hierher gerechnet werden. Dass das Meer frei und allen Menschen zur Benutzung überlassen sei, war eine althergebrachte Anschauung: man konnte sie nicht beseitigen, sondern nur „civilisieren“. Und so wurde der Satz in die Theorie mit aufgenommen. Denn der stoischen Lehre widersprach es nicht: ihr ist das Meer etwas Einheitliches, das um die Erde ausgegossene Wasser, aus dem Inseln und Festländer hervorragen. [Je zcela jisté, že pokud moře a pobřeží jsou uvažovány jako zvláštní (samostatně pojímané) „*res communes omnium*“, pak zde nejde o žádnou souvislost s filosofií (tehdejší doby). Že je moře volně přístupné (svobodné) a mělo by být ponecháno všem lidem k užívání – takový byl starodávný názor. Nikdo ho nemohl přemístit – pouze jen „civilizovat“. A tak byla tato poučka do (právní) teorie přejata. Stoickému učení to neodporuje – pro něj znamená moře cosi jednotného, na zemském povrchu rozprostřenou vodu, ze které vyčnívají ostrovy a pevniny.]“

Na tuto problematiku přímo navazuje pojetí mořského břehu:

„Das Meeresufer wird mit einem „und daher“ (*per hoc*) hinzugefügt. Diese sehr dürftige Begründung kann man nur als genügend ansehen, wenn damit auf eine allgemein zugestandene und anerkannte Tatsache hingewiesen werden soll. Das muss aber die sein, dass das

¹⁴⁰ Na teoretické úrovni, římsští právníci identifikovali tři druhy právních věcí: *corpus unitum*, *corpus coniunctum* a *corpus ex distantibus*. Poslední jmenovaná věc nebyla jedinou věcí, ale svazkem samostatných věcí – např. stádem dobytka. Skot byl tak důležitý v římské společnosti, že se mu římsští právníci velmi podrobně věnovali. Současně však platilo, že *corpus ex distantibus* byl nejvíce diskutovaným pojmem ze všech tří uvedených druhů právních věcí.

¹⁴¹ Současné modernější právo ve vyspělých západoevropských zemích již nezahrnuje zvířata pod pojem právní věc. S ohledem na připravovanou novelu *Občanského zákoníku* se uvažuje zavést nové pojetí i do českého právního řádu.

Gestade wie der Meeresgrund zum Meere gehört; das Ufer lässt sich nicht von der See trennen, es ist Bestandteil oder Pertinenz. [Mořský břeh je s ním (mořem), (a tím) spojen. Toto „chatrné“ definování můžeme označit jako nedostatečné, pokud se tím chce prokázat příslušný všeobecný a respektovaný fakt (skutečnost). Mořský břeh, jako pozemek moře, patří k moři, břeh nelze od moře oddělit, je jeho součástí.]“

V šesté části své studie se A. Pernice věnuje právnímu pojetí u jiných římských právníků, a to s ohledem na vzduch:

„Das ist der philosophische Gedanke Marcians. Wie stehen dazu die anderen Juristen? Und wie weit entspricht ihm das positive Recht der klassischen Zeit? Die Luft bezeichnen die Klassiker als „allen gemein“, communis omnium die Benutzung steht allen frei, omnibus patet. der Ausdruck res c. o. für sie kommt sonst nirgends vor. Natürlich handelt es sich dabei um den Luftkörper der Stoiker, die einheitliche die Erde umgehende Luftmasse. Praktische Folgerungen ziehen die Juristen aus der Gemeinheit – der Luft nicht. Es hätte wohl geschehen können. Einmal wird mit der Freiheit des Meeres die Freiheit des Fischganges begründet. Mann hätte in ähnlichen Weise das Vogelstellen mit der Freiheit der Luft rechtfertigen können. Aber es wird nur auf die Herrenlosigkeit der Vögel verweisen. Es wäre ferner auch wohl zulässig die Zugehörigkeit der Luftsäule zum Grundstücke als eine Art von Okkupation des freien Luftraumes durch den Bodeneigentümer hinzustellen. Die Juristen diese Erstreckung des Eigentums nie begründet, sondern immer vorausgesetzt. [Toto jsou filosofické myšlenky Marciana. Co k tomu říkají ostatní (římské) právníci? Do jaké míry to odpovídá pojetí pozitivního práva klasického období? Klasikové (římské právníci 1–3. stol.) označili vzduch jako „všem společný“ (communis omnium), jeho používání je svobodné (všem volně přístupné). Pojem „res communis omnium“ se jinak u nich nikde nevyskytuje. Je zřejmé, že se jedná o vzdušné „těleso“ stoiků, jednotnou a Zemi obklopující masu. Praktické závěry nejsou právníky z jednodolitosti (stejnosti) vzduchu vyvozovány. To je i možné pochopit. Kdysi byla svoboda moře srovnávána se svobodou rybolovu. Takto by sice bylo obdobným způsobem možné srovnávat postavení ptactva se svobodou vzduchu – uvedená skutečnost však poukazuje spíše na to, že ptactvo nemá majitele. Rovněž by bylo dále možné uvažovat o sloupci vzduchu jako o příslušenství pozemku a takto pojímat i možnou okupaci vlastníky pozemku. Právníci (římské) toto „rozšíření“ majetku nikdy exaktně nedefinovali, spíše je pouze předpokládali.]“

Nelze opomenout otázku právního pojetí vody (podle římských právních znalců). A. Pernice uvádí:

„Verwickelter liegen die Verhältnisse beim Wasser. Das ist die Wassersubstanz, die „Wasserwelle“. Aber Marcian bezeichnet sein Gemeingut ausdrücklich als aqua profluens. Das bedeutet in der juristischen und nichtjuristischen Literatur, so soweit meine Kenntnis reicht, das fließende im Gegensatz zum stehenden Gewässer. Für einen Fall scheint der Ausdruck althergebracht zu sein, bei der Strafe des Vatermörders: er wird „gesäckt“ und in den Fluss, in profluentem, geworfen. Das bedeutet in die Tiber, es ist also ein noch engerer Sprachgebrauch. Schwerlich ist Marcians Ausdruck aus dieser alten Formel entlehnt. Cicero spricht ebenfalls von aqua profluens, wo er im Anschlusse an die Stoa auseinandersetzt, das man dem Mitmenschen Wasser, Feuer und guten Rath gewähren müsste. Gemeint ist als res c. o., wie wir wissen, das auf der Erde „ausgegossene“ Wasser als Einheit gedacht, also das lebendige Wasser aus Flüssen und Quellen, nicht das in Teichen, Weihern und Behältern gesammelte und nicht das Regenwasser. Neben diesem „Wasser“ musste Marcian das Meer nennen, weil es als Gemeingut einen besonderen Charakter hatte. Er musste also das übrige Wasser durch eine besondere Bezeichnung davon unterschieden. Dass er den Ausdruck profluens wählte ist nicht glücklich, aber erklärlich. Einmal war das Wort schon ähnlich verwendet worden; und dann scheinen die Stoiker das Meer gerade als ein nicht fließendes,

sondern nur flutendes Gewässer aufgefasst zu haben; es wird vom Winde, aber nicht durch eine Strömung bewegt. Unleugbar geriet Marcian durch die gewählte Bezeichnung dem positiven römischen Rechte gegenüber einigermaßen ins Gedränge. [Za komplikované lze označit poměry u vody. Jde o vodní substanci (látku), „Wasserwelle“^{xlvi}]. Marcián označuje jako společné vlastnictví výslovně „aqua profluens“ (tekoucí vodu). To znamená, v právní i ostatní literatuře – tam kam mé znalosti sahají, že tekoucí vodu je zapotřebí chápat jako opak stojaté. Tento pojem, zdá se, má starobylé kořeny. Ten kdo zabil svého otce, byl při popravě svázán v pytli a následně vhozen do proudu (do tekoucí vody). Tím byla míněna řeka Tiber – jde pouze o užší jazykové pojetí – asi jen stěží si Marcián tento pojem „vypůjčil“ z této starobylé sentence. Cicero se rovněž zmiňuje o tekoucí vodě, když v návaznosti na stoiky objasňuje, že každý je povinen svému bližnímu poskytnout vodu, oheň a dobrou radu. Voda je chápána jako „res communis omnium“ (věc všem společná), jak víme, na Zemi rozprostřená voda – chápána ve své jednotě, jde o živou (kinetickou) vodu řek a pramenů – nikoliv o vodu z rybníků a nádrží či vodu dešťovou. Vedle této vody musel Marcián vyjmenovat též moře, protože jako společný statek má poněkud jiný charakter. Rovněž tak musel odlišit ostatní vodu, a to tím, že ji vymezil prostřednictvím zvláštního označení. To, že zvolil výraz „profluens“ (tekoucí) není šťastné – lze to však pochopit. Kdysi bylo též toto označení podobně chápáno – a to, když stoikové pojímali moře právě jen jako vodstvo s přílivem, které bylo v pohybu následkem působení větru, nikoliv prostřednictvím proudu. Marcián se takto nepopíratelně dostal, na základě zvoleného označení, do rozporu s pozitivním římským právem, a tím i poněkud do nesnáží.]“

Následuje rozbor problematiky vod stojatých:

„Das in Teichen stehende Gewässer ist nicht Gemeingut. Aber auch das Wasser der Landseen ist nicht aqua profluens. Wenigstens machen die Rechtsbücher keinen Unterschied. Es wird auch gefragt, ob ein Fluss durch den See läuft, ob er einen natürlichen oder künstlichen sichtbaren Abfluss hat, oder nicht, wie der Trasimenische See. Die Seen werden also theoretisch mit den Teichen gleichgestellt. Aber sie werden praktisch nicht gleichbehandelt. Die Seen stehen entweder im Eigentume des Staates oder der Gemeinden Privatgrundbesitzern. Die Fischerei wird verpachtet; es werden Servituten am See bestellt, wie Schöpf- und Viehtränkengerechtigkeit oder das Überfahrtsrecht. Man kann nicht wohl bezweifeln, dass die öffentlichen Seen, wie die öffentlichen Flüsse, zum Tränken und Schwimmen des Viehes benutzt werden durften, um so mehr als hier der Zugang regelmäßig nicht durch Privatländereien versperrt war. Ob dasselbe auch bei den Privatseen galt, z. B. bei dem von der Rutilia Polla angekauften lago di Bracciano, wissen wir nicht. Der Zugang kann auch hier öffentlich sein und das Ufer kann einem Anderen gehören als der See. So ist es wenigstens möglich, wenn nicht wahrscheinlich, das Marcian durch die von ihm gewählte Bezeichnung das Wasser der Seen zu Unrecht von dem res c. o. ausschloss. [Stojatá voda v rybníce není veřejným majetkem (obecným statkem). Rovněž tak voda v jezerech není „aqua profluens“ (tekoucí voda). Přinejmenším v zákonících nejsou činěny rozdíly. Je zapotřebí též přihlídnout k tomu, zda nějaká řeka protéká jezerem, zda má přirozený nebo viditelně ovlivněný průtok – či nikoliv – jako např. Trasimenské jezero. Jezera a rybníky byly, s ohledem na teoretické pojetí, chápány shodným způsobem – avšak prakticky tomu tak nebylo. Jezera byla buď majetkem státu, obcí, nebo patřila příslušným vlastníkům pozemků. Rybolov byl pronajímán; u jezer byly zřízeny služebnosti, jako např. právo odebrat vodu do nádoby, právo napájet dobytek a právo převozu. Nikdo asi nepochyboval o tom, že veřejná jezera, stejně jako veřejné řeky, jsou používána k napájení a brodění dobytka. Rovněž přístup (k vodě) přes soukromé pozemky nebyl většinou zamezován. Zda toto platilo též u soukromých jezer, například u Lago di Bracciano, které zakoupila Rutilia Polla, nevíme. Přístup mohl být i zde veřejný a břeh mohl patřit někomu jinému než jezero. Tak je přinejmenším možné, ne-li zřejmé, že Marcián svým označením neprávem vyloučil jezera z věcí všem společným.]“

A. Pernice pokračuje:

„Auf der anderen Seite ist es auch nicht ohne Bedenken, die gesamte aqua profluens als Gemeingut in Anspruch zu nehmen. Von den fließenden Gewässern stehen die Quellen (fontes) und die Bäche bekanntlich im Eigentume der Grundbesitzer. Die Quelle ist pars fundi; der Grundeigentümer kann ihr Wasser ausschließlich für sich benützen. Der Nachbar bedarf zur Mitbenutzung einer Servitut, der Wasserschöpfungsgerechtigkeit. Das wird aber anders, wenn die Quelle so mächtig ist, dass sie als Bach, amnis, weiterströmt, der sog. fons manalis. Hier hat der Oberlieger nicht die Befugnis das Wasser aufzustauen, abzuleiten oder für sich auszuschöpfen. Das gilt nur für Regen- und Tagewasser; aber nicht von dem Fließe. Den Anliegern ist ein unentziehbares Recht auf die Wassernutzung gesichert, wie etwa durch die Übergabe einer öffentlichen Anlage an den Gemeingebrauch. Und ebenso steht es bei Privatflüssen. Man hat eine tatsächliche Unmöglichkeit des Eigentums an der fließenden Wassersubstanz behauptet. Aber mit Unrecht. Warum sollte man der verströmenden Wassersäule nicht auf das Nachbargrundstück folgen können? Warum sollte man das Wasser nicht für sich behalten? Vielmehr muss man sagen, dass der Grundeigentümer die Herrschaft rechtlich nur auf seinem Gebiete hat, und das er sie auch da nur mit Rücksicht auf die Unterlieger ausüben darf. Von Servituten erfahren wir allerdings nichts. [Na druhé straně také není nic proti zvázení, chápat souhrnně tekoucí vodu jako veřejný majetek. Z tekoucího vodstva (tekoucí povrchové vody) patří, jak je známo, prameny a potoky do majetku vlastníka pozemku. Prameny jsou částí pozemku; vlastník pozemku mohl použít vodu výhradně sám pro sebe. Soused potřeboval k spoluužívání služebnost oprávnění nabrat si vodu. Jednalo se však o jinou záležitost, pokud pramen byl tak vydatný, že dále proudil jako potok, tzv. „fons manalis“ (řinoucí se /vyvěrající/ pramen). Zde již neměl výše položený (vlastník) oprávnění zahradit vodu, odvést ji či vyčerpát. To platilo jen pro srážkovou vodu nebo po povrchu tekoucí dešťovou vodu – nikoliv o (soustředěném) toku (řece). Majitelé sousedních pozemků měli nezrušitelné právo k zajištění užívání vody, asi tak jako při předávání veřejného zařízení určeného k obecnému užívání. Právě tak tomu bylo u soukromých (menších) řek. Nikdo neměl žádnou výsadní možnost uhájit vlastnické právo na tekoucí vodní substanci – pouze v rozporu s právem. Proč nesměl odvádět proudící sloupec vody na sousední pozemek? Proč si neměl nikdo vodu sám pro sebe zadržet? Možné je jen říci to, že vlastník pozemku měl právní svrchovanost pouze nad svým pozemkem – mohl ji vykonávat pouze s ohledem na níže ležícího vlastníka. O služebnostech v daném případě není vůbec nic známo.]“

V další části své studie se A. Pernice věnuje veřejným řekám:

Die öffentlichen Gewässer, die Staatsflüsse, sind dem Gemeingebrauche überlassen zu Fischfang und Schifffahrt, zum Wassers schöpfen und Viehtränken. Aber auch hier ist die gemeine Nutzung nicht unbeschränkt. Denn die Wasserableitung ist nicht schlechthin zulässig. Das hat seinen Grund darin, dass die Flüsse im Staatseigentume stehen. Dies wird zu Gunsten der Bürger nur soweit zurückgedrängt, als es Allgemeinheit nicht schädlich ist. So sind die Grenzen für die freie Benutzung auch des fließenden Wassers eng genug gezogen. Man sieht, das Marcian Satz, das Wasser sei Gemeingut, mehr als doktrinär vorgetragen, denn als Prinzip für die praktische Gestaltung der Dinge aufgestellt ist. Man begreift, weshalb die Klassiker die Luft, nicht das Wasser, als Beispiel wählen, wenn sie eine Sache im Gemeingebrauche veranschaulichen wollen. [Veřejná vodstva, státní řeky, jsou ponechány k veřejnému užívání, k rybolovu a plavbě lodí; k nabírání vody a napájení dobytka. Avšak ani zde není společné užívání neomezené – neboť odvádění vody není přímo povoleno. Důvod spočívá v tom, že řeky patří k státnímu majetku. Ty mohou být občany k jejich užítku pouze tak exploatovány, pokud to není škodlivé s ohledem na obecný prospěch. Takto jsou tedy hranice volného užívání tekoucí vody dosti úzce vymezeny. Je možné si povšimnout, že Marcianova věta, která tvrdí, že voda má být veřejným majetkem (obecným statkem), byla koncipována nejen jako doktrína, ale že též byla sestavena i k praktickému utváření (právních) záležitostí.

Proto lze pochopit, proč klasikové (římscí právníci) nevybrali za příklad vodu, ale vzduch, když chtěli znázornit (právní) věc určenou k veřejnému užívání.]“

Zcela na konci své práce provedl A. Pernice toto shrnutí:

„So wird man sagen müssen, dass der Begriff der vier res communes omnium doktrinär, nicht klar, und mit der positiven Rechtsordnung nicht überall leicht zu vereinbaren ist. Die klassischen Juristen kennen die Zusammenfassung Marcians nicht; sie sind hier, wie sonst, für jeden einzelnen Fall ihren besonderen Weg gegangen. [Musí být řečeno, že pojem čtyř „res communes omnium“ (věcí všem společným) je doktrinární, nejasný a s pozitivním právním řádem všude obtížně slučitelný (kompatibilní). Klasičtí právníci toto Marciánovo shrnutí (závěr) neznali; šli zde, jako obvykle, u každého jednotlivého případu, svou odlišnou cestou.]“

Na závěr těchto rozsáhlých citací si dovolueme uvést pouze velmi stručný komentář. Jestliže A. Randa důsledně vychází z proslulé Marciánovy definice, pak A. Pernice tuto dílčí definici *Digest* [147] podrobil důkladné kritice. Je zapotřebí si uvědomit, že v této sbírce (ostatně tříděné a sepisované ve značně krátkém časovém rozmezí) byly vedle sebe postaveny mnohdy zcela různé názory římských právních znalců – též časově a názorově zcela odlehlé. Z hlediska *pozitivního práva* působí Marciánova definice určitý problém. Je zapotřebí na ně hledět pouze skrz „prisma“ *ius naturale* (práva přirozeného), nikoliv ve vazbě na (*pozitivní*) tehdejší *ius civile* (právo občanské). Trochu zvláštní je ta okolnost, že A. Randa, právní praktik a zastánce spíše *pozitivního práva* (ostatně v té době ve střední Evropě šlo o převažující pojetí), využil definici, která je zcela zjevně zařaditelná jen do oblasti *ius naturale* (práva přirozeného).

5 ČESKÉ VODNÍ PRÁVO A SOUVISEJÍCÍ PRÁVNÍ PŘEDPISY PO ROCE 1948

Po určité kratší období do roku 1955 stále platil původní český vodní zákon zemský č. 71/1870 čes. z. z., o tom, kterak lze vody užívat, ji svozovat a jí se bránit [75], [110], [119] a [125]. Ten byl novelizován v průběhu 2. světové války vládním nařízením č. 305/1942 Sb. ze dne 7. srpna 1942, o rozšíření platnosti českého zemského vodního zákona ze dne 28. srpna 1870, č. 71 čes. z. z., na celé území Protektorátu Čechy a Morava a o změně a doplnění některých předpisů tohoto vodního zákona [126]. Provedené změny byly minimální, došlo pouze k rozšíření platnosti na celé území tehdejšího (politicky nesamostatného) státu.

5.1 Zákon č. 11/1955 Sb., o vodním hospodářství – povrchové vody a vodní tok

Zcela zásadní změnou (spíše historickou diskontinuitou) bylo v českém *vodním právu* vydání zákona ze dne 23. března 1955 č. 11, ve znění zákona ze dne 20. února 1959 č. 12 Sb., o vodním hospodářství, v úplném znění podle přílohy vyhlášky č. 13/1959 Sb. [127]. Zde se zcela poprvé objevil právní pojem *povrchové vody*¹, a to hned v § 1 tohoto zákona:

„Veškeré **povrchové a podzemní vody** slouží k zabezpečení hospodářských a jiných společenských potřeb.“

Tento pojem nebyl nikde v zákonu definován. Dále se použil v § 2:

„**S povrchovými a podzemními vodami** je třeba plánovitě hospodařit technicky i ekonomicky nejvhodnějšími prostředky a způsoby tak, aby byla udržena rovnováha mezi kapacitou vodních zdrojů a potřebou vody a aby byl zachován vyhovující stupeň čistoty vody.“

Paragraf 6 měl následující znění:

„(1) Obyčejným způsobem, k němuž není třeba zvláštního zařízení, jako ke koupání, praní, mytí, napájení a plavení zvířat, k vodním a ledním sportům může užívat každý **povrchových vod** bez povolení nebo souhlasu vodohospodářského orgánu. Povolení nebo souhlasu vodohospodářského orgánu není třeba ani ke zřizování jednoduchých zařízení na jednotlivých nemovitostech **k zachycení vody** a k ochraně jednotlivých nemovitostí proti **škodlivým účinkům vod**. Obecným užíváním vod a jednoduchými zařízeními **k zachycení vod** a k ochraně nemovitostí nesmějí se poškozovat břehy, vodohospodářská zařízení, zařízení pro chov ryb, měnit odtokové poměry, zhoršovat **jakost vody**, ani poškozovat obecné zájmy a práva jiných.“

(2) V případě obecného nebezpečí může vodohospodářský orgán upravit nebo i zakázat obecné užívání **povrchových vod** a provádění jednoduchých zařízení; v ostatních případech může tak učinit jen v součinnosti s dotčenými orgány.“

V tomto paragrafu byla obsažena formulace „...**k zachycení vody**“ – na rozdíl od současné, která se nachází v § 6 zákona č. 254/2001 Sb. [137], a to slovní spojení: „**k zachycování povrchových vod**“. Dále se zde používal pojem *obecné užívání vod* místo stávajícího *obecného nakládání s povrchovými vodami*¹.

V daném případě šlo pravděpodobně o převzetí příslušného ustanovení zákona č. 71/1870 čes. z. z. [75], [110], [119] a [125]. Do určité míry však bylo nedůsledné – při porovnání se starším zněním uvedeným výše (§ 15 a 16) lze říci, že § 6 vůbec nelokalizoval tzv. *obecné nakládání s vodami* (používáme pojem zákona č. 254/2001 Sb. [137]), tj., zda jde o užívání ve „*veřejném vodstvu*“ či „*soukromém vodstvu*“ (soukromých řekách, potocích). Majetkoprávní otázky nebyly v té době rozhodující. Paragraf 8 s názvem „Zvláštní užívání vod“ obsahoval odstavec 1, který měl následující znění:

„Povolení vodohospodářského orgánu je třeba:

- a) **k užívání povrchových vod**, k zachycování vod na jednotlivých nemovitostech a k ochraně nemovitostí proti škodlivým účinkům povrchových vod jiným způsobem, než jak je uvedeno v § § 6 a 7, jakož i k užívání vod podzemních;
- b) k vypouštění odpadních vod do **povrchových nebo podzemních vod**;
- c) ke zřizování vodohospodářských děl a zařízení potřebných k účelům uvedeným pod písm. a) a b).“

V § 11 („*Užívání koryt toků a pobřežních pozemků*“) byl pouze částečně naznačen institut *správy vodních toků*. S ohledem na pojem *vodní tok* (který se poprvé vyskytl až v tomto zákonu) je rovněž zapotřebí provést citaci § 11 odst. 1:

„*Pozemků, po nichž odtékají vody v tocích, a pozemků v opuštěných korytech může organizace, které náleží péče o vodní tok, popřípadě organizace upravující vodní tok, užívat bez náhrady ke zřizování, k provozu a udržování vodohospodářských děl a zařízení, k provádění vodohospodářských staveb nebo k provádění vodohospodářských prací a k jiným vodohos-*

podářským účelům. Dojde-li k pochybnostem o tom, zda jde o takové pozemky a v jakém rozsahu je jich třeba použít, rozhodne vodohospodářský orgán.“

Tento pojem (na rozdíl od později vydaného zákona č. 138/1973 Sb. [130]) nebyl také definován. Do určité míry by mohl být zaměněn za *aqua profluens*¹⁾ (tekoucí voda). Nebylo tomu tak, šlo spíše o souhrnné označení řek a potoků. Poněkud problematickým se stalo (též od této doby) pojmové a majetkoprávní vymezení *vodních nádrží*.

Pojem *povrchové vody*¹ se vyskytoval i v ustanovení § 12 odst. 1:

„Kdo jakýmkoli způsobem nakládá s **povrchovými nebo podzemními vodami**, je povinen pečovat o uchování jejich přirozeného stavu. Tyto vody se nesmějí znečišťovat, ani se nesmí uměle měnit jejich teplota, aby neutrpěly jejich jakost, samočisticí schopnost a možnost použití pro účely, k nimž je jich třeba. Uživatelé **vod** jsou povinni plánovitě odstraňovat dosavadní znečišťování vod výstavbou potřebných čistících zařízení, péčí o řádný provoz takových zařízení, soustavným prováděním a dodržováním opatření v technologii výroby ke snižování nečistot v odpadních vodách, vhodným rozmísťováním výrobních zařízení, jakož i dodržováním podmínek stanovených příslušným vodohospodářským orgánem k ochraně čistoty **vody**.“

Rovněž v § 13:

„(1) **Povrchové a podzemní vody** je třeba chránit proti škodlivým účinkům některých zvláštních druhů vod, zejména vod radioaktivních, vod solných, důlních a smíšených se zemními oleji, a to již opatřením v závodě, ze kterého takové vody odtékají. Totéž platí pro použité i nepoužité odpadní vody z lázeňských a zřídelných zařízení.

(2) Ministerstvo energetiky a vodního hospodářství stanoví v dohodě s ministerstvem zemědělství a lesního hospodářství a s ostatními zúčastněnými ústředními úřady všeobecné podmínky pro ochranu **povrchových a podzemních vod**.“

Nakonec uvedeme znění § 18 odst. 1 bodu 5:

„Vodohospodářským orgánům přísluší v oboru jejich působnosti zejména:

5. pečovat o čistotu **povrchových a podzemních vod** z hlediska vodohospodářského a rozhodovat o nutných nebo účelných opatřeních k zamezení nebo omezení znečišťování vod;“

*Povrchové vody*¹ se (jako sousloví) už jinde v zákonu nepoužily. Na závěr uvedených citací lze shrnout vše tak, že ke vzniku došlo na základě pojmu *vody*, který se ve značném počtu nacházel v českém znění zákona č. 71/1870 čes. z. z. [75], [110], [119], [125], avšak především ve smyslu *Gewässer* (tj. vodstvo^{x)}) (*velké řeky, řeky, potoky* – viz § 2 a 16 v německé verzi uvedené v příloze publikace A. Randy [94]), před který bylo (bez znalosti historických a jazykových souvislostí) předřazeno adjektivum *povrchové*. Při neexistenci legální definice se začal tento pojem v běžné praxi často používat – každý ho mohl libovolně interpretovat. Šlo o zjevné nedorozumění – nikdo v té době už nevěděl, že ve staročeštině *vody* (*wody*)^{36 117} značily rovněž *řeky*.

Tvůrci zákona (svým způsobem) opominuli (s ohledem na klasické aristotelské vymezení *látka* a *formy*) i to, že *látka* neoznačuje žádné těleso (např. H_2O jako chemická *látka* může být v kádince či vodovodním potrubí) – uvedený pojem označuje podstatu *těles* (v našem chápání jde o určení *kvality* – nikoliv *kvantity*). Definice *látka* by měla být pouze v jednotném čísle (singuláru) (např. rtuť, olovo, zinek, hliník, kyse-

lina sírová atp.). Navíc lze ještě dodat, že *řeka* či *potok* převážně vždy teče po povrchu zemském¹⁴².

5.2 Zákon č. 138/1973 Sb. – definice *povrchových vod* a *vodního toku*

Zákon č. 138/1973 Sb., o vodách (vodní zákon), ve znění pozdějších předpisů [130], lze s odstupem doby zhodnotit spíše kladně. Jednalo se o poměrně vyspělý právní předpis. Dokladem toho je i ta skutečnost, že s menšími změnami platil až do konce roku 2001, tj. do doby před začátkem účinnosti zákona č. 254/2001 Sb. [137]. Částečně přejímal dikci zákona č. 11/1955 Sb. [127], tj., že „*veškeré povrchové a podzemní vody slouží k zabezpečení hospodářských a jiných společenských potřeb.*“ Rovněž lze zaznamenat závažný dodatek (s ohledem na tehdejší dobu), který stanovil, že *vody tvoří důležitou složku životního prostředí*¹⁴³.

Z dřívějšího zákona se do zákona č. 138/1973 Sb. [130] „přeneslo“ (kromě řady dalších pojmů a institutů) též používání množného čísla *povrchové vody*¹ a *podzemní vody*¹⁴⁴. Ještě před citací definice *povrchových vod*¹ je vhodné se zmínit o § 1, ve kterém bylo stanoveno:

„Povrchové a pozemní vody jsou jedním ze základních surovinových zdrojů, tvoří důležitou složku přírodního prostředí a slouží k zabezpečování hospodářských a ostatních celospolečenských potřeb. Účelem tohoto zákona je všestranně chránit vody pro jejich nenahraditelnost a celospolečenský význam, plánovitě řídit jejich odběry a jiné nakládání s nimi tak, aby byla zabezpečena rovnováha mezi potřebou vody a kapacitou vodních zdrojů, pečovat o jejich čistotu a nejhospodárnější využití, zajišťovat ochranu před povodněmi a dbát přitom ochrany přírody, rekreace, plavby a ostatních důležitých zájmů společnosti. Ochrana a zachování vydatnosti, jakosti a zdravotní nezávadnosti vodních zdrojů je veřejným zájmem.“

Při čtení tohoto ustanovení je možné si povšimnout, „jaké činilo obtíže“ formulování základního účelu zákona. Nejprve bylo použito spojení *povrchové a podzemní vody*, a to tak, jako by šlo o „surovinové zdroje“. Použité množné číslo (plurál) je problematické – není zřejmé, zda se pojednává o dvou „surovinových zdrojích“ – zdroji „surovin“ *povrchová voda*¹ a zdroji „surovin“ *podzemní voda*, či o více zdrojích v rámci „množiny“ *povrchové vody*¹ – a stejně tak u *podzemních vod*. Tyto „surovin“ (snad) tvoří *složku životního prostředí*. Rovněž *vodou* je to, co je odebráno nebo vypouštěno – opět samozřejmě do *vod* (v množném čísle). Navíc se s nimi „nakládá“, a to tak, aby byla zabezpečena „rovnováha“ mezi potřebou a kapacitou *vodních zdrojů*. Pojem *vodní zdroj* nebyl přitom na začátku zákona definován. „Zvláštní“ definice se „skrývala“ (až v novelizovaném znění – po novele č. 14/1998 Sb.) v § 19 odst. 1:

¹⁴² Odmyslíme-li doplnění definice uvedené v § 2 odst. 1 zákona č. 254/2001 Sb. [137] (viz též poznámku pod čarou č. 2).

¹⁴³ V současnosti by byl samozřejmě nezbytný odkaz na zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění zákona č. 123/1998 Sb. a zákona č. 100/2001 Sb. [131].

¹⁴⁴ Tato nesrovnalost byla způsobena do určité míry nejednoznačným překladem (viz českou verzi zákona č. 71/1870 čes. z. z. [75], [110], [119] a [125]) pojmu *die Gewässer* jako *vody*.

„Ochrannými pásmy se pro účely tohoto zákona rozumějí území stanovená k ochraně vydatnosti, jakosti nebo zdravotní nezávadnosti **vodních zdrojů povrchových nebo podzemních vod určených pro zásobování pitnou vodou** (dále jen „vodní zdroj”).“

Dá se říci, že až do § 19 odst. 1 byl *vodní zdroj* chápán „obecně“ – od dotčeného ustanovení bylo naopak zapotřebí chápat pojem *vodní zdroj* pouze jako *vodní zdroj povrchových nebo podzemních vod určený pro zásobování pitnou vodou* – což lze (na základě podrobného pročtení zbylé části zákona) jednoznačně prokázat. Vlastní definice¹⁴⁵ *povrchových a podzemních vod* pak byla obsažena v § 2:

„(1) *Povrchovými vodami jsou vody přirozeně se vyskytující na zemském povrchu; podzemními vodami jsou vody v zemských dutinách a zvodnělých vrstvách zemských. Práva k těmto vodám upravuje tento zákon.*

(2) *Za povrchové ani podzemní vody se nepovažují přírodní léčivé vody a přirozeně se vyskytující minerální stolní vody, jakož i vody, které jsou podle horních předpisů vyhrazenými nerosty a vodami důlními (dále jen „zvláštní vody”).*

(3) *Na zvláštní vody se vztahuje tento zákon, jen pokud tak výslovně stanoví.“*

Vodní zákon se v plném rozsahu dotýkal pouze *vody povrchové¹ a podzemní*. Na *vodu zvláštní* se vztahovala ustanovení zákona jen tehdy, pokud to výslovně stanovil. Rovněž se přímo nevztahoval na *vodu*, která byla *odebrána z vodního prostředí* – např. voda odebraná k zásobení průmyslových technologických zařízení (nacházející se v užitelských systémech), voda odebraná *vodovody pro veřejnou potřebu* (podle dřívější terminologie šlo o *veřejné vodovody* – vodovodní řady, vodojemy atp.).

Pátá část zákona č. 138/1973 Sb. [130] se věnovala *vodním tokům* a jejich *správě*. Paragraf 31 odst. 1 měl následující znění:

„(1) *Vodní toky¹³ jsou vody trvale tekoucí po zemském povrchu mezi břehy buď v korytě přirozeném (popřípadě upraveném), jako bystřiny, potoky, řeky, nebo v korytě umělém, jako průplavy, vodní kanály, nádrže apod., nebo vody nacházející se ve slepých ramenech vodních toků, včetně jejich koryt.“*

Odkaz s číslem 13 byl dán na tehdy platný čl. 8 *Ústavy ČSSR* (později *ČSFR*) (ústavní zákon č. 100/1960 Sb.). Ten měl následující znění:

„(1) *Socialistické společenské vlastnictví má dvě základní formy: státní vlastnictví, které je vlastnictvím všeho lidu (národní majetek), a družstevní vlastnictví (majetek lidových družstev).*

(2) *Národním majetkem jsou zejména: nerostné bohatství a základní zdroje energie; základní lesní fond, vodní toky a přírodní léčivé zdroje; prostředky průmyslové výroby, hromadné dopravy a spojů; peněžní a pojišťovací ústavy; rozhlas, televize a film, dále též nej důležitější společenská zařízení, jako zařízení zdravotnická, školy a vědecké ústavy.*

¹⁴⁵ Citovaná definice nic nového „nevymezila“. Souvislost s povrchem byla dána už v přívlastku *povrchové*. Není zde rovněž žádné jednoznačné upřesnění. Pouze jednu věc lze označit za nové pojetí, a to tvrzení, že šlo o „*přirozený výskyt*“. Není však zcela jasné, co tímto bylo (jednoznačně) chápáno. V definici nebylo také stanoveno, že se jedná o všechny *vody*, které se „*přirozeně vyskytují*“. Navíc – a to je zásadní – šlo o *vody*. Víme, že *voda* je látka – má v podstatě stále stejné chemické složení (buť je znečištěna) (H_2O). Přitom se naopak v § 1 uváděla „*potřeba vody*“ v jednotném čísle (singuláru). Tedy *voda*, která se „*potřebuje*“ je jiná, než *vody*, které se „*přirozeně vyskytují*“ – zároveň jsou *vody* odebírány, aby zajistily – již „*potřebu vody*“.

(3) *Půda sdružená k společenskému družstevnímu hospodaření je ve společenském užívání jednotných zemědělských družstev.*“

Pro srovnání uvádíme, že v § 287 Obecného občanského zákoníku (ABGB) [123] (viz výše dílčí kapitola 3.3) se rozlišovaly *veřejné věci* (které nebyly v *soukromém vlastnictví* – tj. součástí majetku) na *věci všem (občanům) ponechané k užívání* – tj. *obecný nebo veřejný majetek* (statek) a na *věci určené k pokrytí potřeb státu* (mincovní, poštovní a jiný regál, komorní statky, díla báňská a solní, daně a cla). Souhrnně šlo o tzv. *fiskální a správní majetek*. Jednou věcí je *silnice* či *řeka* (*veřejná věc*), druhou pak např. budova státního úřadu, mincovna, budova pošty (*správní majetek*). Bohužel *Ústava ČSSR* z roku 1960 zde nečinila žádný rozdíl.

Po roce 1989 došlo ke zrušení čl. 8 (ústavním zákonem, kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky č. 23/1991 Sb. – byly zrušeny čl. 7–9, hlava druhá (čl. 19 až 38) a čl. 98 odst. 4 ústavního zákona č. 100/1960 Sb.), nebylo však vyřešeno jak *vodní toky* zařadit do celkového systému *vlastnictví*. Pouze v čl. 11 odst. 2 zákona č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, se nachází následující ustanovení:

„Zákon stanoví, který majetek nezbytný k zabezpečování potřeb celé společnosti, rozvoje národního hospodářství a veřejného zájmu smí být jen ve vlastnictví státu, obce nebo určených právnických osob; zákon může také stanovit, že určité věci mohou být pouze ve vlastnictví občanů nebo právnických osob se sídlem v České a Slovenské Federativní Republice.“

Vraťme se však k zákonu č. 138/1973 Sb. [130]. Paragraf 31 odst. 2 měl toto znění:

„U vodních toků, jejichž koryta nejsou označena vlastním parcelním číslem a nejsou jako taková vedena v evidenci nemovitostí podle zvláštních předpisů,¹⁴⁾ se za přirozené koryto považuje dno a břehy až po břehovou čáru, která je určena hladinou vody, která stačí protékat mezi břehy, aniž se vylévá do přilehlého území.“

V tomto odstavci byl dán odkaz č. 14 na tehdy platný zákon č. 22/1964 Sb., o evidenci nemovitostí (zrušen zákonem č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky [135]). V odstavci 6 pak byl upřesněn úřední postup v pochybnostech:

„V pochybnostech o tom, zda jde o vodní tok, ve sporech o hranici jeho koryta, popřípadě ve sporech o rozsahu oprávnění správce vodního toku, rozhodne vodohospodářský orgán.“

5.3 Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon) – definice povrchových vod, vodního toku a koryta vodního toku

Definice *povrchových vod*¹ je uvedena již v § 2 odst. 1 zákona č. 254/2001 Sb. [137]:

„Povrchovými vodami jsou vody přirozeně se vyskytující na zemském povrchu¹⁴⁶⁾; tento charakter neztrácejí, protékají-li přechodně zakrytými úseky, přirozenými dutinami pod zemským povrchem nebo v nadzemních vedeních.“

¹⁴⁶⁾ Problémem je, zda *povrchovou vodou* (*povrchovými vodami*¹) je i po terénu stékající (v *korytě* či *nádrži* „nesoustředěná“) tzv. *srážková voda*.

Novější definice pamatovala i na možnost existence *přechodně zakrytých úseků*. Jinak je ve své první části zcela shodná s obdobným ustanovením zákona č. 138/1973 Sb. [130]. Paragraf 3 téhož zákona má znění:

„(1) *Povrchové a podzemní vody nejsou předmětem vlastnictví a nejsou součástí ani příslušenstvím pozemku, na němž nebo pod nímž se vyskytují; práva k těmto vodám upravuje tento zákon.*

(2) *Za povrchové a podzemní vody se nepovažují vody, které byly z těchto vod odebrány.*

(3) *V pochybnostech o tom, zda se jedná nebo nejedná o povrchové nebo podzemní vody, rozhoduje vodoprávní úřad.“*

Na začátku této publikace jsme se zmínili o parlamentním tisku 688/0 – II. (zvláštní část) [146]. Též s ohledem na výše uvedenou citaci je zcela zřejmé, že byl zjevně využit koncept *res nullius*^{v)} (věci nikoho) – bohužel nesprávně. V daném případě by pojem *res nullius*^{v)} mohl být použit pouze s ohledem na možné odebrání „části“ vody z celku *aqua profluens*ⁱ⁾ (tekoucí vody) – resp. z prostorově vymezeného útvaru *flumen* (řeky)¹⁴⁷. Šlo by pak zjevně o ustanovení § 6 odst. 1 zákona č. 254/2001 Sb. [137] (tj. o *obecné nakládání s povrchovými vodami*¹⁾):

„Každý může na vlastní nebezpečí bez povolení nebo souhlasu vodoprávního úřadu odebrat povrchové vody nebo s nimi jinak nakládat pro vlastní potřebu, není-li k tomu třeba zvláštního technického zařízení.“

Pojem *vodní tok* (formulace v množném čísle) je definován až v § 43 odst. 1:

„Vodní toky jsou povrchové vody tekoucí vlastním spádem v korytě trvale nebo po převažující část roku, a to včetně vod v nich uměle vzdutých. Jejich součástí jsou i vody ve slepých ramenech a v úsecích přechodně tekoucích přirozenými dutinami pod zemským povrchem nebo zakrytými úseky.“

S ohledem na jazykovou analýzu je zapotřebí se zmínit o tom, že *vodní tok* je uveden v množném čísle. Jde o poněkud „problémový“ typ definice. Teoreticky by bylo možné – při použití jednotného čísla – dovést slovní spojení: „*vodní tok je povrchová voda*¹⁴⁸“. Problémem zůstává, že definice v § 2 odst. 1 téhož zákona má znění: „*Povrchovými vodami jsou vody...*“ (opět množné číslo). Navíc jde zjevně o definici typu *ignotum per ignota*^{148 149}. Tuto *vodu* lze svým způsobem chápat rovněž jako

¹⁴⁷ Viz dílčí kapitolu 4.2, ve které jsou uvedeny citace teoretika římského práva Perniceho [83].

¹⁴⁸ Pokud jde o jazykovou analýzu, je zapotřebí se zmínit o tom, že pojem *vodní tok* je uveden v množném čísle. Jde o poněkud problémový typ definice. Teoreticky by bylo možné, při použití jednotného čísla, dovést slovní spojení: „...*vodní tok je povrchová voda*“. Problémem však je, že definice v § 2 odst. 1 téhož zákona má znění: „*Povrchovými vodami jsou vody...*“ (opět množné číslo). S ohledem na uvedené úvahy je možné dovést následující tři varianty právně-logického výkladu:

- 1) Pokud je míněno, že uvedený pojem logicky značí „...*povrchové vody uměle vzduté v tocích*“ (*definiendum* je určeno *definiens* „*tok*“), pak jde zcela jednoznačně o definici typu *ignotum per ignota*. (*Vodní tok* je totiž pojem, který má být určen pojmem *koryto vodního toku* a pojmem *povrchové vody*.)
- 2) Pokud je míněno, že uvedený pojem logicky značí „*povrchové vody uměle vzduté v povrchových vodách*“ (*definiendum* je určeno *definiens* „*povrchové vody*“), pak jde zcela jednoznačně o definici typu *per idem*.
- 3) Asi nejpravděpodobnější variantou bude to, že jde o gramatickou chybu. Správně by mělo být: „*včetně vod v něm (korytě) vzdutých*“.

*aqua profluens*¹⁾ (tekoucí vodu). *Koryto vodního toku* je v platném zákonu definováno v § 44 následovně:

„Protéká-li vodní tok po pozemku, který je evidován v katastru nemovitostí jako vodní plocha, je korytem vodního toku tento pozemek. Protéká-li vodní tok po pozemku, který není evidován v katastru nemovitostí jako vodní plocha, je korytem vodního toku část pozemku zahrnující dno a břehy koryta až po břehovou čáru určenou hladinou vody, která zpravidla stačí protékat tímto korytem, aniž se vylévá do přilehlého území. V pochybnostech o hranici koryta vodního toku rozhodne místně příslušný vodoprávní úřad.“

Koryto vodního toku je tedy *pozemkem* – podle zákona č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky, ve znění pozdějších předpisů [135], je však *pozemkem vodní plocha*¹⁵⁰. *Vodní tok* je *povrchová voda*¹ (navíc definovaná „důkazem v kruhu“) a podle *Důvodové zprávy vládního návrhu novely zákona o vodách (vodního zákona)*, parlamentním tisku 688/0 – II. (zvláštní část) [146] pouze jako *res nullius*^{v)} (věc nikoho)¹⁵¹. Navíc *koryto vodního toku* zjevně není definováno jako *součást vodního toku* (na rozdíl od předcházejícího zákona č. 138/1973 Sb., [130]). Z uvedeného též vyplývá, že pokud nějaká věc není *součástí* jiné věci, pak jde (v právním pojetí) o věci dvě. Jednou *samostatnou věcí* je *koryto vodního toku*, druhou pak *vodní tok*. To, že *res* (věc) je *res nullius*^{v)} (věc nikoho), neznamena, že nejde o (právní) věc. Navíc (a to je podstatné) nejde u této kategorie o *res extra commercium* (věc vyjmutou z tzv. právního obchodu /vztahů/), ale o *res in commercio* (věc zahrnutou do tzv. právního obchodu)¹⁵². Pokud by bylo dovozováno z Randovy právní teorie – pak by u *povrchové*

¹⁴⁹ Poznámka k definici typu *ignotum per ignota*:

Jde o klasickou teorii právních definic. S kategorií pojem souvisí i nutnost jeho definování. Definicí se rozumí logická rovnost, na jejíž jedné straně (levé) je *definiendum* (gramaticky tento tvar odpovídá latinskému gerundivu – tedy slovesnému adjektivu trpného rodu, to vyjadřuje děj, který bude konán, má být konán nebo je nutně konán v neutru – což je gramaticky shodný tvar s gerundiem – v podstatě se slovesným substantivem). Tedy na levé straně je *cosi*, co je vhodné a nutné definovat, a na pravé straně je *definiens* (přezentní participium), to je to, čím se *definiendum* vymezuje. V právu se vyskytují především *definice zákonné*, což jsou definice uvedené přímo v textu *právního předpisu*, a to pokud možno na jeho začátku.

¹⁵⁰ Poznámka: Zákon č. 344/1992 Sb. [135] (s ohledem na členění pozemků podle § 2 odst. 3) vyjmenovává též *vodní plochu* (nikoliv *vodní tok* či *koryto vodního toku*). Podrobněji se této otázce budeme věnovat ještě v dílčí kapitole 5.4.

¹⁵¹ S přihlédnutím k výše uvedenému obecnému pojetí tohoto pojmu by však šlo pouze o část určenou k tzv. *obecnému nakládání s povrchovými vodami*.

¹⁵² Můžeme jen ocenit přístup autorů publikace [46]. Velmi názorné je též schéma uvedené v publikaci A. Hrdiny [40] (na str. 17). *Res nullius* lze dále členit na *res derelictae* (věci opuštěné), *res hostiles* (věci nepříteli), *insula in mari nata* (ostrovy vzniklé v moři /nikoliv v řece/) a *ferae bestiae* (divoká volně žijící zvířata). Vždy platilo, že za *věci nikoho* byly považovány věci, které doposud nikdo nevlastnil (samozřejmě je následně mohl vlastnit /*věci bez pána* – viz *ABGB* [123]/) Ty pak mohly neomezeně vstupovat „in commercio“. Vše lze shrnout tak, že *res nullius* (věc nikoho) nemůže být nikdy řazena do skupiny *res extra commercium* (věci vyjmutých z právního obchodu). Do této skupiny patřila totiž především podskupina věcí vyloučených ze soukromoprávního obchodu z důvodů náboženských – *res divini iuris* (věci božského práva, tj. chrámů a předmětů náboženského charakteru). Do uvedené podskupiny patřily *res sacrae* (chrámy a věci bohoslužebné) (pozor není zde analogie s majetkem církve – viz Randa v publikaci [96]), *res religiosae* (tj. náhroby a příslušné pozemky) a *res sanctae* (věci pod záštitou bohů – nedotknutelné a neporušitelné) – podrobně viz dílčí kapitola 2.3. Do skupiny

vody¹ šlo v daném případě jen o možnost odebrání části z celku *aqua profluens*ⁱ⁾ (tekoucí vody)¹⁵³.

Dovolíme si provést dílčí shrnutí – problematická je v současném českém *vodním právu* především právní definice *řeky (vodního toku)* v jejím celku (totalitě). Na závěr této dílčí kapitoly si též dovolíme ještě ocitovat (jde nám zde o ilustraci toho, kam až lze dospět při interpretaci stávajících definic obsažených v § 43 a 44) § 17 odst. 1 písm. a) zákona č. 254/2001 Sb. [137]:

„*Souhlas vodoprávního úřadu je třeba ke stavbám, zařízením nebo činnostem, k nimž není třeba povolení podle tohoto zákona, které však mohou ovlivnit vodní poměry, a to ke stavbám a zařízením na pozemcích, na nichž se nacházejí koryta vodních toků, nebo na pozemcích s takovými pozemky sousedících, pokud tyto stavby a zařízení ovlivní vodní poměry.*“

Podle § 44 téhož zákona však u *pozemku*, který je evidován v *katastru nemovitostí* jako *vodní plocha*, platí, že *korytem vodního toku* je právě tento *pozemek*. Lze si položit řečnickou otázku: „*Může se jeden pozemek nacházet na jiném pozemku (či nad jiným pozemkem)?*“ Pravděpodobně to fyzikálně možné není, podle § 17 zákona č. 254/2001 Sb. [137] však ano.

5.4 Související platné české právní předpisy – jejich věcná působnost a definice

Nejprve je vhodné se zmínit o zákonu č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů [134]. V § 2 odst. 3 zákon člení *pozemky* podle druhů na: ornou půdu, chmelnici, vinici, zahradu, ovocný sad, trvalý travní porost, *vodní plochu*, zastavěnou plochu a nádvoří a ostatní plochu. Prováděcím předpisem je vyhláška č. 26/2007 Sb., kterou se provádí zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů (katastrální vyhláška), ve znění vyhlášky č. 164/2009 Sb. [140]¹⁵⁴.

res extra commercium byly zahrnovány též věci patřící celému (římskému) národu, tj. *res publicae* (věci veřejné – nepřímo patřící římskému státu) a nakonec *res omnium communes* (věci všem společné) (viz dílčí kapitoly 1.5, 4.1 a 4.2).

¹⁵³ Když *vodu* odeberu – v tom okamžiku se stává mým *vlastnictvím*. Její množství však musí být plně v souladu s podmínkami stanovenými v § 6 pojednávaného zákona č. 254/2001 Sb. [137]. Mohu ji odnést na trh a tam (možná – což je více než sporné – evidentně by šlo o značně nepravděpodobnou hypotézu) prodávat květinářkám, které ji snad koupí, aby jim květiny neuvadly (u uloveného zvířete, které je právně povoleno ulovit bez *honebního* či *rybářského lístku*, by naopak zřetelně šlo o věc zahrnovanou do *res in commercio* /soukromoprávního obchodu/ – ve starém Římě by to byla všechna *volně se pohybující zvířata*).

¹⁵⁴ Podle § 4 odst. 4 této vyhlášky se v *katastru* jako *parcela* eviduje *pozemek*, na kterém je *vodní nádrž*, a *pozemek* tvořící *koryto vodního toku*, je-li jeho *koryto* široké nejméně 2 m. Dále pak se eviduje plocha zastavěná *vodním dílem*, včetně plochy funkčně související s tímto *vodním dílem*. V příloze vyhlášky je uvedena tabulka 2 – Způsob využití *pozemku*. S ohledem na vodo-hospodářskou problematiku jsou závazné položky označené kódem *druhu pozemku* č. 11. Pod kódem č. 6 (první sloupec tabulky) je uveden *rybník*. Ten je definován jako umělá *vodní nádrž*

Dalším významným (přímo věcně souvisejícím) právním předpisem je zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů [133], a to především s ohledem na § 3 odst. 1 písm. b) (uvádíme pouze úvodní část), kde jsou definovány *významné krajinné prvky*.

„Významný krajinný prvek jako ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky hodnotná část krajiny utváří její typický vzhled nebo přispívá k udržení její stability. Významnými krajinnými prvky jsou lesy, rašeliniště, **vodní toky**, rybníky, jezera, údolní nivy.“

S ohledem na tuto skutečnost je dále zapotřebí zdůraznit, že funkcí každého významného krajinného prvku není pouze akumulace vody v krajině, ale též řada dalších ekologicko-stabilizačních funkcí¹⁵⁵. Významný krajinný prvek je vždy zapotřebí chápat jako komplexní ekosystém. S ohledem na pojem *aqua profluens*¹⁾ (tekoucí voda) lze za relevantní označit především *vodní tok*.

Na závěr této dílčí kapitoly se zmíníme o poněkud odlišném pojetí pojmu *voda* obsaženém v § 2 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů [131]:

„Životním prostředím je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, **voda**, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie.“

6 SOUVISEJÍCÍ KOMUNITÁRNÍ A VYBRANÁ ZAHRANIČNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVA

6.1 Rámcová směrnice a její základní definice – právní a věcná analýza

Pro porovnání základních definic směrnice 2000/60/ES [142] uvádíme vícejazyčné znění dostupné na WWW: <http://eur-lex.europa.eu/RECH_naturel.do>.

určená především k chovu ryb s možností úplného a pravidelného vypouštění. Dále je v tabulce uvedeno pod kódem č. 7 *přirozené* nebo *upravené koryto vodního toku*. Je definováno jako *koryto vodního toku*, které vzniklo působením *tekoucí vody* a dalších přírodních faktorů (*bystřina, potok, řeka*) nebo jehož přírodní charakter je změněn technickými zásahy (například břehovým opevněním) nebo ohrázení. Dále následuje pod kódem č. 8 *umělé koryto vodního toku*. Jde o *koryto vodního toku*, které bylo vytvořeno uměle (například *opevněné koryto vodního toku, průplav, kanál* apod.). Pod kódem č. 9 je uvedena *přírodní vodní nádrž*. Jde o pozemek, na kterém je *vodní nádrž*, která nebyla vytvořena záměrnou lidskou činností (například *jezero, přírodní deprese naplněná vodou* apod.). Pod kódem č. 10 je uvedena definice *umělé vodní nádrže*. Jde o pozemek, na kterém je *vodní nádrž* vytvořená záměrnou lidskou činností – s výjimkou *rybníku a bazénu* ke koupání (například *velká vodní nádrž* vytvořená *přehradou, malá vodní nádrž, nádrž* vytvořená zatopením vytěžených ploch apod.). Poslední definice se týká *zamokřené plochy*. Jde o zemský povrch trvale nebo po převážnou část roku rozbředlý (*močál, mokřad, bažina*).

¹⁵⁵ Uvedená problematika je značně rozsáhlá – zasloužila by si zpracování samostatného příspěvku. Ve většině případů jde o úlohu vybraných *rašelinišť, vodních toků, rybníků a jezer* v souvislosti s výskytem *chráněných živočichů* či *chráněných rostlin*.

Article 2 Definitions	Článek 2 Definice	Článok 2 Definície	Artikel 2 Begriffsbestimmungen
For the purposes of this Directive the following definitions shall apply:	Pro účely této směrnice se:	Na účely tejto smernice sa prijímajú nasledujúce definície:	Im Sinne dieser Richtlinie gelten folgende Begriffsbestimmungen:
1. “Surface water“ means inland waters, except groundwater; transitional waters and coastal waters, except in respect of chemical status for which it shall also include territorial waters.	“povrchovými vodami“ rozumějí vnitrozemské vody s výjimkou vod podzemních, brakické a pobřežní vody; ve vztahu k problematice chemického stavu se též zahrnou teritoriální vody;	“Povrchová voda“ znamená vnútrozemskú vodu, okrem podzemnej vody; brakické vody a pobrežnú vodu, vo vzťahu k chemického stavu bude výnimočne zahŕňať tiež výsostné vody.	“Oberflächengewässer“: die Binnengewässer mit Ausnahme des Grundwassers sowie die Übergangsgewässer und Küstengewässer, wobei im Hinblick auf den chemischen Zustand ausnahmsweise auch die Hoheitsgewässer eingeschlossen sind;
2. “Groundwater“ means all water which is below the surface of the ground in the saturation zone and in direct contact with the ground or subsoil.	“podzemními vodami“ rozumějí veškeré vody pod zemským povrchem v pásmu nasycení a v přímém kontaktu s horninovým prostředím nebo půdním podložím;	“Podzemná voda“ znamená všetku vodu, ktorá je pod zemským povrchom v zóne nasýtenia a v priamom styku s pôdou alebo pôdnym podložím.	“Grundwasser“: alles unterirdische Wasser in der Sättigungszone, das in unmittelbarer Berührung mit dem Boden oder dem Untergrund steht;
3. “Inland water“ means all standing or flowing water on the surface of the land, and all groundwater on the landward side of the baseline from which the breadth of territorial waters is measured.	“vnitrozemskými vodami“ rozumějí veškeré stojaté nebo tekoucí vody na zemském povrchu a všechny podzemní vody na straně pevniny od základní čáry, od které se měří šířka teritoriálních vod;	“Vnútrozemská voda“ znamená všetku stojatú alebo tečúcu vodu na zemskom povrchu a všetku podzemnú vodu smerom k pevnine od základnej čiary, od ktorej sa meria šírka pásma výsostných vôd.	“Binnengewässer“: alle an der Erdoberfläche stehenden oder fließenden Gewässer sowie alles Grundwasser auf der landwärtigen Seite der Basislinie, von der aus die Breite der Hoheitsgewässer gemessen wird;
4. “River“ means a body of inland water flowing for the most part on the surface of the land but which may flow underground for part of its course.	“řekou“ rozumí útvar vnitrozemské vody tekoucí v převážné části po zemském povrchu, který ale může téci v části toku pod povrchem;	“Rieka“ znamená útvar vnútrozemskej vody tečúcej väčšinou na zemskom povrchu, ktoré však môžu časťou svojej trasy tiecť pod zemou.	“Fluss“: ein Binnengewässer, das größtenteils an der Erdoberfläche fließt, teilweise aber auch unterirdisch fließen kann;
5. “Lake“ means a body of standing inland surface water.	“jezerem“ rozumí útvar stojaté vnitrozemské povrchové vody;	“Jazero“ znamená útvar stojatej vnútrozemskej vody.	“See“: ein stehendes Binnenoberflächengewässer;

<p>6. “Transitional waters“ are bodies of surface water in the vicinity of river mouths which are partly saline in character as a result of their proximity to coastal waters but which are substantially influenced by freshwater flows.</p>	<p>“brakickými vodami“ rozumějí útvary povrchové vody poblíž ústí řek, které jsou svou povahou částečně slané v důsledku své blízkosti k pobřežním vodám, avšak jsou podstatně ovlivněné přítokem sladké vody;</p>	<p>“Brakická voda“ predstavuje útvary povrchovej vody v blízkosti výustení riek, ktoré majú čiastočne slaný charakter v dôsledku svojej blízkosti k pobrežným vodám, ale ktoré sú podstatne ovplyvnené prítokmi sladkej vody.</p>	<p>“Übergangsgewässer“: die Oberflächenwasserkörper in der Nähe von Flussmündungen, die aufgrund ihrer Nähe zu den Küstengewässern einen gewissen Salzgehalt aufweisen, aber im wesentlichen von Süßwasserströmungen beeinflusst werden;</p>
<p>7. “Coastal water“ means surface water on the landward side of a line, every point of which is at a distance of one nautical mile on the seaward side from the nearest point of the baseline from which the breadth of territorial waters is measured, extending where appropriate up to the outer limit of transitional waters.</p>	<p>“pobřežními vodami“ rozumějí povrchové vody, které se nacházejí směrem k pevnině od čáry, jejíž každý bod je ve vzdálenosti jedné námořní míle směrem do moře z nejbližšího bodu základní čáry, od které se měří šířka teritoriálních vod, a které případně dosahují až k vnější hranici brakických vod;</p>	<p>“Pobrežná voda“ znamená povrchovú vodu, ktorá sa nachádza smerom k pevnine od čiary, ktorej každý bod je vo vzdialenosti jednej morskej míle na morskej strane od najbližšieho bodu základnej čiary, od ktorej sa meria šírka pásma výsoštných vôd, tam kde je to primerané siahajú až po vonkajšiu hranicu brakických vôd.</p>	<p>“Küstengewässer“: die Oberflächengewässer auf der landwärtigen Seite einer Linie, auf der sich jeder Punkt eine Seemeile seewärts vom nächsten Punkt der Basislinie befindet, von der aus die Breite der Hoheitsgewässer gemessen wird, gegebenenfalls bis zur äußeren Grenze eines Übergangsgewässers;</p>
<p>8. “Artificial water body“ means a body of surface water created by human activity.</p>	<p>“umělým vodním útvarům“ rozumí útvar povrchové vody vytvořený lidskou činností;</p>	<p>“Umelý vodný útvar“ je útvar povrchovej vody vytvorený ľudskou činnosťou.</p>	<p>“künstlicher Wasserkörper“: ein von Menschenhand geschaffener Oberflächenwasserkörper;</p>

9. "Heavily modified water body" means a body of surface water which as a result of physical alterations by human activity is substantially changed in character, as designated by the Member State in accordance with the provisions of Annex II.	"silně ovlivněným vodním útwarem" rozumí útvar povrchové vody, který má v důsledku fyzických změn způsobených lidskou činností podstatně změněný charakter, jak jej vymezil členský stát v souladu s ustanoveními přílohy II;	"Výrazne zmenený vodný útvar" znamená útvar povrchovej vody, ktorého charakter sa v dôsledku fyzikálnych zmien spôsobených ľudskou činnosťou podstatne zmenil, ako to určí členský štát v súlade s ustanoveniami prílohy II.	"erheblich veränderter Wasserkörper": ein Oberflächenwasserkörper, der durch physikalische Veränderungen durch den Menschen in seinem Wesen erheblich verändert wurde, entsprechend der Ausweisung durch den Mitgliedstaat gemäß Anhang II;
10. "Body of surface water" means a discrete and significant element of surface water such as a lake, a reservoir, a stream ¹⁵⁶ , river or canal, part of a stream, river or canal, a transitional water or a stretch of coastal water.	"útwarem povrchové vody" rozumí samostatný a významný prvek povrchové vody, jako jsou jezero, nádrž, tok, řeka nebo kanál, část toku, řeky nebo kanálu, brakické vody nebo úsek pobřežních vod;	"Útvar povrchovej vody" znamená vymeziteľný a významný prvok povrchovej vody, ako napríklad jezero, nádrž, potok ¹⁵⁷ , rieka alebo kanál, časť potoka, rieky alebo kanála, brakickej vody, alebo pásma pobrežnej vody.	"Oberflächenwasserkörper": ein einheitlicher und bedeutender Abschnitt eines Oberflächengewässers, z. B. ein See, ein Speicherbecken, ein Strom ¹⁵⁸ , Fluss oder Kanal, ein Teil eines Stroms, Flusses oder Kanals, ein Übergangsgewässer oder ein Küstengewässerstreifen;

Můžeme si povšimnout, jak problematicky čeština (do určité míry) používá v odstavci 1 množné číslo *povrchové vody*¹. Překladatelé měli rovněž velmi obtížnou úlohu i u následujících definic. Jednou bylo použito množné číslo – jindy zas jednotné číslo. Němčina používá *vodstvo*^{x)}, a to rovněž v množném čísle. Nejde přesně o ekvivalent k „water“. Jde svým způsobem o lepší pojetí, které chápe *vodstvo* jako složku ekosystému a životního prostředí pro mnohé živočichy a rostliny – též využívané lidmi pro získávání *pitné vody* (*vody pro veřejnou potřebu*), využití k *plavbě*, využití *vodní energie* a pro *rekreaci*. Pokud jde o slovenské znění, tam je možné si povšimnout použití jednotného čísla (singuláru) *povrchová voda*¹ v odst. 1 a *podzemní voda* v odstavci 2.

Pro provedení následné analýzy byly pracovně označeny jednotlivé pojmy, které se v čl. 2 odst. 1 až 10 vyskytují.

¹⁵⁶ Pojem *stream* značí *potok* (vodní), *tok* (vodní), říčku, příval, záplavu, běh, chod, sled, *řeku* (vodní), *pramen* (vodní), směr, vodní proud, pramínek potu, *vodoteč*.

¹⁵⁷ Je zřejmé, že slovenský překladatel si lépe uvědomil mnohoznačnost anglického pojmu *stream*.

¹⁵⁸ *Strom* (podle dostupných slovníků) značí (v daném kontextu): tok, proud *vody* či větru, proud *řeky* či ledovce, *velkou řeku* (veletok, „veleřeku“ /starší výraz z 18. století/), *vodní tok*, *řeku*, proudění (či mj. elektrický proud). Spíše se však domníváme (s ohledem na sousedství s pojmem *Fluss*, že jde o *velkou řeku* (veletok) – viz ABGB [123] v § 287: „Landstraßen, **Ströme**, Flüsse, Seehäfen und Meeresufer, heißen ein allgemeines oder öffentliches Gut. [Silnice, **veletoky** (**velké řeky**), řeky, mořské přístavy a mořské pobřeží, se nazývají obecným nebo veřejným majetkem (statkem).]“ Pokud by tomu tak bylo (což je pravděpodobné), pak etymologicky stejný původ (germánský) u slova *stream* a *Strom* může vést k problematickému překladu z angličtiny do němčiny.

Povrchová voda (<i>Surface water</i>)	SW
Podzemní voda (<i>Groundwater</i>)	GW
Podzemní voda na straně pevniny od základní čáry, od které se měří šířka teritoriálních vod (<i>Groundwater on the landward side of the baseline from which the breadth of territorial waters is measured</i>)	GW _{LS}
Stojatá nebo tekoucí voda na zemském povrchu (<i>Standing or flowing water on the surface of the land</i>)	SFWS
Tekoucí voda na zemském povrchu (<i>Flowing water on the surface of the land</i>)	FWS
Tekoucí voda, která může téci v části toku pod povrchem (<i>Flowing water which may flow underground for part of its course</i>)	FWUP
Stojatá voda na zemském povrchu (<i>Standing water on the surface of the land</i>)	SWS
Vnitrozemská voda tekoucí po zemském povrchu (<i>Inland water flowing on the surface of the land</i>)	FIWS
Stojatá vnitrozemská povrchová voda (stojatá vnitrozemská voda na zemském povrchu) (<i>Standing inland surface water (standing inland water on the surface of the land)</i>)	SIWS
Vnitrozemská voda (<i>Inland water</i>)	IW
Brakická voda (<i>Transitional water</i>)	TW
Pobřežní voda (<i>Coastal water</i>)	CW
Řeka (<i>River</i>)	R
Jezero (<i>Lake</i>)	L
Nádrž (<i>Reservoir</i>)	RES
Potok (<i>Stream</i>)	STR
Kanál (<i>Canal</i>)	CAN
Úsek pobřežních vod (<i>Stretch of coastal water</i>)	CW _{STRECH}
Útvar povrchové vody (<i>Body of surface water</i>)	BSW (SW _{BODY})

Pokusme se o matematicko-logické vyjádření výše uvedených označených pojmů. Nedůslednosti při používání množného čísla (plurálu) a jednotného čísla (singuláru) v anglické (především však v české verzi) bylo zapotřebí v následujícím uváděném přehledu korigovat i na základě německého textu.

2. “Groundwater” means all water which is below the surface of the ground in the saturation zone and in direct contact with the ground or subsoil. GW (samostatně definována)
3. “Inland water” means all standing or flowing water on the surface of the land, and all groundwater on the landward side of the baseline from which the breadth of territorial waters is measured. $IW = SFWS + GW_{LS}$
 $IW = (FWS + SWS) + GW_{LS}$
6. “Transitional waters” are bodies of surface water in the vicinity of river mouths which are partly saline in character as a result of their proximity to coastal waters but which are substantially influenced by freshwater flows. $n \cdot TW = n \cdot SW_{BODY(\text{in the river mouth})}$
 $TW = SW_{BODY(\text{in the river mouth})}$
7. “Coastal water” means surface water on the landward side of a line, every point of which is at a distance of one nautical mile on the seaward side from the nearest point of the baseline from which the breadth of territorial waters is measured, extending where appropriate up to the outer limit of the transitional waters. $CW = SW_{(\text{terr.w.} - 1 \text{ mile})}$
1. “Surface water” means inland waters, except groundwater; transitional waters and coastal waters, *except in respect of chemical status for which it shall also include territorial waters.* $SW = n \cdot IW - GW + n \cdot TW + n \cdot CW$
4. “River” means a body of inland water flowing for most part on the surface of the land but which may flow underground for part of its course. $R = (FWS + (FWUP))_{BODY}$
5. “Lake” means a body of standing inland surface water. $L = SWS_{BODY}$
10. “Body of surface water” means a discrete and significant element of surface water such as a lake, a reservoir, a stream, river or canal, part of a stream, river or canal, a transitional water or a stretch of coastal water. $BSW = R$ $BSW = R_{PART}$
 $BSW = L$
 $BSW = RES$
 $BSW = STR$ $BSW = STR_{PART}$
 $BSW = CAN$ $BSW = CAN_{PART}$
 $BSW = TW$
 $BSW = CW_{STRECH}$

Jako zásadní vztah lze označit odst. 1. Slovy vyjádřeno, jde o to, že *povrchová voda*¹ (*Oberflächengewässer*) nebo v množném čísle (plurálu) *povrchové vody* je (jsou) sjednocením všech (proto používáme označení „n“) *vnitrozemských vod*, ale až po vyčlenění *podzemní vody* spolu se všemi brakickými a pobřežními vodami.

Útvar povrchové vody je naopak definován jako výčet (byť neúplný) – útvarem je *řeka, potok* (spíše než ne zcela vhodný překlad *tok*), *kanál, jezero, vodní nádrž* – popřípadě část *řeky* či *kanálu*.

6.2 Směrnice 76/464/EHS o znečištění způsobeném určitými nebezpečnými látkami vypouštěnými do vodního prostředí a její základní definice

Poněkud odlišnější definice lze nalézt ve směrnici Rady 76/464/EHS ze dne 4. května 1976 o znečištění způsobeném určitými nebezpečnými látkami, vypouštěnými do vodního prostředí Společenství [141] (ve znění dodatků). Směrnice má v současnosti tzv. kodifikované znění. Uvádíme pouze znění čl. 1.

Article 1

1. Subject to Article 8, this Directive shall apply to:

- inland surface water,
- territorial waters,
- internal coastal waters,
- ground water,

2. For the purposes of this directive:

(a) “inland surface water” means all static or flowing fresh surface water situated in the territory of one or more Member States;

(b) “internal coastal waters” means waters on the landward side of the base line from which the breadth of territorial waters is measured, extending, in the case of watercourses, up to the fresh-water limit;

(c) “fresh-water limit” means the place in the watercourse where, at low tide and in a period of low fresh-water flow, there is an appreciable increase in salinity due to the presence of sea-water.

Článek 1

1. Tato směrnice se podle článku 8 vztahuje na:

- vnitrozemské povrchové vody,
- teritoriální vody,
- vnitřní pobřežní vody,
- podzemní vody.

2. Pro účely této směrnice se rozumí:

a) „vnitrozemskými povrchovými vodami“ všechny stojaté nebo tekoucí sladké vody nacházející se na území jednoho nebo více členských států;

b) „vnitřními pobřežními vodami“ vody nacházející se mezi pevninou a základní hranicí, od níž se měří šířka teritoriálních vod, a která v případě vodních toků dosahuje až k sladkovodní hranici;

c) „sladkovodní hranicí“ místo na vodním toku, kde při odlivu a v období nízkého průtoku sladkých vod dochází k patrnému vzrůstu slanosti vlivem přítomnosti mořských vod.

V písm. a) jsou definovány *vnitrozemské povrchové vody* jako veškeré *stojaté* či *tekoucí* sladké (*povrchové*) vody (*fresh water* – směrnice 2000/60/ES [142] tento pojem používá velmi ojediněle). Pokud bychom se pokusili o matematicko-logické vyjádření, došli bychom ke zcela odlišným závěrům než u čl. 2 směrnice 2000/60/ES [142].

6.3 Bavorský vodní zákon – úvodní ustanovení

Ze zahraniční právní úpravy jsme vybrali na ukázkou bavorský vodní zákon [145]. S ohledem na věcné zaměření této publikace uvádíme jen část – a to jeho úvodní ustanovení.

„Art. 1 *Sachlicher Geltungsbereich* (zu § 1 WHG) [Článek 1 *Věcný rozsah platnosti* (k § 1 WHG)]

(1) *Dieses Gesetz gilt für die in § 1 Abs. 1 des Wasserhaushaltsgesetzes (WHG) bezeichneten Gewässer und für das nicht aus Quellen wild abfließende Wasser.* [Tento zákon

platí pro vodstva označená v § 1, odst. 1 zákona o hospodaření s vodou (WHG) a pro vodu, která neodtéká divoce z pramenů.]

(2) Das Wasserhaushaltsgesetz und dieses Gesetz sind nicht anzuwenden auf [Zákon o hospodaření s vodou a tento zákon se nepoužívají pro]

1. Be- und Entwässerungsgräben [závlahové a odvodňovací kanály],

2. kleine Teiche und Weiher, wenn sie mit einem anderen Gewässer nicht oder nur durch künstliche Vorrichtungen verbunden sind [malé rybníky a malá „jezera“, jestliže nejsou spojena s jinými vodami vůbec nebo jen umělým zařízením],

soweit sie von wasserwirtschaftlich untergeordneter Bedeutung sind. §§ 3 bis 7, 25, 32, 37, 50 bis 61, 89, 90, 100 bis 106 WHG und Art. 4 bis 14, 18, 19, 31 bis 34, 55, 58, 59, 60, 62, 63, 74 dieses Gesetzes, ferner die Vorschriften über das Einleiten und Einbringen von Stoffen in ein Gewässer bleiben unberührt [rovněž pak pokud tato (vodstva) mají jen podřadný vodohospodářský význam. § 3 až 7, 25, 32, 37, 50 až 61, 89, 90, 100 až 106 WHG a čl. 4 až 14, 18, 19, 31 až 34, 55, 58, 59, 60, 62, 63, 74 tohoto zákona; dále předpisy o zavádění a vhažování látek do vod zůstávají nedotčeny].

Art. 2 Einteilung der oberirdischen Gewässer [Článek 2 Rozdělení povrchových vodstev]

(1) Die oberirdischen Gewässer mit Ausnahme des wild abfließenden Wassers werden nach ihrer wasserwirtschaftlichen Bedeutung eingeteilt in [Povrchová vodstva se s výjimkou divoce odtékající vody (jedná se o bystřiny) podle svého vodohospodářského významu dělí na]:

1. Gewässer erster Ordnung [vodstva prvního řádu]:

die Bundeswasserstraßen und die in dem anliegenden Verzeichnis (Anlage 1) aufgeführten Gewässer [spolkové (nikoliv zemské) vodní cesty a vodstvo uvedené v příloženém seznamu (příloha č. 1 k zákonu)],

2. Gewässer zweiter Ordnung [vodstva druhého řádu]:

Gewässer, die in das nach Art. 3 aufzustellende Verzeichnis eingetragen sind [vodstva zapsaná v seznamu, který má být zpracován podle čl. 3],

3. Gewässer dritter Ordnung [vodstva třetího řádu]:

alle anderen Gewässer [všechna ostatní vodstva].

(2) Altarme, die mit dem Gewässer bei Mittelwasserstand verbunden sind, Nebenarme, Flutmulden, Hafengewässer und ähnliche Verzweigungen eines Gewässers (ausgenommen Seitenkanäle) gehören zu der Ordnung des Gewässers an der Stelle, an der das Seitengewässer vom Hauptgewässer abzweigt, soweit in Anlage 1 zu diesem Gesetz oder im Verzeichnis der Gewässer zweiter Ordnung (Art. 3) nichts anderes bestimmt ist. [Stará říční ramena, která jsou s tokem spojena při středním vodním stavu, vedlejší ramena, zaplavené prohlubně, přístavní vodstva a podobná větvení vodstva (s výjimkou bočních kanálů) patří k řádu vodstva v místě, kde se boční tok odvětňuje od hlavního vodstva, pokud v příloze č. 1 k tomuto zákonu nebo v seznamu vodstev druhého řádu (čl. 3) není stanoveno jinak].

(3) Soll ein Gewässer oder eine Gewässerstrecke mit nur örtlicher Bedeutung die Eigenschaft einer Bundeswasserstraße erhalten oder verlieren, so kann das Staatsministerium für Umwelt und Gesundheit die hierfür nach § 2 Abs. 1 Satz 1 des Bundeswasserstraßengesetzes erforderliche Vereinbarung mit dem Bund abschließen. Das Staatsministerium für Umwelt und Gesundheit wird ermächtigt, in diesem Fall durch Rechtsverordnung die Ordnung des Gewässers zu bestimmen. [Má-li vodstvo nebo úsek vodstva (toku) jen místního významu získat nebo ztratit vlastnosti spolkové vodní cesty, může pro to zemské (státní) ministerstvo pro životní prostředí a zdraví uzavřít potřebnou dohodu podle § 2, odst. 1, věta 1 Spolkového zákona o vodních cestách se Spolkem. Zemské (státní) ministerstvo pro životní prostředí

a zdraví je zmocněno v tomto případě stanovit prováděcím právním předpisem (vyhláškou) řád vodstva].

Art. 3 Gewässerverzeichnisse [Článek 3 Seznamy vodstev]

(1) Das Staatsministerium für Umwelt und Gesundheit wird ermächtigt, durch Rechtsverordnung das Verzeichnis der Gewässer zweiter Ordnung und ein Wildbachverzeichnis aufzustellen. In das Verzeichnis der Gewässer zweiter Ordnung sind die nicht zur ersten Ordnung gehörenden Gewässer aufzunehmen, die wasserwirtschaftlich, insbesondere wegen ihrer Wasser-, Geschiebe-, Schwebstoff- oder Eisführung, wegen ihrer ökologischen Funktionen oder wegen ihrer Nutzbarkeit von größerer Bedeutung sind. In das Verzeichnis der Wildbäche sind die Gewässer dritter Ordnung einzutragen, die zumindest streckenweise wildbachtypische Eigenschaften aufweisen. Die Aufnahme in ein Gewässerverzeichnis nach Sätzen 1 bis 3 kann auf einzelne Gewässerabschnitte beschränkt werden. [Zemské (státní) ministerstvo pro životní prostředí a zdraví je zmocněno vydat prostřednictvím prováděcího právního předpisu seznam vodstev druhého řádu a seznam bystřin. Do tohoto seznamu je třeba zahrnout vodstva, která nepatří k prvnímu řádu, která však mají větší vodohospodářský význam, zejména vzhledem k velikosti průtoku, množství nánosů, splavenin, nebo ledochodu nebo kvůli svým ekologickým funkcím, nebo i ta vodstva, která s ohledem na jejich využívání mají větší význam. Do seznamu bystřin jsou zahrnuta vodstva třetího řádu, která mají v některé části vlastnost bystřiny. Výjimky s ohledem na zařazení vodstva do seznamu podle první až třetí věty mohou být omezeny jen na jednotlivé úseky vodstva.]

(2) Das Staatsministerium für Umwelt und Gesundheit gibt ein Verzeichnis aller Wasserkörper bekannt. Es umfasst Oberflächenwasserkörper und Grundwasserkörper und ordnet sie Planungseinheiten zu. [Zemské (státní) ministerstvo pro životní prostředí a zdraví zveřejní seznam všech vodních útvarů. Ten zahrnuje jak seznam útvarů povrchové vody, tak útvarů podzemní vody, včetně jejich přiřazení k plánovacím oblastem.]

Art. 4 Duldungspflicht [Článek 4 Povinnost strpět újmu]

Durch Benutzungsbedingungen und Auflagen sind Art, Maß und Dauer der Duldungspflicht, insbesondere die Folgen der Beendigung der Benutzung zu regeln. Die zur Duldung Verpflichteten können für Gewässerbenutzungen, für die eine behördliche Zulassung erteilt worden ist, von den die Gewässerbenutzung ausübenden Personen ein Entgelt verlangen. Ist der Freistaat Bayern zur Duldung verpflichtet, kann das Entgelt als Nutzungsgebühr erhoben werden. Die Gebührenpflicht, die Höhe der Gebühr, das Festsetzungs- und Erhebungsverfahren werden durch Rechtsverordnung des Staatsministeriums für Umwelt und Gesundheit geregelt. [Skrze podmínky užívání a omezující podmínky je stanoven typ, míra a trvání povinnosti strpět újmu, obzvláště následky vyplývající z ukončení užívání vodstva (vodního toku). Ti, co jsou povinni strpět újmu, mohou za užívání vodstva, kterému bylo uděleno úřední povolení, požadovat náhradu od těch, kteří užívají toto vodstvo. Pokud je tímto subjektem, který má povinnost strpět újmu, svobodný stát Bavorsko, může být tato náhrada realizována jako poplatek za užívání. Povinnost platit poplatek, výška poplatku, stanovení a vybírání poplatku se určí v prováděcím právním předpisu (vyhlášce) zemského (státního) ministerstva pro životní prostředí a zdraví].

Art. 5 Eigentum an den Gewässern erster Ordnung [Článek 5 Vlastnictví vodstev prvního řádu]

Soweit das Eigentum an einem Gewässer erster Ordnung einem anderen als dem Bund oder dem Freistaat Bayern zusteht, kann der Freistaat Bayern das Eigentum nach den Vorschriften des Bayerischen Gesetzes über die entschädigungspflichtige Enteignung in Anspruch nehmen. [Pokud přísluší vlastnictví vodstev prvního řádu někomu jinému nežli Spolku

nebo Svobodnému státu Bavorsko, může Svobodný stát Bavorsko požadovat vyvlastnění majetku podle předpisů bavorských zákonů cestou vyvlastnění s povinným odškodněním.]

Art. 6 *Eigentum an Gewässern, die kein selbständiges Grundstück bilden* [Článek 6 Vlastnictví vodstev, která netvoří samostatný pozemek]

(1) *Bildet ein fließendes Gewässer kein selbständiges Grundstück, so ist es Bestandteil der Ufergrundstücke.* [Netvoří-li tekoucí vodstvo (vodní tok) samostatný pozemek, je součástí pobřežních pozemků.]

(2) *Gehören die Ufer verschiedenen Eigentümern, so ist vorbehaltlich abweichender privatrechtlicher Regelung Eigentumsgrenze* [Patří-li břehy různým majitelům, pak je s výhradou odchylných soukromoprávních úprav hranic vlastnictví]:

1. *für gegenüberliegende Ufergrundstücke eine durch die Mitte des Gewässers bei Mittelwasserstand zu ziehende Linie* [pro pobřežní pozemky, ležící naproti sobě, linie, kterou je třeba táhnout středem vodního toku (vodstva) při středním stavu vody],
2. *für nebeneinanderliegende Ufergrundstücke eine von dem Endpunkt der Landgrenze rechtwinklig zu der in Nummer 1 bezeichneten Mittellinie zu ziehende Linie.* [pro pobřežní pozemky, ležící vedle sebe, linie vedená z koncového bodu hranice pozemku v pravém úhlu ke středové linii, popsané v bodě 1.]

Lze jen ocenit výše uvedené přesné majetkoprávní vymezení vodstva. Těmto zásadním otázkám se „bohužel“ český zákon č. 254/2001 Sb. [137] dodnes „vyhýbá“. V naší právní úpravě existuje pouze dělení na významné vodní toky a drobné vodní toky. Rozhodujícím není institut vlastnictví, ale tzv. správa vodních toků. Německý zákon naopak zakládá celou právní úpravu výhradně na jednoznačném majetko-právním vymezení. Do vodstva prvního řádu patří vodní cesty (kanály) a vodstvo (tj. v české terminologii vodní toky, jezové zdrže, nádrže, rybníky, atp.) patřící většinou buď Spolkové republice Německo nebo Svobodnému státu Bavorsko. Toto významné vodstvo může občas patřit i soukromým osobám – německý právní řád však „neváhá“ (na rozdíl od českého) aplikovat (ve veřejném zájmu) institut vyvlastnění (s povinným odškodněním). Pokud jde o vodstvo třetího řádu (nevýznamné drobné vodní toky, soukromé vodní nádrže a rybníky), tam většinou platí, že patří buď obcím, nebo soukromým osobám.

Další důležitou odlišností je to, že vodstvo je chápáno jako prostorový celek (voda – vodní prostředí, dno a břehy), nikoliv jako „vodní tok“ bez svého „koryta“. Zároveň je v německém zákonu zcela jednoznačně vymezeno, že závlahové a odvodňovací kanály nepatří pod pojem vodstvo (dokonce nejsou ani v působnosti zemského zákona). V České republice je naopak řada závlahových a odvodňovacích kanálů zařazována mezi drobné vodní toky (převážně ve správě ZVHS).

6.4 Slovenský zákon č. 364/2004 Z. z. o vodách – definice povrchové vody, vodního toku a vodního útvaru

Na začátku, a to v § 1 je vymezen účel a předmět právní úpravy slovenského zákona č. 364/2004 Z. z. [144]. Ten má vytvářet podmínky pro všestrannou ochranu vod a vodních ekosystémů, a to dokonce i s ohledem na ekosystémy v krajině, které jsou na vodě přímo závislé. Uvedené ustanovení je velmi podobné § 1 českého zákona č. 254/2001 Sb. [137]. Dále pak slovenský vodní zákon má za účel zlepšování stavu

vod. Uvedená formulace je více v souladu s pojetím směrnice 2000/60/ES [142] – oproti českému zákonu, ve kterém je stanoveno, že cílem je (pouze) zlepšení *jakosti povrchových a podzemních vod*. Na rozdíl od českého zákona – kde účelem je též mj. zajištění *zásobování obyvatelstva pitnou vodou*, je ve slovenském zákonu obsažena formulace „zachovanie alebo zlepšovanie stavu vôd“ a „účelné, hospodárne a trvalo udržateľné využívanie vôd“. Slovenský zákon má ve svém účelu zjevně širší pojetí i v tom, že klade velký důraz na systém *plánování v oblasti vod*, a to i ve vazbě na *snižování nepříznivých účinků vod*. V § 1 odst. 1 písm. a) je rovněž navíc proveden odkaz na § 3 zákona č. 17/1992 Zb. „o životnom prostredí, v znení neskorších predpisov“¹⁵⁹.

Důležité definice ve slovenském zákonu č. 364/2004 Z. z. [144] se nacházejí především v § 2 (uvádíme pouze vybrané):

„Na účely tohto zákona

- a) *riekou je útvar vnútrozemskej vody tečúcej väčšinou na zemskom povrchu, ktorá však môže časťou svojej trasy tiecť pod zemou,*
- b) *jazerom je útvar stojatej vnútrozemskej vody,*
- c) *vnútrozemskou vodou je stojatá voda alebo tečúca voda na zemskom povrchu a podzemná voda smerom k pevnine od základnej čiary, od ktorej sa meria šírka pásma výsostných vôd,*
- d) *vodným útvarom je trvalé alebo dočasné sústredenie vody na zemskom povrchu alebo pod jeho povrchom, ktoré je charakterizované typickými formami výskytu a znakmi hydrologického režimu,*
- e) *útvarom povrchovej vody je vymedzená významná časť povrchovej vody, napríklad jazero, nádrž, potok alebo jeho úsek, rieka alebo jej úsek, kanál, časť brakickej vody alebo pásma pobrežnej vody,*
- g) *výrazne zmeneným vodným útvarom je útvar povrchovej vody, ktorého charakter sa pôsobením ľudskej činnosti podstatne zmenil a je určený podľa príslušnej klasifikácie (§ 81 ods. 2),*
- h) *umelým vodným útvarom je útvar povrchovej vody vytvorený ľudskou činnosťou.“*

Důležitá pak jsou rovněž i některá (vybraná) ustanovení v § 4:

„(1) *Vody sa členia na povrchové vody a podzemné vody.*

(2) *Povrchovými vodami sú vnútrozemské vody okrem podzemných vôd, brakické vody a pobrežné vody. Povrchové vody vo vzťahu k chemickému stavu podľa § 4a ods. 6 výnimočne zahŕňajú aj výsostné vody. Povrchovými vodami sú aj vody, ktoré sa vyskytujú na území chránenom pred zaplavením pri povodni a ktoré nemôžu pri zvýšenom vodnom stave vo vodnom toku odtekať prirodzeným spôsobom (ďalej len "vnútoraná voda").“*

Delší komentář není zapotřebí, je zřejmé, že aproximace směrnice 2000/60/ES [142] byla provedena velmi pečlivě. Ve stávajícím českém zákonu 254/2001 Sb. [137] není např. obsažena definice *řeky* a *jezera* (příslušné definice se předpokládají až v dosud nevydaném prováděcím předpisu připravovaném na základě zmocnění v § 21 odst. 3). Na závěr kapitoly ještě uvedeme definici *vodního toku* (§ 43 zákona č. 364/2004 Z. z. [144])

¹⁵⁹ V tomto zákonu je obsažena následující definice: „*Ekosystém je funkčná sústava živých a neživých zložiek životného prostredia, ktoré sú navzájom spojené výmenou látok, tokom energie a odovzdávaním informácií a ktoré sa vzájomne ovplyvňujú a vyvíjajú v určitom priestore a čase.“*

„(1) Vodným tokom je **vodný útvar** trvalo alebo občasne tečúcich povrchových vôd po zemskom povrchu v prirodzenom koryte alebo v umelom koryte, **ktoré je jeho súčasťou**, a ktorý je napájaný z vlastného povodia alebo z iného vodného útvaru. Vodným tokom sú aj vody v slepých ramenách, mŕtvych ramenách a odstavených ramenách, ak sú ovplyvňované hydrologickým režimom vodného toku, ako aj vody umelo vzduté v koryte. Vodným tokom zostávajú aj povrchové vody, ktorých časť tečie pod zemským povrchom alebo zakrytými úsekmi.

(2) Ak preteká vodný tok po pozemku, ktorý je evidovaný v katastri nehnuteľností ako vodná plocha so spôsobom využitia pozemku ako vodný tok, je tento pozemok korytom. Ak preteká vodný tok po pozemku, ktorý nie je takto evidovaný v katastri nehnuteľností, je korytom pozemok tvoriaci dno a brehy, v ktorých odtekajú vody až po brehovú čiaru.

(3) Prirodzeným korytom je pozdĺžne ohraničený zemský povrch, ktorý vznikol pôsobením tečúcej vody a ďalších prírodných faktorov. Za prirodzené koryto sa považuje aj koryto upraveného vodného toku.

(4) Umelým korytom je koryto, ktorého dno a brehy sú umelo vytvorené a do ktorého je voda odvedená, najmä vodný kanál, vodný náhon a prieplav.

(5) Brehovou čiarou prirodzeného koryta je priesečnica vodnej hladiny s príľahlými pozemkami, po ktorú voda stačí pretekať medzi brehmi bez toho, aby sa vylievala do príľahlého územia. Brehová čiara umelého koryta je určená v dokumentácii stavebných úprav.

(6) **Riečny materiál v koryte je súčasťou vodného toku.**

(7) V pochybnostiach o tom, či ide o vodný tok, prirodzené koryto alebo umelé koryto a o hranicu koryta, rozhodne orgán štátnej vodnej správy na základe poznania prírodných podmienok, s prihliadnutím na brehovú čiaru susedných úsekov vodného toku.“

Zajímavé je, že slovenské pojetí má veľmi blízko k zásadám smernice 2000/60/ES [142] – za súčasť vodného toku se považuje jak koryto vodního toku (viz zrušený český zákon č. 138/1973 Sb. [130]), tak i říční materiál v jeho korytě. V českém zákonu se za vodní tok považuje pouze a jen vlastní tekoucí povrchová voda (H_2O) (viz kapitolu 5.3).

7 CELKOVÉ SHRNU TÍ A ZÁVĚRY

Rozsáhlé závěrečné hodnocení by bylo do určité míry nadbytečné. Hlavním problémem stávajícího českého vodního práva je to, že základní definice platného zákona č. 254/2001 Sb. [137] vycházely z pojetí uvedeného v parlamentním tisku 688/0 – II. (zvláštní části) [146]. V souladu s publikací [45] lze konstatovat, že jde o pojetí poněkud sporné, které je odlišné od zásad stanovených jak v základních dokumentech římského práva [147], [149], tak v Obecném občanském zákoníku (ABGB) [123] – následně pak v říšském vodním zákonu č. 93/1869 ř. z. [124] a českém vodním zákonu č. 71/1870 čes. z. z. [75], [110], [119], [125].

Za vhodnější koncepci je dokonce možné spíše označit starší české pojetí obsažené v příslušných ustanoveních zrušeného zákona č. 138/1973 Sb. [130] (především jde o definici vodního toku). S ohledem na zahraniční právní úpravu jsme pro srovnání vybrali též platný bavorský vodní zákon [145] a slovenský zákon č. 364/2004 Z. z. [144]. U obou právních předpisů je možné shledat rovněž zcela odlišné definování vodního toku, než je tomu u stávajícího platného českého vodního zákona č. 254/2001 Sb. [137] (naopak spíše ve shodě se zrušeným českým zákonem č. 138/1973 Sb. [130]).

7.1 Závěrečné shrnutí – pojem *aqua profluens* (tekoucí voda) a *ius civile* (občanské právo)

Pojem *aqua profluens*ⁱ⁾ (tekoucí voda) ve vazbě na pojem *res omnium communes*ⁱⁱ⁾ (věci všem společné) se po provedených historicko-právních analýzách (obsažených především v kapitole 4.1 a následně pak 4.2 – studie Perniceho [83]) jeví z hlediska praktického *vodního práva* jako obtížně aplikovatelný.

Pro obnovené základy českého *vodního práva* by mohla být nalezena možná cesta – a to využití „osvědčeného“ římského právního pojmu *res publica* (věc veřejná), a to ve smyslu *ius civile* (práva občanského). Přesně tak bylo postupováno při tvorbě příslušných ustanovení (s ohledem na tekoucí řeky) jak u *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* (Obecného občanského zákoníku – *ABGB*) [123], tak u říšského vodního zákona č. 93/1869 ř. z. [124] – následně pak i při sestavování českého vodního zákona č. 71/1870 čes. z. z. [75], [110], [119], [125]. Rovněž výše uvedený bavorský vodní zákon (viz kapitolu 6.3) zachoval ve svých ustanoveních „klasické“ římské *vodoprávní* pojetí.

Jako zásadní nesrovnalost, vyskytující se v současně platném českém vodním zákonu č. 254/2001 Sb. [137], s ohledem na pojem *pozemek* – tím i na oblast *občanskoprávní*, je možné označit stávající definice obsažené v § 43 a 44 tohoto zákona. Svě výhrady autor uvedl především v dílčí kapitole 5.3. Některé si dovolíme opětovně zopakovat.

Definice *vodního toku* je zjevně nesprávná. S ohledem na zrušený zákon č. 138/1973 Sb. [130] je možné konstatovat to, že došlo ke změně původního pojetí, podle kterého byly *vodní toky* trvale *tekoucími vodami* (po zemském povrchu mezi břehy buď v *korytě* přirozeném /popřípadě upraveném/) – a to vždy včetně jejich *koryt*. Vznikla nová formulace, podle které dnes platí, že „*vodní toky jsou povrchové vody tekoucí vlastním spádem v korytě trvale nebo po převažující část roku, a to včetně vod v nich uměle vzdutých*“ (*vodní toky* jsou tak podle platné právní úpravy jen *povrchovými vodami* – bez svých *koryt*). Tato *koryta* (nikoliv *vodní toky*) jsou podle § 44 zákona č. 254/2001 Sb. [137] chápána jako *pozemky* ve smyslu zákona č. 344/1992 Sb. [135]. Dále pak na základě znění § 3 odst. 1 tohoto zákona platí, že *povrchové vody* nejsou *předmětem vlastnictví*, též se s nimi nepočítá jako se *součástí* či *příslušenstvím pozemku*, na němž nebo pod nímž se vyskytují¹⁶⁰. Z uvedeného též vyplývá, že pokud nějaká věc není *součástí jiné věci*, jde (v právním pojetí) o *věci dvě*. Jednou *samostatnou věcí* je *koryto vodního toku*, druhou pak *vodní tok*.

Čtenář by mohl namítnout, že se autor této publikace mýlí – že je přípustná ještě jedna varianta, a to, že v daném případě existuje pouze jedna právní věc; tou by se stalo pouze *koryto vodního toku*. *Vodní toky* (podle definice uvedené v § 43 právně totožné s pojmem *povrchové vody*) by pak *věcí* nebyly. Tento názor by se však následně

¹⁶⁰ Pouze na okraj uvedeme, že „klasické“ pojetí podle *ABGB* [123] chápalo *pozemek* nejen jako část zemského povrchu, ale též jako určitý prostor „pod“ a „nad“ zemským povrchem (tj. jako prostor – viz též Kindl v článku [47]). Parcelou je naopak jen geometrický (dvourozměrný) obraz pozemku na katastrálních mapách označený parcelním číslem.

dostal do rozporu se stanoviskem *Důvodové zprávy vládního návrhu novely zákona o vodách (vodního zákona)*, uvedeným v parlamentním tisku 688/0 – II. (zvláštní části) [146], kde je obsažena formulace:

„*Povrchové ani podzemní vody nejsou pro svou neovladatelnost předmětem vlastnických ani dalších soukromých práv s vlastnictvím spojených a jsou v tomto smyslu věcí bez pána (res nullius).*“

Na tomto místě je zapotřebí zopakovat to, co jsme uvedli v dílčí kapitole 5.3. Pokud *res* (věc) je *res nullius*^{v)} (věc nikoho), pak uvedené neznámá, že nejde v daném případě o (právní) věc. Ostatně výše citovaný úryvek rovněž hovoří o věci (byť bez pána). Ze všech uvedených úvah jednoznačně vyplývá (s ohledem na platné znění zákona č. 254/2001 Sb. [137]) jako možná pouze varianta takového právního výkladu, podle kterého by v daném případě bylo právní věcí jak *koryto vodního toku*, tak *vodní tok*. V daném případě by tedy *vodní tok* (věc) nebyl součástí *koryta vodního toku* (rovněž /právní/ věcí), a tak by kromě definice uvedené v § 120 odst. 2 Občanského zákoníka [129] – a to, že „*stavba není součástí pozemku*“¹⁰⁶, existovala rovněž obdobná „nepřímá“ legální definice též v zákonu č. 254/2001 Sb. [137] pro pojem *vodní tok*. Ten bychom mohli následně označit za „paralelní“ s pojmem *stavba* (která není součástí *pozemku*), protože *vodní tok* též není součástí *koryta vodního toku* (které je rovněž *pozemkem*). Následně pak může pečlivého čtenáře zákona č. 254/2001 Sb. [137] svým způsobem „udivit“ definice obsažená v § 55 odst. 1 písm. a):

„*Vodní díla jsou stavby, které slouží ke vzdouvání a zadržování vod, umělému usměrňování odtokového režimu povrchových vod, k ochraně a užívání vod, k nakládání s vodami, ochraně před škodlivými účinky vod, k úpravě vodních poměrů nebo k jiným účelům sledovaným tímto zákonem, a to zejména přehrady, hráze, vodní nádrže, jezy a zdrže.*“

Z uvedené formulace vyplývá, že podle současné právní úpravy lze následně dovodit (než by se na první pohled mohlo zdát), že mezi *nádrží* a *vodním tokem* v podstatě neexistuje zásadní pojmový rozdíl. Velké *vodní nádrže* (s plochou větší než 0,5 km²) jsou však rovněž podle směrnice 2000/60/ES [142] *vodními útvary stojaté povrchové vody*.

7.2 Závěrečné shrnutí – pojem *aqua profluens* (tekoucí voda), *ius naturale* (přírozené právo) a *habitatio aquatica* (vodní prostředí)

V předešlé dílčí kapitole jsme na základě analýzy pojmu *aqua profluens*ⁱ⁾ (tekoucí vody) došli k názoru, že jeho případná aplikace, s ohledem na „filosofický“ pojem *res omnium communes*ⁱⁱ⁾ (věci všem společné), se jeví z hlediska praktického *vodního práva* jako spíše neschůdná. S ohledem na uvedenou skutečnost je zřejmé, že tato dílčí (souhrnná a závěrečná) dílčí kapitola se bude věnovat spíše aspektům jen obecně-filosofickým.

Čtenář může namítnout, zda bylo vůbec nutné to, že se autor snažil nalézat pouze jakési obecné zásady, a též to, že uvedené závěry mu není zapotřebí vůbec číst. Vše je věc názoru, pokud čtenář uzná, že nemá dostatek času a vůle, nechť „přeskočí“ na velmi krátkou (již zcela závěrečnou) kapitolu 7.3 – a publikaci odloží.

Z Marciánovy definice (již vícekrát opakované) vyplývá, že některé právní věci (avšak jen podle *přirozeného práva*) jsou všem společné – mezi ně patří mj. *aqua profluens*¹⁾ (tekoucí voda). Souhrnně lze říci, že tuto *vodu*, ve smyslu zkoumané definice, by v současnosti bylo možné právně vymezit jen v oblasti ryze „filosofického“ *δικαίον φυσικόν* (*ius naturale*⁵ – či křesťanského *lex naturalis*) (přirozeného práva). Pokud jde o římské *ius civile* (právo občanské) – v dnešní době pak „analogicky“ o právo praktické a psané (*pozitivní*) – tam by uvedená definice mohla sloužit pouze jako určitý „mravní“ (zcela obecný) normativ. Nicméně si v souvislosti s uvedenými úvahami dovolueme opětovně zopakovat úvodní ustanovení z knihy II, kapitoly II *Institucí* [149]:

„Přirozené právo je to, co příroda veškeré živé tvory naučila. Neboť toto právo není vlastní pouze lidskému rodu – je totiž společné všem živým tvorům, kteří se ve vzduchu, na zemi a v moři rodí“.

Je zřejmé, že platnost uvedeného „mravního“ normativu není omezena jen na lidské společenství. Nelze totiž opominout obecně-etický vztah a též povinnost druhu *homo sapiens sapiens* k okolní přírodě – v daném případě k *vodním ekosystémům* a v jejich rámci žijícím organismům, vyskytujícím se ve *vodním prostředí*. *Ekologické právo* není jen „rigidním“ *pozitivním právem* – naopak u něj můžeme často nalézat celou řadu *přirozeně-právních* aspektů. Podle § 2 zákona č. 17/1992 Sb. [131] je *složkou životního prostředí* mj. i *voda*. Dále pak na základě § 3 odst. 1 písm. b) zákona č. 114/1992 Sb. [133] jsou *vodní toky* zařazovány mezi *významné krajinné prvky*.

Životní prostředí rovněž můžeme chápat jako vymezený „třírozměrný prostor“, ve kterém sídlí, žijí, bydlí, zdržují se (při použití 3. os. jedn. čísla latinského slovesa *habitare* /obývat, bydlet, zdržovat se/ lze vytvořit známý odborný pojem *habitat*) *živé organismy*. Ty sice obývají „neovladatelnou“ (podle antropocentrického pojetí – vycházejícího převážně jen z Newtonovského fyzikálně-mechanického paradigmatu) *aqua profluens*¹⁾ (tekoucí voda) – též však sídlí, žijí, bydlí, zdržují se v daném *vodním prostředí*. Pokusili jsme se v nadpise této dílčí závěrečné kapitoly vytvořit možný neologismus (doufejme, že nám čtenář tuto „troufalost“ odpustí), a to *habitatio aquatica* (vodní prostředí). U tohoto pojmu si dovolueme své úvahy zakončit. Jeho prosazení do českého *vodního práva* je pravděpodobně (možná i na delší dobu) asi spíše neschůdné.

7.3 Zcela na závěr

Jakoby zde šlo už jen o „závěr závěrů“ – proto se pokusíme o co největší stručnost. Z dílčí kapitoly 7.1 vyplývá následující doporučení: bez ohledu na řadu sporných ustanovení obsažených ve zrušeném zákonu č. 138/1973 Sb. [130] lze spíše doporučit změnit stávající § 43 zákona č. 254/2001 Sb. [137] tak, že by došlo k plnému převzetí definice obsažené v dříve platném § 31 odst. 1 zákona č. 138/1973 Sb. [130]:

„Vodní toky jsou vody trvale tekoucí po zemském povrchu mezi břehy buď v korytě přirozeném (popřípadě upraveném), jako bystřiny, potoky, řeky, nebo v korytě umělém, jako průplavy, vodní kanály, nádrže apod., nebo vody nacházející se ve slepých ramenech vodních toků, včetně jejich koryt.“

Uvedený návrh má samozřejmě řadu „vad“. Například použití množného čísla *povrchové vody* (viz dílčí kapitoly 3.2, 3.5 a 3.8). Autor publikace je však „realista“ – vědomý si toho, že každá pozitivní změna bývá vždy spíše „evoluční“ než „revoluční“. Je též zřejmé, že pojem *koryto* je svým způsobem ekologicky poněkud „zavádějící“ – nejinak je tomu u pojmu (používaném především až po roce 1948) *vodní tok*. Návrhy však nemohou být „dokonalé“ – tomu je zapotřebí se přizpůsobit.

Pokud jde o závěrečnou dílčí kapitolu 7.2 – tam si je autor vědom té skutečnosti, že jde pravděpodobně jen o „vizi“, které se s velkou pravděpodobností asi nedožije.

SUMMARY

Flowing (surface) water

A legal-philosophical view of the different ways of delimitation of water conservation and water environment

The author of this publication tried to make a detailed, legal, historical and linguistic analysis of the concept of flowing (surface) water and he tried to assess some aspects of its concept in Roman, Austrian, Czech and German water law. The relevant parts of the original Latin texts included in the codification of the Roman Collection *Digesta seu Pandectae* and in the legal textbook *Institutiones seu Elementa* have been translated with regard to the processing of this article. Furthermore, the text of the Austrian General Civil Code of 1811 (ABGB), the Imperial Water Act No. 93/1869 ř. z. and the Czech Provincial Water Act No. 71/1870 čes. z. z. (also in German versions) were studied. In addition to these legal documents, available legal literature (mostly from the 19th century), which is related to discussing issues was also studied. In particular, we can name a publication issued in Austria-Hungary (e.g. A. Randa, J. Pražák, Peyrer von Heimstätt), in Germany (e.g. A. Pernice, A. Ossig, F. Eisele), in Sweden (e.g. A. Åström) and in Switzerland (e.g. A. Kapeller). The next part of this publication has assessed the current Czech Act No. 254/2001 Coll., on water and amending certain acts (Water Act), as amended. For comparison, we also introduced selected legal provisions of the Slovak Act No. 364/2004 Coll., on water, and the Bavarian Water Act. Attention was also paid to the definitions contained in the Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy.

VYSVĚTLIVKY A DALŠÍ POZNÁMKY

- i) Výslovnost (s délkami samohlásek) je *aqua prōfluēns*.
- ii) V jednotném čísle (singuláru) tomu odpovídá tvar *res omnium communis*. Výslovnost (s délkami samohlásek) je *rēs omnium commūnis* (*rēs omnium commūnēs*).
- iii) Substantivum *res* patří do páté deklinace. Nominativ jednotného i množného čísla je zcela stejný. Adjektivum *communis* patří do tzv. dvojvýchodných adjektiv třetí deklinace. Nominativ jednotného čísla u maskulin i feminin je shodný a má tvar *communis*. Nominativ množného čísla je *communes* (výslovnost /s délkami samohlásek/ je *commūnēs*).
- iv) Otázkou je, zda tento překlad (běžně užívaný) lze označit za zcela správný (např. autor publikace [40] používá „*věci všem lidem společně*“). Nejde totiž o *res omnibus communes*, ale o genitiv. Správnější (i když delší) by spíše bylo: „... *věci všech (lidí), které jsou společně*“. Jde o genitiv přivlastňovací (*genitivus possessivus*). Jedná se o vazbu se slovesem *esse* (být) (tj. ve větě – „*omnium communia sunt illa*“). Samostatné použití spojení *res omnium communes* lze označit za poněkud sporné. Bohužel se v mnoha odborných knihách (článcích) stalo běžným. Přeneseně se používá genitiv přivlastňovací ve významu „... *je něčí věc – vlastnost*“.
- v) Jde o genitiv latinského zájmena *nemo* (nikdo). Výslovnost (s délkami samohlásek) je *nūllīus*.
- vi) Výslovnost (s délkami samohlásek) je *iūs nātūrāle*.
- vii) Platón, *Obrana Sókratova* (6,21). Výslovnost je *oīda úden eīdenai*.
- viii) Výslovnost (s délkami samohlásek) je *sciō mē nihil scīre*.
- ix) Tacitus, *Letopisy* 1,1. Lze přeložit: „*bez hněvu a zaujatosti*“. Výslovnost (s délkami samohlásek) je *sine īrā et studiō*.
- x) Úmyslně používáme tento (svým způsobem) germanismus. Nejde zde jen o (*der*) *Strom* (velkou řeku), (*der*) *Fluss* (řeku), (*der*) *Bach* (potok), (*der*) *See* (jezero), ale o souhrnný pojem – (*das*) *Gewässer* (vodstvo /i množné číslo/). Čeština má (v geografické terminologii by v žádném případě nešlo o „prohřešek“) zažitý pojem *vodstvo* – spíše však jako souhrn všech *vod* (jak *tekoucích /povrchových/ vod*, tak *stojatých /povrchových/ vod*) (viz poznámka pod čarou č. 1).
- xi) Šlo evidentně o tzv. „majetek lidu“. Nemůžeme se ubránit tomu, abychom (i když zcela na okraj) neocitovali velmi výstižné Foucaultovo (spíše levicově /zcela jistě ne *neoliberálně*/ orientovaného francouzského filosofa) hodnocení fašistického systému existujícího do r. 1945 v Německu (mj. podobnosti obou totalitních systémů jsou dnes po provedených a publikovaných historických, sociologických a ekonomických analýzách více než zřejmé) (kurz na Collège de France [23], str. 109): „*Nacismus představuje skomírání státu z jistého množství důvodů. Projevovalo se především v samotné právní struktuře nacionálněsocialistického Německa, neboť jak dobře víte, stát v něm přišel o svůj status právnické osoby v míře, v jaké mohl být právně definován pouze jako nástroj něčeho jiného, co tvořilo skutečný základ práva, a tím byl lid, Volk. Principem práva a současně posledním cílem veškeré právní organizace a instituce včetně státu je Volk, organizovaný jako souručenství, lid jako Gemeinschaft. Volk, Gemeinschaft mohou být beze zbytku vyjádřeny prostřednictvím státu, jenž může být formou, v níž se Gemeinschaft projevuje a jedná, jenže stát zůstane jen touto formou, či spíše jen nástrojem.*“
- xii) Výslovnost (včetně délky samohlásek) je *iūs nātūrāle*.
- xiii) V novověku jde mnohdy o specifický „subjekt“ – většinou pro tento „subjekt“ (nemalá množina „subjektů“) je druhý „subjekt“ objektem (viz též stanovisko fenomenologů k civilizaci /totalitním systémům/ 20. století /Husserl, Patočka/). Obdobně tomu může být i v některých pouze *neoliberálně-tržních* (od tradice a sounáležitosti oproštěných) vztazích.
- xiv) Lze přeložit jako zákon, právo, pravidlo, řád, smlouva (indoevropský kořen *leg-* /sbírat – následně mluvit/).
- xv) Podle Lepaře [64] lze přeložit do češtiny jako způsob, mrav, obyčej, zvyk, zásada, řád, veřejné mínění, zákon, právo, melodie, tónová stupnice.

- xvi) Podle Lepaře [64] lze přeložit do češtiny jako udělovat, dávat podíl, přidělovat, ustanovovat, rozdělovat, dávat do užívání, řídit, spravovat, mít v držení, obývat, pást dobytek (přeneseně).
- xvii) Jde především o nedialektický materialismus, který používá fyzikální přístupy ke všemu – absolutizuje zákony mechaniky a používá je i v dalších oblastech (*historie, psychologie, sociologie, etika*). Názor autora této publikace je ten, že nedávné období, které prohlašovalo, že legitimní „ideologií“ moci je pouze *dialektický materialismus*, se ve své podstatě řídilo spíše zásadami *mechanického materialismu*. Současná společnost je svým způsobem (s „vizí“ „zlatého telete“) pravděpodobně mnohem blíž ještě více „lineárnímu“ pojetí světa – a to často „ruku v ruce“ se *sociálním darwinismem* (tj. spíše nepochopením vlastních myšlenek Darwina).
- xviii) Mnohdy v tomto dochází – při názorových postojích vyplývajících ze současné „postmoderní“ doby (či spíše po zakoušené skepsi následkem /„zhoubného“/ působení „totalitních“ systémů) – k určitému nepochopení. S ohledem např. na Kantův *kategorický mravní imperativ* lze však spíše hovořit o určitém nepochopení *svobody* – ta by totiž současně měla být vždy vymezována spolu s uvědoměním si nadčasové povinnosti (viz též Hegel [36]).
- xix) Latinsky nazývaný Proclus (410–485) – byl helénistickým, řecky píšícím, filosofem 5. století, především jedním z nejvýznamnějších představitelů *novoplatonismu*. Většina Proklových spisů jsou komentáře k Platónovým dialogům.
- xx) Možná ještě problematičtější momentem (ve vazbě na stávající duchovní odcizení od *přírody*) bylo až vydání díla *De Revolutionibus orbium coelestium libri VI* (Šest knih o oběžích nebeských sfér), jehož autorem byl Mikuláš Koperník.
- xxi) Název je odvozen od latinského slovesa *digero* (supinum *digestum*) (tj. pořádat, srovnávat, upravit), *seu* znamená v latině neboli, čili, termín *Pandectae* pochází z řeckého *παν δέχασθαι* (vše obsahovat).
- xxii) Výslovnost (s délkami samohlásek) je *Codex Iustiniānus repetītae praelectiōnis*.
- xxiii) Výslovnost je *rēs corporālēs* a *rēs incorporālēs*.
- xxiv) Výslovnost je *rēs extrā commercium*.
- xxv) Výslovnost je *rēs dīvīnī iūris*.
- xxvi) Výslovnost je *rēs religiōsae*.
- xxvii) Výslovnost je *rēs pūblica*.
- xxviii) Výslovnost je *flūmina pūblica*.
- xxix) Výslovnost je *mōbilēs* a *immōbilēs*.
- xxx) Výslovnost je *superficiēs*.
- xxxi) Výslovnost je *praedia urbāna*.
- xxxii) Výslovnost je *praedia rūsticāna*.
- xxxiii) Výslovnost je *rēs, quae ūsū cōnsūmuntur* a *rēs, quae ūsū nōn cōnsūmuntur*.
- xxxiv) Výslovnost je *pars reī*.
- xxxv) Výslovnost je *rēs mancipī* a *rēs nec mancipī*.
- xxxvi) Výslovnost je *īnstrūmentum*.
- xxxvii) Výslovnost je *frūctūs* (jde o množné číslo).
- xxxviii) Latinská *res* (věc) znamená nejen věc, předmět, majetek, peníze – ale též majtkové právo, moc, vládu, stav, poměry, právní jednání, právní průběh, záležitost, vlastnost, činnost, praxi, válečné postavení, poměry, stávající skutečnost atp.
- xxxix) Latinské adjektivum *sacer* je odvozeno od slovesa *sancio* (činit věc svatou, nezměnitelnou, nedotknutelnou. Českým ekvivalentem k *sacer* je adjektivum posvátný, posvěcený božstvu – proto nedotknutelný, svatý, někomu zasvěcený atp. V negativním pojetí šlo o předmět či osobu, která byla kletá, božstvu propadlá, daná do klatby – zabít člověka s označením *sacer* bylo beztrestné.
- xl) Latinské adjektivum *religiosus* značí: nábožensky závažný, svědomitý, bohabojný, posvátný či úctyhodný. Sloveso *religo* lze do češtiny přeložit jako: přivázat, uvázat, zapřáhnout. O hroby předků se staráme s ohledem na svou svědomitost, která vyplývá z historicky hluboké lidské

tradice (na základě bohabojného postoje). Každý překlad adjektiva *sacer* či *religiosus* činí určité obtíže. Pozdější pojetí substantiva *religio* bylo pouze v přeneseném smyslu – ekvivalentem se stala víra, náboženství, náboženský cit, též šlo následně o předmět náboženské úcty (středověká latina). Proto současná čeština slovo *religiózní* chápe už poněkud odlišně.

- xli) Český překlad je obtížný. Publikace [89] uvádí anglický ekvivalent *sanctioned*. Při překladu do češtiny je možné použít ekvivalent *nezadatelný, neporušitelný*. Hradby byly především „*sankcionovány*“ proti porušení.
- xlii) V česko-latinském slovníku (Zdeněk Quitt, Pavel Kucharský) je sice *vodní tok* přeložen jako *flumen* – nicméně platí, že pojem *vodní tok* značí v češtině jak *řeku*, tak *potok*.
- xliii) Toto latinské sloveso má následující slovesnou řadu: *fluō, fluere, flūxī, flūctum*. S tímto slovesem souvisí substantivum *fluctus, ūs* (proudění, vlnění, vlna, peřej, příboj). Jak bylo výše popsáno, *proudící voda* byla označena jako *flūmen (řeka)*. Etymologická souvislost je zde s řeckým *φλúω* (dle Lepaře [64] značí toto sloveso v češtině: bujím, chlubím se). Jak už bylo dříve popsáno, souhláska *φ* byla dříve vyslovována jako *ph* (nikoliv jako v pozdější řečtině */f/*). V indoevropských jazycích byla výslovnost *bh* a *ph* původně velmi podobná. S tím souvisí litevský výraz *bliáuju* (hučet). Původní *praindoevropský* kořen je zřejmě *bhleu*.
- xliv) V technicky a konzumně orientované civilizaci chápe běžný občan *vodu* především jako tekutinu, kterou získá po otevření vodovodního kohoutku – jiná *voda* ho „příliš nezajímá“. Pouze v obecné češtině se např. zachovalo přísloví (je zajímavé, že u „rčení“ běžného jazyka lze mnohdy dovést velmi hluboké historické souvislosti) „sžít vodu“ (např. Lužnici).
- xlv) Poznámka k uvedenému originálnímu textu: Písmeno *g* se četlo jako *j*, naopak *j* foneticky odpovídalo dnešnímu *í*.
- xlvi) V jednotném čísle (singuláru) jde o *res omnium communis*.
- xlvii) Uvedený pojem je do češtiny „nepřeložitelný“. Jde o „vlnící se“ či „proudící“ vodní masu. U německých právníků 19. a začátku 20. stol. je tento pojem ekvivalentní k *aqua profluens*.

SEZNAM LITERATURY A DALŠÍCH PODKLADŮ

- [1] Abram, D. Procitnutí do živé země [z anglického originálu přeložili Michaela Melechovská, Luboš Snížek, Barbora Svatá, Jiří Zemánek]. Nymburk : Nakladatelství OPS, 2008, 169 s. ISBN 978-80-903773-9-4.
- [2] Armstrong, AH. Filosofie pozdní antiky [z anglického originálu přeložil Martin Pokorný]. Praha : Nakladatelství OIKOYMENH, 2002, 674 s. ISBN 80-7298-53-X.
- [3] Åström, A. Über das Wasserrecht in Nord- und Mittel-Europa. Eine systematische Darstellung vom Gesichtspunkte des Schwedischen Grundeigentumsrechts. Lund, Leipzig : A. Deichert'sche Verlagsbuchhandlung (Georg Böhme), Lund Leerupska Univ.-Bokhandeln (Hjalmar Möller), 1905, 130 s. Dostupné na WWW: <<http://www.archive.org>>.
- [4] Balík, S. Právní dějiny evropských zemí a USA. Dobrá voda u Pelhřimova : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 1999, 192 s., ISBN 80-902627-4-0.
- [5] Balík, S. Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí. 1. vydání. Dobrá Voda u Pelhřimova : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, 127 s. ISBN 80-86473-18-X.
- [6] Bartoš, H. Očima lékaře. Studie k počátkům řeckého myšlení o lidské přirozenosti z hlediska rozlišení duše–tělo. Praha : Pavel Mervart, 2006, 285 s. ISBN 80-868118-35-7.
- [7] Bartošek, M. Encyklopedie římského práva. Praha : Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1997, 469 s. ISBN 80-200-0243-X.
- [8] Blackburn, S. Platónova Ústava [z anglického originálu přeložila K. Korteová]. Praha : Nakladatelství Pavel Dobrovský – BETA, 2007, 237 s. ISBN 978-80-7306-304-7.
- [9] Boguszak, J., Čapek, J. a Veverka, V. Základy teorie práva a právní filozofie. Praha : CODEX, 1996, 319 s. ISBN 80-85963-06-X.
- [10] Boháček, M. Nástin přednášek o soukromém právu římském I. Úvod. Práva věcná. Praha : Nákladem vlastním, 1945, 162 s.
- [11] Bloch, D. Res Sanctae in Gaius and the Founding of the City. Roman Legal Tradition, Volume 3 [2006], s. 48–64. ISSN 1551-1375. Dostupné na WWW: <<http://www.romanlegaltradition.org/>>.
- [12] Bubík, T. Filosoficky o spravedlnosti. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2007, 156 s. ISBN 978-80-7395-029-3.
- [13] Busolt, G. Die griechischen Staats- und rechtaltertümer. München : C. H. Beck (O. Beck), 1892, 405 s. Dostupné na WWW: <<http://www.archive.org>>.
- [14] Cancrin, Franz Ludwig von. Abhandlungen von dem Wasserrechte. Halle : 1789, 224 s., Signatur: Dt 15 Eg 111 [1]. Dostupné na WWW: <<http://dlib-pr.mpiet.mpg.de>>.
- [15] Dančák, B. a Šimíček, V. (Eds). Základní lidská práva a právní stát v judikatuře ústavních soudů. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2000, 141 s. ISBN 80-210-2451-8.
- [16] Derrida, J. Od práva ke spravedlnosti [z francouzského originálu přeložil Miroslav Petříček]. Praha : Nakladatelství OIKOYMENH, 2002, 87 s. ISBN 80-7298-049-1.
- [17] Derrida, J. Tradice vědy a skrývání smyslu [z francouzského originálu a z německých originálů uvedených v ediční poznámce přeložil Martin Pokorný]. Praha : Nakladatelství OIKOYMENH, 2003, 163 s. ISBN 80-7298-059-9.
- [18] Derrida, J. a Roudinesco, E. Co přinese zítřek? [z francouzského originálu přeložil Josef Fulka]. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2003, 285 s. ISBN 80-246-0542-2.
- [19] Eisele, F. Rechtsverhältnis der „Res publicae in publico usu“ nach römischem Recht. Basel : Universitätsbuchdruckerei von C. Shultze, 1873, 39 s. Dostupné na WWW: <<http://www.archive.org>>.

- [20] Elders, E. Filosofie přírody u sv. Tomáše Akvinského – Přirozenost, vesmír, člověk [z anglického originálu přeložila Andrea Cejnarová]. 1. vydání, Praha : Nakladatelství OIKOYMENH, 2003, 479 s. ISBN 80-7298-014-9.
- [21] Fletcher, J. Situační etika [z anglického originálu přeložil Jan Zámečník]. 1. vydání, Praha : KALICH, 2009, 247 s. ISBN 978-80-7017-126-4.
- [22] Floss, K. a Navrátil, M. Úvod do řecké filozofické terminologie a četby. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2000, 160 s. ISBN 80-244-0113-4.
- [23] Foucault, M. Zrození biopolitiky : kurz na Collège de France (1978–1979) [text připravil k vydání Michel Senelart pod vedením Françoise Ewalda a Alessandra Fontany; z francouzského originálu přeložil Petr Horák]. 1. vydání, Brno : CDK (centrum pro studium demokracie a kultury), 2009, 351 s. ISBN 978-80-7325-181-9.
- [24] Fuller, L. Morálka práva [z anglického originálu přeložil Jiří Přibáň]. 2. opravené vydání, Praha : Nakladatelství OIKOYMENH, 1998, 229 s. ISBN 80-86005-65-8.
- [25] Gadamer, H-G. Idea Dobra mezi Platónem a Aristotelem [z německého originálu přeložili Jan Šindelář a Filip Karfík]. Praha : Nakladatelství OIKOYMENH, 1994, 114 s. ISBN 80-85241-46-3.
- [26] Gaius. Učebnice práva ve čtyřech knihách [z latinského originálu přeložil Jaromír Kincl, 1981]. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství, 1999, 276 s. ISBN 80-210-2196-9, 80-7239-057-0 (Doplněk).
- [27] Gerloch, A. Teorie práva. 2. rozšířené vydání, Dobrá Voda u Pelhřimova : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2001, 299 s. ISBN 80-86473-04-X.
- [28] Gerloch, A. a Maršálek, P. (Eds). Zákon v kontinentálním právu. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference „Místo a úloha zákona v kontinentálním typu právní kultury – tradice, současnost a vývojové tendence“. Praha : EUROLEX BOHEMIA, s. r. o., 2005, 409 s. ISBN 80-86861-06-06.
- [29] Graeser, A. Řecká filosofie klasického období – Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés [z německého originálu přeložil Miroslav Petříček]. Praha : Nakladatelství OIKOYMENH, 2000, 445 s. ISBN 80-7298-019-X.
- [30] Gray, J. Kacířství – Eseje proti pokroku a jiným iluzím [z anglického originálu přeložila Milena Turnerová]. Praha : Nakladatelství Dokořán, s. r. o., a nakladatelství Argo, 2006, 223 s. ISBN 80-7363-060-5 a ISBN 80-7203-779-X.
- [31] Grimm, J. und Grimm, W. Deutsches Wörterbuch von 16 Bde. [in 32 Teilbänden]. Leipzig : S. Hirzel, 1854-1960, Quellenverzeichnis 1971. Dostupné na WWW: <<http://germazope.uni-trier.de/Projects/WBB/woerterbuecher/dwb/>>.
- [32] Grotius, H. und Krüger-Sprengel, F. Hugonis Grotii Mare liberum: sive de iure quod Batavis competit ad Indicana Commercium dissertatio. Leiden : 1608.
- [33] Hadot, P. Závoj Isidin. Esej o dějinách ideje přírody [z francouzského originálu přeložila Magdalena Křížová]. Praha : Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o., 2010, 376 s. ISBN 978-80-7429-013-8.
- [34] Havlan, P. Veřejné vlastnictví v právu a společnosti. 1. vydání, Praha : C. H. Beck, 2008, xii (Beckova edice právní instituty), 306 s. ISBN 978-80-7179-617-6 (brož.).
- [35] Hattenhauer, H. Evropské dějiny práva. 1. vydání, Praha : C. H. Beck 1998, 708 s. ISBN 80-7179-056-7.
- [36] Hegel, GWF. Základy filosofie práva [z německého originálu přeložil V. Špalek]. Praha : Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1992, 378 s. ISBN 80-200-0296-0.
- [37] Hérakleitos z Efesu/Pokorný, M. (vyd.). Zkušenost a řeč. Praha : Nakladatelství OIKOYMENH, 2008, 199 s. ISBN 978-80-7298-271-4.
- [38] Hermann, KF. Lehrbuch der griechischen Privataltertümer mit Einschluss der Rechtsaltertümer. Heidelberg : J. C. B. Mohr, 1852, 385 s. Dostupné na WWW: <<http://www.archive.org/>>.

- [39] Hirzel, R. Themis, Dike und Verwandtes; ein Beitrag zur Geschichte der Rechtsidee bei den Griechen. Leipzig : S. Hirzel, 1907, 466 s. Dostupné na WWW: <<http://www.archive.org>>.
- [40] Hrdina, A. Syllabus římského práva soukromého. 1. vydání, Dobrá Voda u Pelhřimova : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, 71 s. ISBN 80-86473-09-0.
- [41] Jírovský, J. Dvě poznámky k Popperově kritice Platóna. *Pro-Fil* (internetový časopis pro filosofii) 1/2008. Dostupné na WWW: <<http://www.phil.muni.cz/~macha/profil/index.php/profil/index>>.
- [42] Kant, I. Základy metafyziky mravů [z německého originálu přeložil Ladislav Menzel]. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1976, 139 s. 73/509-21-8.2.
- [43] Kappeler, A. Der Rechtsbegriff des öffentlichen Wasserlaufs, entwickelt aus den Quellen des römischen Rechts. Zürich : Der hohen staatswissenschaftlichen Fakultät der Universität Zürich, Druck von Friedrich Schulthens, 1867, 131 s. Dostupné na WWW: <<http://www.archive.org>>.
- [44] Kincl, J., Urfus, V. a Skřejpek, M. Římské právo. 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 1995, 386 s. ISBN 80-7179-031-1.
- [45] Kindl, M. Poznámka k vlastnictví vod. *Právník*, 2/1997.
- [46] Kindl, M. a David, O. Úvod do práva životního prostředí. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2005, 223 s. ISBN 80-86898-11-3.
- [47] Kindl, M. Jeskyně, rybníky a jiné problémy moderní právní úpravy. *Právník*, 10/2009.
- [48] Kindl, T. Malá poznámka o věcech (o odpadech, jeskyních a rybnících jako věcech). *Právník*, 2/2010.
- [49] Kirk, GS., Raven, JE. a Schofield, M. Předsókratovští filosofové [z anglického originálu přeložili Filip Karfík, Petr Kolev, Tomáš Vítek]. Praha : Nakladatelství OIKOYMENH, 2004, 663 s. ISBN 80-7298-110-2.
- [50] Kladiřová, V. a Kult, A. Vodoprávní problematika rybníků I. *Vodohospodářské technicko-ekonomické informace (VTEI)*, 2010, roč. 52, č. 5, s. 1–5, příloha *Vodního hospodářství* č. 10/2010.
- [51] Knapp, V. Teorie práva. I. vyd., Praha : C. H. Beck, 1995, 247 s. ISBN 80-7179-028-1.
- [52] Kočandrlé, R. Fysis iónských myslitelů. Rozprava nad peripatetickou dezinterpretací. Červený Kostelec : Nakladatelství Pavel Mervart, 2008, 520 s. ISBN 978-80-86818-72-6.
- [53] Kohák, E. Člověk, dobro, zlo. Praha : Nakladatelství Ježek, 1993, 271 s. ISBN 80-901625-3-3.
- [54] Kohák, E. Svoboda, svědomí, soužití. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2004, 214 s. ISBN 978-80-86429-35-9.
- [55] Kozák, J. Egyptština – jazyk bohů, 1. část – mluvnice. Praha : Nakladatelství Onyx, 2008, ISBN 978-80-86788-37-7.
- [56] Kratochvíl, Z. Filosofie mezi mýtem a vědou. Praha : Academia, 2008, 472 s. (Galileo) ISBN 978-80-200-1789-5.
- [57] Krecht, J. Poznámka k vlastnictví vod. *Právník*, 6/1997.
- [58] Krecht, J. K vlastnictví vod – I. *Právník*, 10-11/1997.
- [59] Krecht, J. Zákon o vodách (vodní zákon) č. 254/2001 Sb. s důvodovou zprávou a poznámkami. Praha : Nakladatelství IFEC, 2002, 336 s. ISBN 80-86412-15-6.
- [60] Kreuz, P. a Martinovský, I. Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny. Hradec Králové : Univerzita Hradec Králové, SCRIPTORIUM, 2007, 526 s. ISBN 978-80-86197-91-3.
- [61] Kult, A. Stručný úvod do římského vodního práva a jeho zásad. *Vodař, zprávy ČVTVHS*, s. 132–135, příloha *Vodního hospodářství* č. 4/2008.
- [62] Kuklík, J. aj. Vývoj československého práva 1945–1989. Praha : Linde, a. s., 2008, 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6.
- [63] Langrová, V. Přehled judikatury z oblasti životního prostředí. Praha : ASPI, a. s., 2007, 380 s. ISBN 978-80-7357-252-5.
- [64] Lepař, F. Nehomérovský slovník řecko-český. Mladá Boleslav : Karel Vačlena, 1892, 1 181 s.

- [65] Lessing, T. Zánik Země působením ducha [z německého originálu přeložil a doslov napsal Milan Váňa]. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 2007, 292 s. ISBN 978-80-86559-76-6.
- [66] Lévinas, E. Etika a nekonečno [z francouzských originálů přeložili Věra Dvořáková a Miloš Reichert; vybral Miroslav Petříček]. 2. vydání, Praha : OIKOYMENH, 2009, 232 s. ISBN 978-80-7298-394-0 (brož.)
- [67] Lewis-Williams, D. a Pearce, D. Uvnitř neolitické mysli – vědomí, vesmír a říše bohů [z anglického originálu přeložila Alena Faltýsková]. Praha : Academia, 2008, 398 s. ISBN 978-80-200-1644-7.
- [68] Long, AA. Helénistická filosofie. Stoikové, epikurejci, skeptikové [z anglického originálu přeložil Petr Kolev]. Praha : Nakladatelství OIKOYMENH, 2003, 341 s. ISBN 80-7298-077-7.
- [69] Madar, Z. Slovník definic v českém právu. Praha : ORAC, s. r. o., 2001, 239 s. ISBN 80-86199-37-1.
- [70] Machek, V. Etymologický slovník jazyka českého. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1971, 866 s.
- [71] Machovec, M. Indoevropané v pravlasti aneb Život našich předků podle porovnání jednotlivých jazyků. Praha : AKROPOLIS, 2000, 128 s. ISBN 80-85770-91-1.
- [72] Maršnerová, V. Nabývání práva k vodě. *Právník*, 1/1998.
- [73] Meisner, Ch. Das in Bayern geltende Nachbarrecht mit Berücksichtigung des Wasserrechts München : Schweitzer, 1901 - XV, 320 s. Dostupné na WWW: <<http://dlib-pr.mpier.mpg.de>>.
- [74] Meyer, E. Forschungen zur alten Geschichte. Halle : S. M. Niemeyer, 1892, 350 + 580 s. Dostupné na WWW: <<http://www.archive.org>>.
- [75] Miller, B. Vodní právo [Sbírka nejdůležitějších zákonů a nařízení týkajících se vodního práva pro historické země Čechy, Moravu a Slezsko]. Praha : Spolek československých inženýrů, 1934, 204 s.
- [76] Montesquieu, Ch. O duchu zákonů [z francouzského originálu přeložil S. Lyer]. Reprint původního vydání 1947 – Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2003, 365 s. ISBN 80-86473-30-9.
- [77] Ossig, A. Römisches Wasserrecht. Leipzig : Verlag von Duncker & Humblot, 1898, 149 s. Dostupné na WWW: <<http://www.archive.org>>.
- [78] Patočka, J. Sókratés – přednášky z antické filosofie. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1990, 158 s. ISBN 80-04-25383-0.
- [79] Patočka, J. Platón – přednášky z antické filosofie. Praha : Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o., 1994, 128 s. ISBN 80-7021-067-2.
- [80] Patočka, J. Aristotelés – přednášky z antické filosofie. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1991, 379 s. ISBN 80-04-25609-0.
- [81] Patočka, J. Nejstarší řecká filosofie. Filosofie v předklasickém údobí před sofistickou a Sókratem. Přednášky z antické filosofie. Praha : Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o., 1996, 359 s., ISBN 80-7021-195-4.
- [82] Patočka, J. Češi [soubor textů k českému myšlení a českým dějinám]. I, [Práce publikované] / Jan Patočka – tento svazek připravili k vydání Karel Palek a Ivan Chvatík. Praha : OIKOYMENH : Filosofia, 2006, 902 s. (Sebrané spisy Jana Patočky ; sv. 12) ISBN 80-7298-181-1 (OIKOYMENH). ISBN 80-7007-230-X (Filosofia).
- [83] Pernice, A. Die sogenannten res communes omnium. Berlin : Verlag von H. W. Müller, 1900, 25 s. Dostupné na WWW: <<http://www.archive.org>>.
- [84] Peyrer von Heimstätt, C. Das österreichische Wasserrecht. Zweite vermehrte und verbesserte Auflage. Wien : K. k. Hof-Verlags und Universität Buchhandlung, 1880 (druhé rozšířené a zlepšené vydání), 736 s. Dostupné na WWW: <<http://dlib-pr.mpier.mpg.de/>, <http://www.archive.org>>.
- [85] Platón. Gorgias [z řeckého originálu přeložil František Novotný]. Praha : Institut pro střeoevropskou kulturní politiku. Nakladatelství OIKOYMENH, 1992, 129 s. ISBN 80-85241-21-8.

- [86] Platón. Ústava [z řeckého originálu přeložil František Novotný]. Praha : Nakladatelství OIKOYMENH, 2005, 427 s. ISBN 80-7298-142-0.
- [87] Platón. Ústava [z řeckého originálu přeložil Radislav Hošek]. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1993, 523 s. ISBN 80-205-0347-1.
- [88] Platón. Timaios, Kritias [z řeckého originálu přeložil František Novotný]. Praha : Nakladatelství OIKOYMENH, 1996, 137 s. ISBN 80-86005-07-0.
- [89] Platón. Zákony [z řeckého originálu přeložil František Novotný]. Praha : Nakladatelství OIKOYMENH, 1997, 383 s. ISBN 80-86005-31-3.
- [90] Poste, E., Whittuck, E., and Greenidge, A. Gai Institutiones or Institutes of Roman Law by Gaius, with a Translation and Commentary by the late Edward Poste, M. A. Fourth edition, revised and enlarged by E.A. Whittuck, M.A. B.C.L., with an historical introduction by A.H.J. Greenidge D. Litt. Oxford : Clarendon Press, 1904, 726 s. Dostupné na WWW: <http://all.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=1154>.
- [91] Prach, V. Řecko-český slovník. Praha : Vyšehrad, s. r. o., 1998, 588 s. ISBN 80-7021-285-3.
- [92] Pražák, G. Wasserrechtliche Kompetenzfragen. Prag : 1892, 119 s. Dostupné na WWW: <<http://dlib-pr.mpiet.mpg.de/>, <http://www.archive.org>>.
- [93] Rebro, K. Rímske právo súkromné. Bratislava : Vydavateľstvo OBZOR, 1980, 278 s.
- [94] Randa, A. Rakouský zákon vodní ze dne 30. května 1869 č. 93. Praha : Právník, časopis věnovaný vědě právní i státní, ročník IX, 1870, s. 2–10. Dostupné na WWW: <<http://www.archive.org>>.
- [95] Randa, A. Das Eigentumsrecht nach österreichischem Rechte. Leipzig : Druck und Verlag Breitkopf und Härtel, 1884, 466 s. Dostupné na WWW: <<http://dlib-pr.mpiet.mpg.de>, <http://www.archive.org>>.
- [96] Randa, A. Das österreichische Wasserrecht mit Bezug auf die ungarische und ausländische Wassergesetzgebungen. Dritte, umgearbeitete und vermehrte Auflage. Prag : Verlag von Fr. Řivnáč in Prag, 1891 (třetí přepracované a rozšířené vydání), 210 s. Dostupné na WWW: <<http://dlib-pr.mpiet.mpg.de>, <http://www.archive.org>>.
- [97] Randa, A. (redigoval Kasanda, V.) Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém. Praha : Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, 1922, 340 s.; reprint původního vydání – ASPI, a. s., 2008. ISBN 978-80-7357-389-8.
- [98] Rawls, J. Teorie spravedlnosti [z anglického originálu přeložil K. Berka]. Praha : Nakladatelství Victoria Publishing, a. s., 1995, 361 s. ISBN 80-85605-89-9.
- [99] Reale, G. Platón – Pokus o novou interpretaci velkých Platónových dialogů ve světle nepsaných nauk [z italského originálu přeložil Martin Cajthaml]. Praha : Nakladatelství OIKOYMENH, 2005, 699 s. ISBN 80-86005-23-2.
- [100] Rejzek, J. Český etymologický slovník. Voznice 66 : Leda, spol. s r. o., 2004, 752 s. ISBN 80-85927-85-3.
- [101] Rist, JM. Stoická filosofie [z anglického originálu přeložil Karel Thein]. Praha : Nakladatelství OIKOYMENH, 1998, 343 s. ISBN 80-86005-06-5.
- [102] Rousseau, JJ. Rozpravy [z francouzského originálu přeložila Eva Blažková]. Praha : Svoboda, 1978, 283 s.
- [103] Robinson, D. a Graves J. Platón [z anglického originálu přeložila Monika Kittová]. 1. vydání. Praha : Portál, 2002, 184 s. ISBN 80-7178-639-X.
- [104] Röd, W. Novověká filosofie I [z německého originálu přeložil Jindřich Karásek]. Praha : Nakladatelství OIKOYMENH, 2001, 383 s. ISBN 80-7298-039-4.
- [105] Schelle, K. aj. Základy práva. Praha : EUROLEX Bohemia, s. r. o., 2004, 714 s. ISBN 80-86432-68-8.
- [106] Schelle, K. aj. Právní dějiny. Plzeň : Aleš Čeněk, 2007, 1134 s. ISBN 978-80-7380-043-7.
- [107] Skřejpek, M. Texty ke studiu římského práva. Praha : Nakladatelství ORAC, s. r. o., 2001, 279 s. ISBN 80-86199-32-0.

- [108] Sobek, T. Nemorální právo. Praha : Ústav státu a práva, 2010, 423 s. ISBN 978-80-904024-7-8.
- [109] Swoboda, H. Beiträge zur griechischen Rechtsgeschichte. Weimar, H. Böhlau Nachfolger, 1905, 148 s. Dostupné na WWW: <<http://www.archive.org>>.
- [110] Ševčík, J. Vodní a rybářské právo [Komentářem a judikaturou opatřená sbírka předpisů vodního a rybářského práva, platného v historických zemích Československé republiky]. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1937, 588 s.
- [111] Šmajš, J. Filosofie – Obrat k Zemi : evolučně ontologická reflexe přírody, kultury, techniky a lidského poznání. 1. vydání, Praha : Academia, 2008, 431 s. (Galileo; sv. 17). ISBN 978-80-200-1639-3.
- [112] Šmajš, J. Potřebujeme filosofii přežití? Úvahy o filosofii, kultuře poznání, vzdělání, řeči a popularizaci vědy. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2008, 104 s. ISBN 978-80-7239-221-6.
- [113] Špinka, T. Duše a zlo v dialogu Faidón. Praha : Nakladatelství OIKOYMENH, 2009, 191 s. ISBN 978-80-7298-423-7.
- [114] Tomsa, B. Idea spravedlnosti v řecké filosofii [reprint původního vydání z roku 1923]. Plzeň : Aleš Čeněk, 2007, 228 s. ISBN 978-80-86898-93-3.
- [115] Tomsa, B. Kapitoly z dějin filosofie práva a státu [k vydání připravil doc. JUDr. Vladimír Veverka]. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2005, 275 s. ISBN 80-246-1001-9.
- [116] Urfus, V. Historické základy novodobého práva soukromého. I. vydání, Praha : C. H. Beck, 1994, 135 s. ISBN 80-7049-107-8.
- [117] Vachala, B. Moudrost starého Egypta. Nové město nad Metují : Knižní podnikatelský klub, s. r. o., 1992, 175 s. ISBN 80-85267-28-4.
- [118] Velický, B., Trlifajová, K., Kouba, P. aj. Spor o přirozený svět. Praha : Filosofia, 2010, 336 s. ISBN 978-80-7007-317-9.
- [119] Weger, V. (sestavil). Zákon vodní pro král. české. Písek : Nakladatel Jaroslav Burian.
- [120] Wyller, EA. Pozdní Platón [z německého originálu přeložil Tomáš Dimter]. Praha : Nakladatelství Petr Rezek, 1996, 303 s. ISBN 80-86027-00-7.
- [121] Zachariáš, J. Odnímání vlastnictví. *Právník*, 7/1997.
- [122] Přirozenost ve filosofii minulosti a současnosti : sborník z konference Centra pro práci s patristickými, středověkými a renesančními texty / Ladislav Chvátal, Vít Hušek (eds.). 1. vydání, Brno : CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2008, 239 s. ISBN 978-80-7325-143-7.
- [123] Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie, o. O., aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1811. Dostupné na WWW: <<http://dlib-pr.mpiet.mpg.de>>.
- [124] Gesetz vom 30. Mai 1869, RGBI 93/1869, betreffend die der Reichsgesetzgebung vorbehaltenen Bestimmungen des Wasserrechtes. Reichsgesetzblatt für die im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder, Jahrgang 1869. Dostupné na WWW: <<http://alex.onb.ac.at>>.
- [125] Zákon zemský č. 71/1870 čes. z. z., o tom, kterak lze vody užívati, ji svozovati a jí se brániti. Dostupné na WWW: <<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?apm=0&aid=lbo&datum=1870>>.
- [126] Vládní nařízení č. 305/1942 Sb. ze dne 7. srpna 1942 o rozšíření platnosti českého zemského vodního zákona ze dne 28. srpna 1870, č. 71 čes. z. z., na celé území Protektorátu Čechy a Morava a o změně a doplnění některých předpisů tohoto vodního zákona (v současnosti neplatné – informační systém ASPI).
- [127] Zákon ze dne 23. března 1955 č. 11, ve znění zákona ze dne 20. února 1959 č. 12 Sb., o vodním hospodářství, v úplném znění podle přílohy vyhlášky č. 13/1959 Sb. (v současnosti neplatný – byl zrušen zákonem č. 138/1973 Sb.).

- [128] Zákon č. 102/1963 Sb., o rybářství (v současnosti neplatný – byl zrušen zákonem č. 99/2004 Sb.).
- [129] Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 58/1969 Sb., zákona č. 146/1971 Sb., zákona č. 131/1982 Sb., zákona č. 94/1988 Sb., zákona č. 188/1988 Sb., zákona č. 87/1990 Sb., zákona č. 105/1990 Sb., zákona č. 116/1990 Sb., zákona č. 87/1991 Sb., zákona č. 509/1991 Sb., zákona č. 264/1992 Sb., zákona č. 267/1994 Sb., zákona č. 104/1995 Sb., zákona č. 118/1995 Sb., zákona č. 89/1996 Sb., zákona č. 94/1996 Sb., zákona č. 227/1997 Sb., zákona č. 91/1998 Sb., zákona č. 165/1998 Sb., zákona č. 159/1999 Sb., zákona č. 363/1999 Sb., zákona č. 27/2000 Sb., zákona č. 103/2000 Sb., zákona č. 227/2000 Sb., zákona č. 367/2000 Sb., zákona č. 229/2001 Sb., zákona č. 317/2001 Sb., zákona č. 501/2001 Sb., zákona č. 125/2002 Sb., zákona č. 135/2002 Sb., zákona č. 136/2002 Sb., zákona č. 320/2002 Sb., nálezu Ústavního soudu vyhlášeného pod č. 476/2002 Sb., zákona č. 88/2003 Sb., zákona č. 37/2004 Sb., zákona č. 47/2004 Sb., nálezu Ústavního soudu vyhlášeného pod č. 278/2004 Sb., zákona č. 480/2004 Sb., zákona č. 554/2004 Sb., zákona č. 359/2005 Sb., zákona č. 56/2006 Sb., zákona č. 57/2006 Sb., zákona č. 107/2006 Sb., zákona č. 115/2006 Sb., zákona č. 160/2006 Sb., zákona č. 264/2006 Sb., zákona č. 315/2006 Sb., zákona č. 443/2006 Sb., zákona č. 296/2007 Sb., zákona č. 230/2008 Sb., zákona č. 306/2008 Sb., zákona č. 384/2008 Sb., zákona č. 41/2009 Sb., zákona č. 215/2009 Sb., zákona č. 227/2009 Sb., zákona č. 285/2009 Sb. a zákona č. 155/2010 Sb. (v současnosti platný).
- [130] Zákon č. 138/1973 Sb., o vodách (vodní zákon), ve znění zákona č. 425/1990 Sb., zákona č. 114/1995 Sb., zákona č. 14/1998 Sb. a zákona č. 58/1998 Sb. (v současnosti neplatný – byl zrušen zákonem č. 254/2001 Sb.).
- [131] Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění zákona č. 123/1998 Sb. a zákona č. 100/2001 Sb. (v současnosti platný).
- [132] Zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 42/1992 Sb., zákona č. 93/1992 Sb., zákona č. 39/1993 Sb., zákona č. 183/1993 Sb., nálezu Ústavního soudu vyhlášeného pod č. 131/1994 Sb., nálezu Ústavního soudu vyhlášeného pod č. 166/1995 Sb., nálezu Ústavního soudu vyhlášeného pod č. 29/1996 Sb., zákona č. 30/1996 Sb., zákona č. 139/2002 Sb., zákona č. 320/2002 Sb., zákona č. 253/2003 Sb., zákona č. 354/2004 Sb., nálezu Ústavního soudu vyhlášeného pod č. 272/2005 Sb., nálezu Ústavního soudu vyhlášeného pod č. 531/2005 Sb., zákona č. 131/2006 Sb. a zákona č. 178/2006 Sb. (v současnosti platný).
- [133] Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění zákonného opatření Předsednictva České národní rady č. 347/1992 Sb., zákona č. 289/1995 Sb., nálezu Ústavního soudu České republiky vyhlášeným pod č. 3/1997 Sb., zákona č. 16/1997 Sb., zákona č. 123/1998 Sb., zákona č. 161/1999 Sb., zákona č. 238/1999 Sb., zákona č. 132/2000 Sb., zákona č. 76/2002 Sb., zákona č. 320/2002 Sb., zákona č. 100/2004 Sb., zákona č. 168/2004 Sb., zákona č. 218/2004 Sb., zákona č. 387/2005 Sb., zákona č. 444/2005 Sb., zákona č. 186/2006 Sb., zákona č. 222/2006 Sb., zákona č. 267/2006 Sb., zákona č. 124/2008 Sb., zákona č. 167/2008 Sb., zákona č. 312/2008 Sb., zákona č. 223/2009 Sb., zákona č. 227/2009 Sb., zákona č. 281/2009 Sb., zákona č. 291/2009 Sb., zákona č. 349/2009 Sb. a zákona č. 381/2009 Sb. (úplné znění č. 18/2010 Sb.) (v současnosti platný).
- [134] Zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, ve znění zákona č. 10/1993 Sb., zákona č. 98/1999 Sb., zákona č. 132/2000 Sb., zákona č. 76/2002 Sb., zákona č. 320/2002 Sb., zákona č. 444/2005 Sb., zákona č. 186/2006 Sb., zákona č. 222/2006 Sb., zákona č. 167/2008 Sb., zákona č. 9/2009 Sb. a zákona č. 227/2009 Sb. (v současnosti platný).
- [135] Zákon č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění zákona č. 89/1996 Sb., zákona č. 103/2000 Sb., zákona č. 120/2000 Sb., zákona č. 220/2000 Sb., zákona č. 53/2004 Sb., zákona č. 342/2006 Sb., zákona č. 186/2006 Sb., zákona č. 8/2009 Sb. a zákona č. 227/2009 Sb. (v současnosti platný).
- [136] Zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství, ve znění zákona č. 62/2000 Sb., zákona č. 307/2000 Sb., zákona č. 128/2003 Sb., zákona č. 85/2004 Sb., zákona č. 317/2004 Sb., zákona č. 94/2005 Sb.,

- zákona č. 441/2005 Sb., zákona č. 444/2005 Sb., zákona č. 230/2006 Sb., zákona č. 267/2006 Sb., nálezu Ústavního soudu vyhlášeným pod č. 409/2006 Sb., zákona č. 35/2008 Sb., zákona č. 95/2009 Sb., zákona č. 109/2009 Sb., zákona č. 227/2009 Sb. a zákona č. 291/2009 Sb. (úplné znění 385/2009 Sb.) (v současnosti platný).
- [137] Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), ve znění zákona č. 76/2002 Sb., zákona č. 320/2002 Sb., zákona č. 274/2003 Sb., zákona č. 20/2004 Sb., zákona č. 413/2005 Sb., zákona č. 444/2005 Sb., zákona č. 186/2006 Sb., zákona č. 222/2006 Sb., zákona č. 342/2006 Sb., zákona č. 25/2008 Sb., zákona č. 167/2008 Sb., zákona č. 181/2008 Sb., zákona č. 157/2009 Sb., zákona č. 227/2009 Sb., zákona č. 281/2009 Sb. a zákona č. 150/2010 Sb. (v současnosti platný).
- [138] Zákon č. 99/2004 Sb., o rybníkářství, výkonu rybářského práva, rybářské strážní, ochraně mořských rybolovných zdrojů a o změně některých zákonů (zákon o rybářství), ve znění zákona č. 444/2005 Sb., zákona č. 124/2008 Sb., zákona č. 41/2009 Sb. a zákona č. 227/2009 Sb. (v současnosti platný).
- [139] Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění zákona č. 68/2007 Sb., zákona č. 191/2008 Sb., zákona č. 223/2009 Sb., zákona č. 227/2009 Sb., zákona č. 345/2009 Sb. a zákona č. 379/2009 Sb. (v současnosti platný).
- [140] Vyhláška č. 26/2007 Sb., kterou se provádí zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů (katastrální vyhláška), ve znění vyhlášky č. 164/2009 Sb.
- [141] Směrnice Rady 76/464/EHS ze dne 4. května 1976 o znečišťování některými nebezpečnými látkami vypouštěnými do vodního prostředí Společenství.
- [142] Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/60/ES ze dne 23. října 2000 ustavující rámec pro činnost Společenství v oblasti vodní politiky.
- [143] Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/11/ES ze dne 15. února 2006 o znečišťování některými nebezpečnými látkami vypouštěnými do vodního prostředí Společenství (kodifikované znění).
- [144] Zákon č. 364/2004 Z. z. o vodách a o změně a doplnění zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon) v znení zákona č. 587/2004 Z. z., zákona č. 230/2005 Z. z., zákona č. 479/2005 Z. z., zákona č. 532/2005 Z. z. a zákona č. 359/2007 Z. z.
- [145] Bayerisches Wassergesetz (BayWG) vom 25. 02. 2010 (GVBl 2010, S. 66), berichtigt am 05. 03. 2010 (GVBl 2010, S. 130). Dostupné na WWW: <http://www.gesetze-bayern.de/jportal/portal/page/bsbayprod.psml>.
- [146] Vládní návrh novely zákona o vodách (vodního zákona), parlamentní tisk 688/0. II. Zvláštní část. Návrh zákona rozeslán poslancům dne 23. 8. 2000.
- [147] DIGESTA SEU PANDECTAE (latinský text převzat ze sítě Internet). Dostupné na WWW: <http://www.thelatinlibrary.com>.
- [148] CODEX IUSTINIANUS REPETITAE PRAELECTIONIS (latinský text převzat ze sítě Internet). Dostupné na WWW: <http://www.thelatinlibrary.com>.
- [149] INSTITUTIONES SEU ELEMENTA (latinský text převzat ze sítě Internet). Dostupné na WWW: <http://www.thelatinlibrary.com>.
- [150] Umwelt-Lexikon. Dostupné na WWW: <http://www.umweltdatenbank.de/lexikon/index.htm>.
- [151] Meyers Lexikon online – Das kostenlose Onlinelexikon. Dostupné na WWW: http://lexikon.meyers.de/meyers/Meyers_Meyers_Lexikon_online.
- [152] Vokabulář webový [on-line]. Verze 0.4.2. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupné na WWW: <http://vokabular.ujc.cas.cz>.
- [153] Staročeská textová banka [on-line]. Verze z 28. 3. 2008. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupné na WWW: <http://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx>.

- [154] Projekt „Slowjnk.cz“ [Ize zde nalézt obrazově-textovou edici dobového vydání pětisvazkového česko-německého slovníku Josefa Jungmanna včetně doprovodných materiálů]. Dostupné na WWW: <<http://www.slowjnk.cz/slowjnkcz/>>.
- [155] Proto-Indo-European (PIE) etyma adapted from Julius Pokorny's book, Indogermanisches etymologisches Wörterbuch (Bern: Francke, 1959, 1989). The University of Texas at Austin. Dostupné na WWW: <<http://www.utexas.edu/cola/centers/lrc/ielex/PokornyMaster-R.html>>.
- [156] DNGHU – Indo-European Language Association: Proto-Indo-European Etymological Dictionary – A Revised Edition of Julius Pokorny's Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch. Dostupné na WWW: <<http://dnghu.org/cs/Etymologický-Slovník-Praindoevropština/>>.
- [157] The IEED-project: Indo-European Etymological Dictionary. Dostupné na WWW: <<http://www.indo-european.nl>>.
- [158] Griechisches Etymologisches Wörterbuch [Frisk] (Database query to Griechisches Etymologisches Woerterbuch). Dostupné na WWW: <<http://www.indo-european.nl>>.

Vydal Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka, v.v.i., Praha v roce 2010

Ředitel: Mgr. Mark Rieder

Redakční rada:

RNDr. Dana Baudišová, Ph.D., (předsedkyně), Ing. Václav Bečvář, CSc., Ing. Šárka Blažková, DrSc., Ing. Petr Bouška, Ph.D., RNDr. Blanka Desortová, CSc., Ing. Jana Hubáčková, CSc., RNDr. Josef Fuksa, CSc., Ing. Ladislav Kašpárek, CSc., RNDr. Hana Mlejnková, Ph.D., Ing. Věra Očenášková, Mgr. Libuše Opatřilová, Ing. Eva Kajanová, Ing. Dagmar Sirotková, RNDr. Přemysl Soldán, Ph.D., Ing. Václav Šťastný, Ing. Naďa Wannerová, Mgr. Aleš Zbořil

Vydání první – Počet stran 108 – AA 6,73 – Náklad 250 výtisků – Návrh obálky
ABALON s.r.o. – Odpovědný redaktor Mgr. Josef Smrták – Tisk Michal Korecký TAG

ISBN 978-80-87402-07-8